

אוניברסיטת בר-אילן
הפקולטה למדעי החברה, בית הספר לחינוך

הכנס הבינלאומי השישי של האגודה הישראלית לחקר החינוך היהודי

אתגרים בחינוך יהודי: חיוניות תרבותית יהודית
Challenges in Jewish Education: Cultural Vitality

6th International Conference
of the Israeli Association for Research in Jewish Education

קובץ תקצירים
עורכת: ד"ר זהבית גרוס, יו"ר הכנס

כ"כ"א טבת, תשע"א
28-27 לדצמבר, 2010

חיוניות תרבותית יהודית- מבוא לקובץ התקצירים/ ד"ר זהבית גרוס, אוניברסיטת בר-אילן, יו"ר הכנס

חיוניות תרבותית מהווה אחד מאתגרי העתיד של החינוך היהודי ויש שיטענו שזהו האתגר החשוב ביותר. ויטאליות מוגדרת כיכולת להחיות אלמנטים שונים בתרבות וכך להביא את חברי הקבוצה לחדש את העניין שלהם בהשתייכות אליה ולחזק את המחויבות שלהם לערכיה ועקרונותיה המרכזיים. קיומה של הויטאליות (חיוניות) דורש שחברי הקבוצה יחשיבו את הזהות הקולקטיבית שלהם כבעלת ערך וכמשמעותית להבנית עולמם האישי והחברתי. ענין זה קשור בשאלות של "להיות", לצמוח, לייצר, לבנות ולחזק את החוסן האישי והקבוצתי בדרכים יצירתיות ומגוונות. הנחת היסוד של נושא זה הינה שיהדות הינה ישות בעלת חיות וחיוניות. ענין זה מעורר דיון בשאלה כיצד נגדיר ויטאליות יהודית? מהם מרכיביה של הויטאליות? כיצד ניתן לבנות מודלים תיאורטיים להבנית הויטאליות? איזו השפעה יש למושג הויטאליות על האופן שבו אנחנו מבינים את משמעות החינוך ותפקידו של בית הספר? כיצד ניתן לגרום לתרבות להיות חיונית? מהי אוריינות תרבותית יהודית והקשריה לשאלת החיוניות היהודית? מהי הרלבנטיות של חיוניות? כיצד היא מתקשרת למחויבות תרבותית? כיצד ניתן להנחיל חיוניות יהודית? כיצד ניתן להשתמש בעבר כדי להתקדם ולהיות יותר חיוניים מבחינה תרבותית-יהודית? מהם התנאים המוקדמים ההכרחיים ליצירת חיוניות יהודית? ענין זה קשור לדיון בשאלות של גבולות, הדרה והכללה. יוצא איפוא כי הכנס יעסוק בשאלות רבות כמו מהן ההגדרות של 'ויטאליות יהודית' אשר מזינות את המחקר והעשייה של אנשי חינוך יהודיים? כיצד ניתן להמשיג, ללמוד ולתעד ויטאליות בחינוך יהודי במגוון הקשרים לאומיים, לאורך גילאים שונים ומסגרות חינוך שונות? כיצד נתונה שאלת הויטאליות היהודית באינטראקציה ביחס לחינוך יהודי פורמלי ובלתי פורמלי? ואלו יישומים נובעים מתפישתנו הייחודית את הויטאליות היהודית לשדה החינוך היהודי?

הכנס הנוכחי ינסה להעשיר את תחום חקר החינוך היהודי בנושא חדש שטרם נידון בספרות המחקר החינוכית היהודית ויש לו השלכות פרקטיות על שדה העשייה. בקובץ התקצירים שלפנינו הצע מגוון ורחב של עבודות מחקר מדיסציפלינות מחקריות שונות המנסות להתמודד עם שאלת הויטאליות היהודית תוך כדי שימוש במתודולוגיות מחקריות מגוונות. ניתן למצוא להלן מחקרים קונספטואליים, אמפיריים ופרוגרמטיים. מחקרים אלו מסייעים בהבנה מקיפה ומרובת ניואנסים של חיוניות יהודית – מה משמעותה, כיצד מטפחים אותה? כיצד ניתן לחקור אותה? כיצד התפתחות חיוניות מתייחסת למטרות חינוכיות אחרות כמו אוריינות יהודית, אקטיביזם חברתי, קיום אורח חיים דתי, כיצד אספקטים שונים של חיוניות יהודית (כגון: זהות לשונית, מגדרית, תרבותית, דתית, פוליטית) מתייחסים זה לזה, ומהן השלכותיהם על חינוך יהודי. אחת המטרות הכלליות של הכנס היתה לפתח סדר יום מחקרי בחינוך יהודי הן במושג החיוניות היהודית באופן מעמיק ואני תקווה כי בעקבות הדיונים והסימפוזיונים בכנס וכן בעקבות הספר שיכתב בשלב מאוחר יותר מפרי עיטם של החוקרים נוכל לפתח ענף אינטרדיסציפלינרי חדש בחקר החינוך היהודי שעשוי להפיח חיוניות ולפתוח בפנינו צהר לעולמות מחקריים חדשים שטרם הכרנו.

Challenges Of Jewish Education: Cultural Vitality

Introduction

Dr, Zehavit Gross, School of Education, Bar- Ilan University, Chair, Academic Committee

Fostering and strengthening cultural vitality is the future challenge of Jewish education. Vitality is characterized by vigor and depth, and the capacity to revivify elements of the culture, bringing the members of the group to convene and renew their interest in, and adherence to, the central themes of their communal identity. Maintaining vitality requires members to see the collective identity as worthy, having congruence with the selves they aspire to be. This issue basically tackle the idea of " becoming", " emerging" and generativity. The basic assumption of this theme is that we perceive Judaism as a vital entity. This entails a discussion on how do we define Jewish vitality? what constitutes vitality? How can we theorize emerging models of vitality? How this changes our definition of schooling? How can we maintain Jewish culture as vital? What is cultural literacy? What is it's relevance to vitality? How this is connected to cultural commitment? how can we instill a sense of Jewish vitality? How can we use the past in a constructive way so that we can move ahead and be more vital? What are the prerequisites conditions for vitality? This has to do with the issue of borders and the question of exclusion- inclusion. Some would argue that it is the overriding purpose. But what definitions of "Jewish cultural vitality" inform the research and practice of Jewish educators? How can we conceptualize, study, document cultural vitality in Jewish Education in diverse national contexts, across varying ages and located in different educational settings? How do cultural vitality interact in the contexts of formal and informal Jewish education? What implications follow from our particular conceptions of Jewish cultural vitality for the field of Jewish education?

It is critical to any young and growing field that scholars and researchers have opportunities to come together and share their research and scholarship around questions such as these. In the growing field of Jewish Education this collaboration benefits most from collaboration across disciplines. The upcoming conference on Jewish Education offers such a multi-disciplinary environment to gather, share, and deliberate together around critical questions in Jewish Education. This conference invites conceptual, empirical and programmatic research on the topic cultural vitality: the future challenge of Jewish Education. We seek presentations that will help build a broad and nuanced understanding of Jewish cultural vitality– what it means, how it is fostered, how it can be studied, how it relates to other educational goals such as Jewish literacy, social activism, religious practice, how different aspects of Jewish cultural vitality (e.g. linguistic, gender, cultural, religious, political) relate to one another and what this implies for Jewish education. A goal of the conference is to develop a research agenda in Jewish education which takes the concept of Jewish cultural vitality seriously.

מעבר לחומר – יהדות חיוניות ואמנות

פרופ' זמירה מברך, זיקאנית הפקולטה למדעי החברה אוניברסיטת בר-אילן

"כל זמן שחסר גם שרטוט אחד הגנוז בעומק הנפש, עוד יש חובה על עבודת האומנות להוציאו" (הרב קוק, ספר עולת רא"ה, ב, ג)

האומנות היא ביטוי עמוק לנפש האדם. האדם היוצר הוא אדם הנוטל לעצמו חירות לברוא וליצור. הרב קוק התייחס בהרחבה לענין האומנות בכתביו. בספרו אורות הקודש א' קעז הוא מתייחס למתח האינהרנטי בין המגבלות האנושיות וחווית היצירה. כך הוא כתב: "מי שיש לו נשמה של יוצר, מוכרח הוא ליצור רעיונות, אינו יכול להסתגר בתלמודו, כי הלימוד יצמצם את שלהבת הנשמה העולה מאליה, ואי אפשר לעוצרה במהלכה". לפיכך על פי הרב קוק הצורך לפרוץ מעבר לחומר מאפשר לנשמה להתעלות ולהביא לידי ביטוי את עוצמתה וייחודה. בספרות עולת רא"ה ב, ג, אומר הרב קוק כי "הספרות הציור והחיתוב, עומדים לגלות את כל הרוחניות שבעומק הנפש האנושית. כל זמן שחסר אפילו שרטוט אחד הגנוז בעומק הנפש, עוד יש חובה על האומנות להוציאו". לפיכך, על פי הרב קוק דווקא האומנות מאפשרת את שיאו של הביטוי האינדיווידואלי. עבודת האומנות היא זו המאפשרת את ביטוי האותנטי של היחיד שהוא על פי תפיסתה של היהדות בבואה ל"צלם אלוקים" שבאדם.

לא רק הרב קוק התייחס בכתביו לאומנות בהקשרה היהודי. גם חוקרים רבים אחרים התייחסו לקשר בין אומנות ואמונה, חינוך יהודי וחיוניות אומנותית, מושגים רוחניים-יהודיים המוטבעים בעומק הנפש האנושית והיצירה האומנותית. ההתחייבות הינה ברבדים שונים: הרובד האסתטי, הרובד האינסטרומנטלי והרובד היצירתי. האמן, כל אמן באשר הוא, בכל תחום ובכל זמן, מתמודד יום-יום עם השאלה כיצד להביא לידי ביטוי את הרגשות והמחשבות אל "מעבר לחומר".

הנהלת הכנס מצאה לנכון לשלב בכנס העוסק בחיוניות תרבותית-יהודית תערוכה אומנותית שנושאה "מעבר לחומר". קבוצת האומנים "ולא הצלחתי להגיד" מציגה בתערוכה "מעבר לחומר" נדבך אישי והתייחסות לחיים שמעבר לחומר. תערוכה זו המלווה את הכנס עוסקת בסימון הזהות-תרבותי של האומנים. התערוכה מבוססת על טכניקות וחומרים שונים ומגוונים. השאלות המרכזיות המעסיקות את האומנים הן שאלות של חיוניות: להיות, לצמוח, לייצר, לבנות ולחזק את החוסן האישי והקבוצתי היהודי-ישראלי בדרכים יצירתיות מגוונות. כל אומן בדרכו הייחודית יוצר ומתרגם את החוויה האישית שלו באמצעות סגנון היוצר את שפתו האומנותית הייחודית. התערוכה חושפת בדרך בלתי אמצעית את שורשי התרבות של מציאות החיים בישראל שממנה כולנו ניזונים.

A Letter From Prof. Elie Wiesel

Dear Dr Gross,

Please convey this message to your friends and mine who at this impressive gathering of scholars, educators and researchers ;

I so wish I could be with and listen to your words on education. I hope you know how important it is to me as a Jew, as a writer and as a teacher. I always believed that whatever the answer is to essential questions, particularly those related to the relations between Israel and the Diaspora, education must be its principal component. In this field, even more than in many others, including that of memory, there is no substitute to education.

Granted, there are pitfalls and challenges even there. Education too can be exploited, cheapened and even violated : haven't we learned about SS murderers who had degrees, even doctoral degrees, from Germany's most prestigious academic institutions ? They had acquired knowledge but it was void of the ethical dimension.

I am sure you will discuss all this and other things as well. I would appreciate it if you would keep me informed on all the discussions.

With all my affectionate greetings and best wishes, I remain your colleague :

Elie Wiesel

Greetings from Prof. Lee Shulman

Once again the program committee and its chair have prepared a superb feast of learning for Jewish educators from around the world. I am sad that I cannot join you this year, but I am also delighted to witness the continued growth in our field. The sessions are characterized best by the very adjective used most frequently in declaring the theme for the conference—vitality. I anticipate that you will have lively presentations, animated discussions, vigorous and fruitful arguments, and exciting conversations about strategies for transforming research into practice and policy. Congratulations to Dr. Zehavit Gross and her committee for a job well done. From the opening lecture by Prof. Heilman to the closing presentation by our Israel prize winner Miriam Ben Peretz, I expect that all participants will experience the vitality of content and interaction that the program promises.

Best Wishes,
Lee

Lee Shulman, President Emeritus, The Carnegie Foundation for the Advancement of Teaching Charles E. Ducommun Professor of Education Emeritus, Stanford University

לבאי הכנס "אתגרים בחינוך יהודי: חיוניות תרבותית יהודית" שלום רב וברוכים הבאים,

המחקר בנושא החינוך היהודי מתפתח מאד בשנים האחרונות. המספר הרב של הרצאות וסימפוזיונים, הנושאים המרתקים, ודרכי המחקר המגוונות בכנס זה הם העדות לעניין הגובר בנושא החינוך היהודי ולגישות הרב-תחומיות הננקטות ע"י החוקרים. נושא החיוניות היהודית זכה בכנס זה לפרשניות רבות וחשובות בהיבטים שונים: היסטוריה, תנ"ך, מחשבת חז"ל, ספרות, אמנות, הקשר בין תפוצה לישראל, לוח השנה היהודי, עמיות יהודית ועוד. לצד הנושאים המגוונים ראויה לציון, ההשתתפות של חוקרים עם אנשי מעשה, ומעורבות של אמנים ואנשי תקשורת בסדר היום העשיר של הכנס. קהילת המתעניינים במחקר בחינוך היהודי אכן גדולה וכנס זה נותן ביטוי להתפתחות התחום. כל כנס מדעי הוא מעין סיכום עדכני של הידע המצטבר והזדמנות ליצירת קשרי מחקר בין-תחומיים, בין מוסדיים ובין-יבשתיים חדשים. אני מקווה ש שכנס זה אכן יתרום למילוי ציפיות אלו.

בברכות מקרב לב לכנס פורה, מאתגר, ומהנה,

פרופ' מרים בן-פריץ
נשיאת האגודה הישראלית לחקר החינוך היהודי

Symposium: Created Male and Female: Using Gender as an Analytical Tool to Strengthen Cultural Vitality in Jewish Education (אולם 061)

Greetings: **Dr. Elisheva Baumgarten**, Head, the Fanya Gottesfeld Heller Center for the Study of Women in Judaism

Chair: **Prof. Sylvia Barack Fishman**, Brandeis University - Introduction: "How analyzing diverse voices changes our understanding of Jewish studies and contemporary Jewish life."

Prof. Marc Brettler, Brandeis University - "Teaching women in the Bible in college classrooms—how males and females, Jews and non-Jews gain deeper understandings of biblical texts."

Prof. Moshe Rosman, Bar Ilan University - "Historiographical implications of research on Jewish women in European Jewish societies—why incorporating women provides a more accurate and interesting picture of historical Jewish life."

Dr. Tammy Jacobowitz, ABD, JOFA - "Teaching the reading of rabbinic texts with a gendered awareness: mainstreaming women's lives and experiences in the day school curriculum."

Prof. Margalit Shilo, Bar Ilan University - "Significance of women's experiences in history and gender as a tool of analysis in Israel studies—the case of the Yishuv."

Dr. Tova Hartman, Bar Ilan University - "Studying the gendered experiences of Jewish women and men in contemporary societies—challenges in research, and the interaction of research and advocacy."

Dr. Hannah Kehat, Kolech - "Moving classroom dynamics beyond conventional expectations of gendered educational goals."

The goal of this session is to provide a forum for educational pioneers to discuss the use of gender to enhance Jewish cultural vitality. They will present both the theoretical and practical dimensions of their approaches. One of the ways of generating vitality through educational activities is by presenting a fresh look at the materials, approaching them through new perspectives. Studying Judaic texts, diverse cultural expressions, sociological and historical materials and conducting research with attention to gendered experience and expression is just such a vitalizing technique. This cultural revitalization occurs in several complementary ways:

- * Changing perspectives on analysis of classical Jewish texts, such as biblical and rabbinic texts;
- * Adding new materials or emphasizing materials that deal with gendered roles, images, experiences and expectations;
- * Transforming understandings of Jewish history, cultures, and societies;
- * Opening up the classroom dynamic and giving males and females opportunities to approach their studies in gender-transcending ways.

Educational institutions have created courses and sometimes even centers devoted to the academic exploration of the role of women or gender in particular fields. At least four of these entities are represented among symposium participants. These targeted courses and centers have been and are central in expanding an understanding of the critical importance of gender as a tool for research and analysis. However, many educators assume that these centers or courses are "specialized," and thus have no relevance to them, their research, and their students.

This session argues that ghettoizing gender as an analytical tool deprives general courses of an important source of cultural vitality. The session presents evidence that, in addition to courses that focus specifically on women or gender, general courses as well are deepened and revitalized by "mainstreaming" and incorporating gender into the analytical toolkit of instructors and their students. For example, to take just one field, in addition to courses on "Women in Jewish Literature," intellectual and educational excellence require ensuring that general courses in "Jewish Literature" not only include male and female authors but also examine the role of gender in critical analysis of all authors.

This session discusses both targeted and mainstreaming of gender-informed approaches in a variety of educational settings and in diverse fields and disciplines.

חיוניות תרבותית – יהודית בספרות העברית (כיתה 062)

יו"ר: פרופ' חנה יעון, מרכז ון גלדר, אוניברסיטת בר-אילן

קטע קריאה: המשורר איתמר קסט-יעון

פרופ' הלל ויס, אוניברסיטת בר-אילן, - חיוניות תרבותית יהודית ביצירת עגנון

פרופ' חנה יעון, אוניברסיטת בר-אילן - חיוניות יהודית והשתקפותה בשירת השואה בעברית: שואה-אמונה-וארץ ישראל, ביצירתם של א.צ. גרינברג

ואיתמר יעון-קסט

ד"ר אתי אורנו, אוניברסיטת בר-אילן - דמות האישה היהודייה: חיוניות והעצמה בתכניות לימודים להוראת ספרות

חיוניות תרבותית יהודית ביצירת עגנון/ פרופ' הלל ויס

מדי שנה עולים מחזות ומחקרים חדשים העוסקים ביצירת עגנון.

צעירים מכל המגזרים מוצאים ביצירת עגנון ענין בלתי נדלה והיא מהווה בין השאר מקור השראה ואילוסטרציה למנהגים וטקסים. מהו סוד חיוניותה?

יש להבדיל בין הזדקקות הציבור ליצירה קלאסית שיכולים להיות לו הסברים סוציולוגיים וביטוי לצרכים רוחניים לבין המערכת הפואטית הפנימית ביצירה המתחיה מתוך עצמה. מהם היסודות המאפיינים את העברת הערכים, התגובות והעיבוד של קהילות, מנהגים, דמויות [המרקם התרבותי] המניעים את העלילות על פני אלפי שנים שאליהן מתייחסת יצירת עגנון מתקופות פרה היסטוריות או קדם תנכיות ועד ימינו ובעיקר לזמן שמימי הביניים ועד עתה. האם המושג 'תרבות' או תיאוריה של תרבות [קליפורד גירץ ואחרים] אינם אלא התחמקות מאמיתות חזקות המתנות את קיומו של המושג 'תרבות' וקודמות לו כדי לרדת לחקרה של יצירת עגנון.

המושג 'תרבות' כרדוקציה של אמונה ומיתוס אין בו די כדי להתמודד עם יצירת עגנון ויצירה בכלל. תרבות היא תוצר של עקרונות-אקסיומות המונחים ביסוד היצירה, המתנים, יוצרים ומפרשים את התרבות האצורה בתוכה. לדוגמה מקומה של הקדושה בחיי עם ישראל בכל הדורות לרבות בתקופות החילוניות בעת החזשה המערערות או מערערות כביכול על עקרונות הקיום היהודי וכתנאי לקיום תרבותי מתחיה.

האם וכיצד טומן עגנון את עקרון הקדושה ביצירתו.

האם זו אידיאולוגיה חיצונית מיובאת על ידי הפרשן או החוקר או שניתן להוכיחה כגורם אימננטי ביצירה.

והעיקר הוא ביטוי סוד ההתחיות והחיוניות של הנוכחות היהודית בצורות סמויות וגלויות כמו דבקות במטרות על-הסטוריות, המשכת הדורות המתבטאים בשידוכים וזיווגים, עליה לארץ ישראל, צורת החיים בארץ ובגולה, לימוד תורה, מסירות נפש, קידוש ה', קדושת הלשון העברית האמיתית, לשון הקודש; מעמד הפולחן ונוכחות האל-ל כמניעי העלילות ויוצרי סיבוכים והתרות של עלילות ביצירת עגנון.

חיוניות יהודית והשתקפותה בשירת השואה בעברית: שואה-אמונה-וארץ ישראל, ביצירתם של א.צ. גרינברג ואיתמר

יעון-קסט/ פרופ' חנה יעון

משורר השואה – אורי צבי גרינברג, מסיים את ספרו המונומנטלי "רחובות הנהר" בסידרת שירים שעיקרה: היהדות וארץ-ישראל לאחר השואה. בפואימה הדרמטית "קודש קודשים" ("רחובות הנהר", שוקן, מהדורת תשל"ח, עמ' ג-שע"ז) הוא מתאר סצנה דמיונית שבה האני השר, החי בארץ-ישראל, נושא את אמו שנרצחה בשואה על זרועותיו לירדן ולירושלים. האם המתה מבקשת מבנה החי להביאה אל הכותל המערבי ואל הר-ציון, ובדברה אליו היא יוצרת מעין צוואה רוחנית בשם הניספים: החיוניות היהודית לאחר השואה נבחנת בעלייה לארץ הקודש, בנאמנות לארץ-ישראל ולירושלים, עיר הקודש, באמירת תהילים ובצבאיות יהודית: "ואתה תעמוד עלי, בני, /עד עד! /בלבוש חייל ורובה על שכמך, / פן יבוא אויב" (שם, עמ' שע"ו). האני השר נשבע אמונים לירושלים, לכותל "למלכנו דוד בהר ציון/ירושלים מעולם ועד עולם/אמן" (שם, עמ' שע"ז). הצוואה הזו חוזרת ב"שיר מחזה ממעמד תהום" (שם, עמ' שפ"ז-ש"ע) בתוספת משאלה להקמת בית יהודי ומשפחה בארץ-ישראל וחינוך הילדים לתורה, למעשים טובים ולדעת להשתמש בקשת ובחרב (שם, עמ' שפ"ט). תפיסה זו חוזרת ומופיעה גם בשיר החותם את קובץ השירים שלפנינו: "שיר לכולם יחד" (שם, עמ' שצ"א-שצ"ב). החיוניות היהודית לאחר השואה, לפי תפיסתו של א.צ. ג. מתמקדת בהקמת בית יהודי בארץ-ישראל, נאמנות למסורת, לארץ ולירושלים והקמת צבא יהודי חזק, שלא יאפשר מצב של אובדן היהודים "ככבש הנשחט".

משורר ניצול שואה, שעבר על בשרו בילדותו את הדפורטציה ואת מחנה הריכוז "ברגן-בלזן" הוא המשורר איתמר יעון-קסט, שפרסם לראשונה פואמה על ילדות במחנה הריכוז בשם "נוף בעשן, פרקי ברגן –בלזן" (עקד, 1961), וכתב שירים על נושאי אמונה ושואה ב"ספר האור הלבן" (עקד, 2009). המשורר רואה בירושלים ובהר הבית מעין "מאיץ אטומי לתפילות ישראל" (שם, עמ' 117), ובניית הבית והמשפחה בארץ נתפסת בשיריו כמי שבונה ביתו "באור הלבן של העצמות" ("ספר השורש הבווער", עמ' 135). האמונה והציפיה לנס צומחות בלב הילד המצוי בצריף במחנה הריכוז "ברגן-בלזן" ("ספר האור הלבן", עמ' 19). "שיר תנומה לילד עירי – בלב עולם של אש, /למען יידע בהקיצו כי לחיים נועד" (שם, שם). חיוניות יהודית לאחר השואה פירושה בשיריו עלייה לארץ-ישראל, הקמת בית יהודי ופנייה לעבר האמונה. אדמת ארץ-ישראל כוללת בתוכה את הקרינה האלוקית, והיא מקור החיוניות היהודית לאחר השואה. (ראה "אוטופיה ובית המקדש-לאור השירה העברית ומציאות ימינו", במת-

יחיד מס' 6, 1995). הקשר בין שירה, אמונה וחיוניות יהודית לאחר השואה, הוא הציר המרכזי בספר שיריו של איתמר יעוז-קסט "ספר השורש הבוער 1960-2010" (עקד, 2010).

ניתוח מאפייני דמותה של האישה היהודייה בתכניות הלימודים בספרות: חיוניות והעצמה/ ד"ר אתי אורנן "אשת חיל מי ימצא ורחוק מפנינים מכרה" (משלי ל"א, 10)

מערכת החינוך היא אחד מסוכני הסוציאליזציה המשמעותיים המכשירים את התלמידים לקראת תפקידיהם הגבריים או הנשיים, והיא ממלאת תפקיד מרכזי בהבניית הזהות המגדרית. תכני הלימוד, במקצועות ההומניסטיים בכלל ובמקצוע הספרות בפרט, הינם כלי להבניית זהות ובעלי השפעה על התפיסה, הדעות, העמדות וההתנהגויות הקשורים לעיצוב ופיתוח זהות התלמיד המתבגר (גרא, תשס"ב; מלר, צ', 1996; שחר, ר', קרקו, ש' ובן-ארצי, ט', 2002).

במחקר נמצא כי בסיפורים שהופיעו לאורך 51 שנים בתכניות הלימודים בספרות הן בסקטור הכללי והן בסקטור הדתי קיימת הצגה סטריאוטיפית של גברים ונשים (מילציקר, 2009). האישה מתוארת כחסרת אונים, "שמונה שעות שעשתה בדרכים... רוח הגבורה החלה נטשת אותה" (סביון ליבריכט, תפוחים מן המדבר). כנועה, "סופי הניחה לו לעשות כן, משל הייתה בובה" (איני, 1991, "עד שיעבור המשמר כולו..." עמ' 27).

תוכנם והיקפם של הסטריאוטיפים המגדריים בתכניות הלימודים בספרות לתלמידים בחינוך העל-יסודי עלולים לקבע את המובחנות בין המינים (מילציקר, שם).

אולם, למרות ההצגה הסטריאוטיפית, המעמידה את האישה היהודייה בחולשתה, ניתוחים ספרותיים נוספים, אשר נערכו במחקר המשך על היצירות בתכניות הלימודים בספרות בשני הסקטורים, הופכים את הקערה על פיה ומוכיחים את החיוניות וההעצמה של דמויות הנשים שעוצבו ברוב הסיפורים בחולשתן ודוגמאות: בסיום הסיפור "תפוחים מן המדבר" מההררה ויקטוריה אברבנל: "ולבעלה שלא קרא לבה מעולם, תגיש תפוחים בדבש, תסמוך מתניה בשתי ידיה ותאמר בקול..." ("ליבריכט, תפוחים מן המדבר"). סופי, ניצולת שואה, נמצאת בחודש האחרון של ההיריון וחיוניותה מועצמת על ידי הלידה הצפויה (איני, "עד שיעבור המשמר כולו...").

ההרצאה תתמקד בשלוש דמויות של נשים המבטאות חיוניות יהודית תוך העצמה של האישה היהודייה:

- סופי בסיפור **עד שיעבור המשמר כולו** מאת הסופרת לאה איני
- ויקטוריה אברבנל בסיפור **תפוחים מן המדבר** מאת הסופרת סביון ליבריכט
- פראדל בסיפור **פראדל** מאת הסופרת דבורה בארון

חיוניות תרבותית – יהודית באמנות (כיתה 118)

יו"ר: **פרופ' אריק כהן**, בית הספר לחינוך אוניברסיטת בר-אילן

מגיבה: **ד"ר רינה חבלין**, מכללת אוהלו ומכללת תל-חי

אמירה ארליך, מכללת לוינסקי - תהליכי יצירה מוסיקליים ככלי להתמודדות אמונית-רוחנית אצל בני מתבגרים מהמגזר הדתי-לאומי

ד"ר רבקה שרגל, Towson University

Cultural vitality in the American Jewish high school: A case study of the arts as a medium for teenagers to tell Jewish stories

הרב **פרופ' נריה גוטל**, מכללת אורות ואוניברסיטת בר-אילן - האומנם חזה רמברנדט במראות אלוקים? יחס היהדות לאמנות במשנת הרב קוק.

תהליכי יצירה מוסיקליים ככלי להתמודדות אמונית-רוחנית אצל בני מתבגרים מהמגזר הדתי-לאומי/ אמירה ארליך

ישיבה תיכונית ניסויית במגמה מוסיקלית היא מסגרת חינוכית היוצרת חיבור גדיר וחי בין האמוני לבין האמנותי; חיבור שהוא כר פורה לתהליכי יצירה המתרחשים מתוך מודעות אישית ומכוונות חינוכית. המודל החינוכי החדשני שצמח במוסד לאורך חמש שנות המחקר החינוכי שנערך בו מושתת על שימוש בתהליכי יצירה כחלק אינטגרלי ומרכזי מהמערכת החינוכי, וככלי לגיבוש זהות אישית אצל תלמידים מתבגרים במגזר הדתי-לאומי. מחקר זה מדגיש את הערך המוסף של עיסוק מודע ומכוון ביצירה וניצול תהליכי יצירה המתרחשים במסגרת לימודית-ישיבתית להעמקת תהליך ההתבגרות כולו. חיי היצירה, כבחירה לכתחילה ולא בדיעבד, נתפסים בהזדמנות לבירור ערכי ואישי שיש בכוחם להוליד חיבור אישי עמוק וייחודי של כל פרט בתוך המסגרת אל עולם הערכים שבתוכו הוא צומח.

המחקר, המודל החינוכי הנובע ממנו, נשענים על תיאוריות של פיתוח החשיבה היצירתית (Webster 1990, 1998), שילוב היצירה בלמידה ככלי חינוכי (גלבוט 1987; Zimmerman 2009), והגדרות וכיוונים בחקר האינטליגנציה הרוחנית (Sisk & Torrance, 2001; Wuthnow, 2001). הגישה הפדגוגית הייחודית משלבת בין תהליכים קוגניטיביים ורגשיים, ומתייחסת להתפתחויות בתחומים הלימודי, החינוכי, האישי והחברתי כמכלול אחד – ברוח תורת ההתבוננות של פרופ' משה כספי (1985, 2010).

המחקר הנוכחי בוחן לעומק את יצירותיהם המקוריות של שיישה בוגרים ותלמידים של המוסד. שיטת המחקר היא חקר מקרים מרובה. ההתייחסות לתוכן היצירה של כל נחקר ולאופייה כוללת בדיקה של מקור ההשראה, הטקסט (אם יש), תהליך ההלחנה והעיבוד, והתוצר היצירתי בשלמותו. לצד ההתרשמות מן התוצר היצירתי עצמו, נבחן כל יוצר בעדות שנתן על תהליך היצירה בראיון עומק אישי שהתייחס לתהליכי צמיחה וגיבוש זהות שעברו היוצרים בתקופת התהוות היצירה הנחקרת. בניתוח הנתונים הושגו תפיסותיהם השונות של התלמידים-

יוצרים לגבי תהליך היצירה בכלל, והדגשו קשרים שצינו המרואיינים בין תהליך היצירה לבין תהליך ההתבגרות והחינוך במסגרת הישיבתית. נתונים אלו מהווים הצצה נדירה לעולמו הפנימי ביותר של המתבגר היוצר שחי בתוך מסגרת חינוכית-ישיבתית, ויש בהם כדי להאיר לנו על תהליך ההתחנכות הישיבתית מנקודת מבטו של התלמיד.

מן המסד המחקרי הזה עולה כי תהליכי היצירה העמידו את היוצרים בפני דילמות קיומיות ואמוניות המאפיינות את בני גילם בתוך המגזר: שאלות באמונה, מתחים מתמשכים בין התעלות רוחנית לתחושת נפילה, שאיפה מטפיזית וכמיהה קיומית. כל אלה הפכו מתחושות מופשטות והגייגים הגותיים ליצירות מוסיקליות. עידוד היצירה מתוך עמדה של ההתמודדות – ולא של בריחה – הציב את היוצרים בעימות ישיר עם המסגרת האמונית שהם חיים בה. בסופו של דבר, היצירה הולידה לא רק תיעוד אסתטי של עימותים אלו, אלא גם תהליכים אישיים של בירור, העמקה ונקיטת עמדה. תהליכים אלה סייעו בגיבוש הזהות היהודית האישית של כל יוצר/תלמיד, וחזקו בכך את הקשר האישי שלו לעולם המסורת היהודית ואת ודאותו כלפי מקומו בתוך מסורת זו.

בכל התהליכים שנחקרו ניכר הדיאלוג הפורה שנוצר בין המתבגרים היוצרים לבין חיי המסורת היהודית. בחירתם החופשית של הנחקרים לעסוק בחומרים הקשורים בה, גם שלא בתוך מסגרת שחיבה אותם לכך, מלמדת על שיוך פנימי שהנחקרים חשים כלפי המסורת היהודית, ועל רצון לגשר בין קולות פנימיים שלהם לבין קולות חיצוניים של המסורת ומייצגיה. התוצר הכפול – יצירה מוסיקלית יהודית איכותית ורעננה, והעצמה אישית של היוצרים – תורם לכינונה של תרבות יהודית חיה ומעמיקה, ומהווה דוגמה לתהליך חינוכי חדשני המלווה את תלמידיו במסע לגילוי זהותם.

פריו של המחקר הוא מודל חינוכי מוצע, המשתמש בתהליכי היצירה כמקום מפגש אפקטיבי ופורה של תלמידים עם דילמות ושאלות קיומיות הנחשפות בפערים בין עולמם האישי והפנימי לבין המסגרת הלימודית הנשענת על דרכה של המסורת היהודית. הקשר הפדגוגי שבין יכולת יצירתית לבין עיסוק בדילמות, המוכר בתיאוריות של חינוך ליצירתיות ופיתוח החשיבה (Webster 1990, 1998. Gardner, H., 1983. ועוד), מוצא מן הכוח אל הפועל בהקשר של חיי הרוח והמסגרת הדתית. גם ד' סיסק, במחקרה היישומים המבקשים לקשר בין אינטליגנציה רוחנית לסיטואציה הבית-ספרית, ממליצה על שימוש בדילמות ערכיות כקרקע להצמחה רוחנית (Sisk, 2008). עידוד היצירה מתוך גישה של התמודדות מצמצם את תחושת הניכור המאפיינת שיטות חינוך אנטי-רוחניות כהגדרתו של פאלמר (Palmer, 1989), ושואפת ליצור אצל התלמיד תחושת חיבור לעצמי ואחדות בינו לבין העולם, שהם סגולותיהם של בעלי אינטליגנציה רוחנית גבוהה (Sisk & Torrance, 2001; Thomas, 2006). העיסוק הבלתי פורמלי של התלמידים-היוצרים בשאלות של משמעות, התעלות, ערכים, אחריות ומסורת – המוגדרים אצל סיסק וטוראנס כמושאים ואבני דרך לחינוך רוחני יותר – מוליד תהליכים פנימיים אפקטיביים יותר מן הלימוד ההגותי של מושגים אלו בכיתה, ומשמש מעין מעבדה פנימית לביורם. כך נוצרת אחדות של אמונה ואמונה כדרך חיים של יצירה ומשמעות, באופן המיישם את שיטתו של וות'נו (Wuthnow, 2001) בתוך המסגרת האמונית של המסורת היהודית.

“Built-in chaos is part of the picture”: A high school arts workshop for interpreting Jewish stories

/Dr. Rebecca Shargel

This study examined a film workshop where American Jewish day school students worked under the guidance of an artist-in-residence. Their film was based upon the Joseph story in Genesis and contemporized the relationship between Joseph and his brothers. The unfolding process that occurred in creating a new film from an ancient text is examined. Themes include the role of play, intuition, and collaboration for high school students and teachers. Analysis of the program will consider a number of tradeoffs to consider when teaching and learning Jewish text in this way.

The film workshop occurred within an intensive school-wide program called Theme Week in a Jewish high school. Theme Week at the Keshet High School (a pseudonym) provided a school-wide laboratory for learning new ideas and engaging in project-based learning. During Theme Week 2010 students focused on Jewish stories and storytelling. In addition to reading and hearing stories, students told stories in arts workshops that included film-making, dance, woodworking, and creative writing. Each student remained with one workshop over the course of the week to prepare for a final performance.

This case study is part of a three-year study that describes experiential and interdisciplinary learning in the American Jewish high school. It employed qualitative research methods of observation and interviews as well as grounded theory analysis. In addition, it draws upon Elliot Eisner's theory of expressive outcomes as a way to merge informal and formal Jewish education.

האומנם חזה רמברנדט במראות אלוקים? יחס יהדות לאמונות במשנת הרב קוק / הרב פרופ' נריה גוטל

יחסם של הוגים דתיים מסורתיים לתרבות כללית, מרתק תמיד. תרבות כללית נתפסת, לרוב, על ידי הוגים דתיים כמיותרת, במקרה "הטוב", וכשלילית במקרה הרווח. הסכנות הנלוות אליה, החופש היצירתי הגלום בה, ובעיקר היותה "חילונית" בבסיסה, מציבים, מטבע הדברים, סימני שאלה.

שאלת יחסו של הרב קוק (1865-1935) לתרבות הכללית משמעותית ביותר, לא רק משום היותו אחד מחשובי גדולי הדעות במאה העשרים אלא גם משום היותו 'מורה דרך' לרבים המבקשים גם אז גם היום להלך בעקביו. הספרות שראתה אור בחייו

ואחר מותו עניפה ביותר ומורכבת מהלכה, הגות ופרשנות, ולא לה מתלווה גם סיפורת לא מבוטלת. חומרים אלה כולם מאפשרים התמודדות עם סוגיות רבות, כולל זו המתוארת מעלה.

הרצאתנו תבקש לעשות שימוש במיגוון מקורות כאלה – גם סיפורת מתועדת, גם נאומים ודרשות וכמובן גם פסקאות הגותיות הנוגעות בשאלה זו. לחידוד הדיון נבחנו את השאלה: האומנם יעלה על הדעת שהרב קוק סבר כי הצייר ההולנדי רמברנדט (1606-1669) חזה במראות אלוקים?! למרבה הפלא כך בדיוק טען הפסל מלניקוף, אשר סמוך לפטירתו של הרב קוק כתב (The Sept. 9' 1935 Jewish Chronicle of London), שהרב קוק סיפר לו "כשגרתי בלונדון הייתי מבקר בגלריה הלאומית... לדעתי רמברנדט היה צדיק... התמונות של רמברנדט הזכירו לי את מאמר חז"ל על בריאת האור... מידי פעם בפעם ישנם אנשים גדולים שד' מברך אותם בראיית אור הגנוז. אני סבור שאחד מהם היה רמברנדט, והאור שבתמונות שלו הוא האור שברא ד' בימי בראשית...". לא נכחנו בשיחה לה טען מלניקוף, אך לאור כתביו של הרב קוק, בכוחנו לבחון את מידת היתכנות האמירה. יש להוסיף ולהדגיש כי תשובה חיובית לשאלת יחסו של הרב קוק לתרבות, תצריך שאלת עומק: האם מדובר בהכלה דיעבדית גרידא או שהתרבות עשויה להגיע כדי החשבתה חלק ממשי מעבודת ד'. תשובה חיובית לשאלה השניה תצביע על דגם רבני הרואה למיצער בחלק מהתרבות הכללית חיוניות יהודית מהותית. שאלה מחקרית זו תיבדק בכלים עיוניים: חקר טקסטים - ישירים ועקיפים - שהותיר אחריו הרב קוק, כמו גם תיאורים אודותיו, ושאלת פרשנותם.

חיוניות תרבותית בחינוך היהודי: הקשר ישראל-ארה"ב (כיתה 317)

יו"ר: ד"ר מיכאל מרמור, היברו יוניון קולג'

דברי פתיחה: ד"ר חגית וולף הכהן, האוניברסיטה העברית

מגיב: ד"ר אדם פרסיגר, אוניברסיטת בר-אילן

ד"ר מיכל מושקט-ברקן, היברו-יוניון קולג' - ירושלים ופרופ' ליסה גרנט, היברו-יוניון קולג' - ניו-יורק - השפעה של רבנים-מחנכים על עיצוב תרבות יהודית במערכות חינוך במרחב הפלורליסטי

פרופ' יעקב עירם, אוניברסיטת בר-אילן - שיתוף פעולה בחינוך היהודי ישראל-ארה"ב: מבט היסטורי

השפעה של רבנים-מחנכים על עיצוב תרבות יהודית במערכות חינוך במרחב הפלורליסטי/ ד"ר מיכל מושקט-ברקן ופרופ' ליסה גרנט שילובם של רבנים בבתי ספר לא אורתודוקסים במרחב הפלורליסטי מקובל מאד ביהדות ארצות הברית, והגו כיוון מתפתח גם במספר בתי ספר ממלכתיים בארץ. תרומתם של רבנים אלו למוסדות החינוך טרם נחקרה.

במחקר קודם הראינו שרבנים מחנכים הפועלים במרחב הפלורליסטי תופסים עצמם כחותרים להשפעה בשלושה מימדים:

א. תיווך היהדות לחיי היום יום של הקהילה החינוכית

ב. הדרכה רוחנית

ג. (בעיקר בישראל) קידום ערכים פלורליסטיים כחלק מבניית האתוס התרבותי-יהודי

זהותם כרבנים מחנכים נתפסה בעיני המרואיינים כמתאפיינת בשילוב של עבודת רב ועבודת מחנך ובהגדרת המטרות הנ"ל כשליחותם הרבנית-חינוכית.

במחקר הנוכחי אנו בוחנות את תפיסת התפקיד וההשפעה של רבנים – מחנכים אלו על המחנכים הפועלים איתם באותן מערכות חינוך. אנו מבקשות לעמוד על תפיסת התרומה הייחודית של רבנים-מחנכים לפיתוח התרבות היהודית במערכות של חינוך יהודי פלורליסטי.

לצורך המחקר נבחרו ארבעה בתי ספר יסודיים ישראלים וארבעה אמריקאים בהם פועלים רבנים ליבראליים. התקיימו ראיונות עומק חצי פתוחים עם אנשי צוות בשמונה בתי ספר אלו. מכל בית ספר נבחרו לפחות שני בעלי תפקידים: מנהל/ת ועמית. בשלב הבא של המחקר יתקיימו ראיונות עם רבני בתי הספר.

מטרות המחקר: זיהוי תחומי פעולתם של רבנים שפועלים במוסדות חינוך במרחב הפלורליסטי: כיצד נתפסת השפעתם על עיצוב התרבות היהודית בבית הספר.

מחקר זה משווה בין אוכלוסיה יהודית-אמריקאית לבין אוכלוסיה יהודית-ישראלית וכן משווה בין התפיסה העצמית של הרבנים-המחנכים לבין הדרך בה נתפסת תרומתם החינוכית על ידי סביבתם המקצועית הקרובה.

בשנים האחרונות גדל מספר הרבנים הליבראליים הבוחרים לפעול במסגרות חינוכיות. הביקוש לרבנים אלה והבחירה של בתי ספר להעסיקם מעידה על חיפוש אחר מימד נוסף לחינוך היהודי בבית הספר. מימד זה טרם נחקר. בכנס העוסק בהתחקות אחר ויטאליות יהודית אנו מבקשות לתאר את השפעתם של מי שאמורים לפעול לעיצוב ולחיזוק הזהות היהודית האישית והקבוצתית בדרכים שטרם תוארו בספרות. מחקר זה מתבצע בימים אלו ובכנס נציג את התוצאות הראשוניות וכן את מסקנות הביניים.

שיתוף פעולה בחינוך היהודי ישראל-ארה"ב: מבט היסטורי/ פרופ' יעקב עירם

במוקד ההרצאה יעמדו שלושה אנשי חינוך יהודים אמריקאיים, שהגותם ופועלם בחינוך בארה"ב ובארץ השאירו חותם על מערכות החינוך היהודי שם וכאן: מרדכי קפלן (1881-1983), יצחק בר ברקסון (1891-1975) ואלכסנדר מ. דושקין (1893-1976).

שלושת האישים הללו אשר פעלו במקביל ופעמים מתוך שיתוף פעולה בשתי מערכות החינוך, תרמו לקידום החינוך היהודי-עברי-לאומי בארה"ב ובארץ ישראל, מדינת ישראל, החל משנות העשרים של המאה העשרים מן החינוך היסודי ועד לחינוך הגבוה, כולל הכשרת מורים.

בהכירם את החינוך האמריקאי הלכה למעשה, שנים מהם בוגרי המכללה לחינוך Teachers College של אוניברסיטת קולומביה, הם הביאו את בשורת החינוך המודרני ברוח תנועת החינוך הפרוגרסיבי מיסודו של דיזאי לחינוך היהודי בארה"ב ולחינוך העברי-לאומי בא"י/מדינת ישראל.

המכנה המשותף לשלושת האישים הללו הוא בתרומתם למודרניזציה של החינוך היהודי בארה"ב ברוח קהילתית-עברית-פרוגרסיבית. ובמקביל תרמו כל-אחד מהם בנפרד וגם תוך שיתוף פעולה ביניהם למודרניזציה של החינוך העברי בא"י/מדינת ישראל ברוח החינוך הפרוגרסיבי. הקשרים שלהם עם ראשי החינוך הפרוגרסיבי בארה"ב סייעו בידם להפיץ את דעותיהם בקרב מעצבי החינוך ולהסגת המיקוד הפדגוגי של החינוך בא"י ממרכז אירופה לכיוון ארה"ב. ההרצאה תתייחס להגותם ולפועלם של האישים הללו ולתרומתם בקידום מוסדות חינוך ספציפיים ובהפצת רעיונות פדגוגיים, במוסדות ובארגוני חינוך שבראשם הם עמדו ומעבר להם.

מחשבת חז"ל באספקלריא של חינויות תרבותית-יהודית (חדר ישיבות קומה 4)

יו"ר: ד"ר שלום ברגר, מרכז לוקשטיין אוניברסיטת בר-אילן

מגיב: הרב ד"ר יהודה ביטי, מכללת ליפשיץ

ד"ר יצחק עוז, בית ברל – חינויות החשיבה החז"לית ומאפייני השפה העברית לעידן הסינגולארי
ד"ר דוד רניק, אוניברסיטת בר-אילן - חינויות המצוות: הפרדוקס של שמחת א-י-קיום" מצוות שכחה
ד"ר רות וולף, אוניברסיטת בר-אילן - חינוך ילדים במקורות היהודיים ובמקורות הפסיכולוגיים

חינויות החשיבה החז"לית ומאפייני השפה העברית לעידן הדמוקרטי והסינגולארי/ ד"ר יצחק עוז

הקדמה: מאז אפלטון, ובמיוחד מאז אריסטו, וביתר שאת מאז שפינוזה וקאנט (יובל, תשמ"ו, תשמ"ח, 1988), השתלטה על החשיבה המערבית התפיסה לפיה היסודות הלוגיים של החשיבה הם העיקר, בעוד שהרגש והדמיון היוצר מתחילים רק לאחרונה להיחלץ מהמעמד של מוקצים מחמת מיאוס. בפועל מתברר, שרק שילוב רגש והיגיון מצמיח חשיבה פורייה יותר וכתובה עשירה יותר (שלינסקי ואלפרט, 2007). למעשה, התרבות המערבית, שבתוכה צמחה החשיבה והכתובה האקדמית, זו הנשענת על הנחת קיומן של "אמיתות מוחלטות" וקיומן של הגדרות חד-משמעיות, גם נשענה, מאז אריסטו ועדת לפרגה, על ההנחה הדוגמאטית לפיה המילים מייצגות באופן פרללי "אמיתות בלתי תלויות" במציאות המוחלטת (בייקר והקר 1985; נבו 2006). המדע המודרני חידד מגמה זו, כפי שהיא באה לידי ביטוי בשפה האנגלית בכלל ובכתובה האקדמית בפרט (נבו, 2009).

העידן הסינגולארי מצביע על כך שהכפלת הידע בטור הנדסי יגרום לכך שככל שנדע יותר כך מרחב אי-הוודאות וקצב השינויים יגבר בממדים שהעידן הפוסט-מודרני יראה כגל בים סוער בהשוואה לגל הצונאמי שעומד לשטוף אותנו, ו"פרדוקס הסיביות העצמית" יקבל משקל מכריע בהתפתחות הידע האנושי (פסיג, 2008). השינויים המתבקשים בחשיבה ולמידה יחייבו פיתוח סגנון כתיבה חדש, הפתוח וגמיש למשמעויות מרובות, ומתבסס יותר ויותר על חשיבה אינטואיטיבית. כזו המשלבת את כל סוגי החשיבה והידע, ונמנעת מהפרדות המלאכותיות שהחשיבה האקדמית וצורת הכתיבה שלה חתרו אליה, ושתותר נחלת התחום הטכנולוגי בלבד.

חקר המות בשנים האחרונות מצביע על-כך שהמגמה המתוארת לעיל, של התפתחות החשיבה המערבית והשפה האקדמית המסורתית הנושאת אותה, היא זו שגרמה לכך ש"האינטואיציה נתפסת בדרך-כלל כניגודו של תהליך קבלת החלטות אנליטי, כדבר שהוא מעצם מהותו בלתי-אנליטי או קדם-אנליטי... האינטואיציה היא דחיסה של ניסיון אנליטי עצום... קבלת החלטות אינטואיטיבית היא אפוא תופעה פוסט-אנליטית. היא תוצר של תהליכים אנליטיים כה דחוסים... שאפשר לראות במנגנון הזה צורה של 'חוכמה מערכתית'... 'החוכמה המערכתית' היא סטטיסטית מטבעה... מנגנון התגובה האוטומטי המחווט הזה שוכן באימגולה" (גולדברג, 2007, 127-128).

אופני החשיבה החז"לית המתבססים על "מושגי-הערך של חז"ל יוצרים חטיבות ואינן מושתתות על חשיבה לוגית, שיטתית [קוהרנטית]... המונחים המושגיים הם קונטראטיוויים ומרזמים. ואילו תהודות ומרזמים, כמובן להיגדים מוגדרים ומפורשים; ועל-כן אין לעורכם ולחברם בצורה דיאגרמית... משמעות של כל מושג-ערך תלויה, אפוא, במערכת בכללותה. מהצטרפותם-התלכדותם של מושגי-הערך למכלול אורגני תובן ההתניה ההדדית שבין מושגי-ערך" (הולץ 1978, 98). אופני החשיבה שחז"ל פיתחו מתאימים לעידן סינגולארי בכלל ודמוקרטי בפרט, דווקא בגלל יכולתם להתמודד עם מערכות פתוחות וגמישות, האופייניות להקשר של חירות דמוקרטית ומרחב סינגולארי. כך גם השפה העברית החז"לית, ששימשה אותם באופן שונה לחלוטין מהשפה האנגלית: "נעייין מקרוב בניבים החז"ליים המצטרפים למערכת חשיבה שונה מדרכי החשיבה המערבית (הפילוסופית-מדעת) שאנו אמונים עליה" (הולץ 1978, עמ' 18). כשמשווים בין השפה העברית החז"לית לבין השפה האנגלית עולה ש"המושגים המדעיים-פילוסופיים הם סטטיים, ואילו מושגי-הערך [החז"ליים] – דינאמיים." (עמ' 27).

מטרת המחקר לבסס טענה זו, ואת מידת חינויות החשיבה החז"לית ומאפייני השפה העברית שלהם לעידן הדמוקרטי שבו אנו חיים, ובמיוחד לעידן הסינגולארי שבפתחו אנו מצויים.

המתודולוגיה בה אני משתמש (עוז, 2010) משלבת בין ניתוח של שדות סמנטיים ש"חשף מערך יחסים נסתר מן העין... הנשענים על תחושה ומנגנוני חשיבה בסיסיים שאינם ניתנים לחלוקה ופירוק" (סוברון, 2006, עמ' 159), לבין מתודה משווה

שהיא "שימושית במיוחד להבלטת ההבדלים" (פקסטון 2009, 42), ולא ניתוח אנליטי פנומנולוגי, ובוודאי לא פוזיטיביסטי.

"שבילי החינוך" שאני מציע לא יכולים להישען על התפיסות הפדגוגיות הרווחות, המתבססות על צורת החשיבה המערבית והפדגוגיה שלה בגלל הסכנות העצומות הכרוכות בהן לתחום החינוך וההשכלה (שנהב, 1999; Averill, & Thomas; Knowles, 2008; Thomas & Thomas, 2007). לכן אני מציע שינוי תפיסתי ממעלה שלישית שאותה אני מכנה "בינתית-מלכדת" ("אורגנו-אינטואיציונית"), ושבילי חינוך שלא ניתן אפילו להתחיל ולהציג אותם כאן, כי הם נשענים על פיתוח של עוד שני אופני אינטואיציה לאלו המוכרים כיום (עזוז, בהדפסה).

תרומת המחקר לזהות היהודית, המתבססת על אופני החשיבה החזו"לית, שאינם בינאריים, רלוונטיים לעידן הסינגולארי ו"שזירה קוונטית" שבו אנו כבר מצויים. פיתוח אופני חשיבה אלו, וחזרה למשמעויות של השפה העברית החזו"לית, שהעם היהודי התרחק מהם ת"ק פרסה, עשויים בהחלט להוות בסיס רחב להמשך פיתוח זהות יהודית רלוונטית לכל מי שרואה עצמו יהודי, ובאותה עת להרים תרומה נכבדה להתפתחות החשיבה האנושית מבלי להפוך לשפחה מעצם נטיית ההתמערבות שהשתלטה עליה מאז רס"ג ובמיוחד מאז הרמב"ם (עזוז, בשיפוט).

חינויות המצוות: הפרדוקס של שמחת "אי-קיום" מצוות שכחה/ ד"ר דוד רוניק

This paper seeks to clarify, from a philosophical perspective, the paradox of educating for emotions like vitality, spontaneity, humility and sincerity – as to *intend* to have these attributes tends to negate their very existence. Exploring this paradox is central to the meaning of the Conference. I explore that paradox through the following texts.

Deuteronomy 24:19 commands, "When you reap the harvest in your field and overlook a sheaf in the field, do not turn back to get it; it shall go to the stranger, the fatherless, and the widow – in order that the Lord your God may bless you in all your undertakings." A Rabbinic tale* (*Tosefta Peah* 3:13) relates the paradoxical nature of fulfilling this *mitzvah*.

מעשה בחסיד אחד ששכח עומר בתוך שדהו ואמר לבנו צא והקריב עלי פר לעולה ופר לשלמים. אמר לו אבא מה ראית לשמוח בשמחת מצוה זו מכל מצוות שבתורה? אמר לו כל מצוות שבתורה נתן לנו המקום לדעתנו זו שלא לדעתנו. שאילו עשינוה ברצון לפני המקום לא באת מצוה זו לידינו. הרי הוא אומר (דברים כד, יט) "כי תקצור קצירך" וגו' (תוספתא פאה פרק ג יג)

The tale pointedly subverts the *halachic* category of *kavannah* (intention) as "to intend to forget" nullifies fulfilling the commandment of "Shichicha." Ironically, it is the commandment itself which subverts *kavannah*, bringing home a lesson in humility when fulfilling Divine *halachah*. Equally noteworthy in the tale is the Chasid's emotional reaction to his *halachic* epiphany. "The joy of *mitzvah*" occurs here as a sudden, unintended consequence of the *halachic* moment. It raises the issue of the emotional dimension (intended and unintended) of *halachic* observance. Indeed, following Yob, the tale raises the possibility that emotion might be at the center of the *halachic* act, rather than cognition/intention.

Thus, the tale has important educational implications. The father strives to sensitize his son to the joy of *halachic* observance by asking him to offer the sacrifices on his behalf. The father's educational overture succeeds, as the son is moved to inquire about the uniqueness of this commandment over all others. Finally, the tale deals with a specific personality type – the Chasid – raising the issue of the type of educator needed to deal with education for emotion. The philosophical analysis of this *aggadah* will follow the method in my article "What Could Be Better Than This? Conflicting Visions of the Good Life in Traditional Education", which appeared in *Journal of Philosophy of Education* 40(4), 2006.

Stages of Education from Infancy to Adulthood and their Mention in Jewish Texts/Dr. Roth Wolf

An examination of education from infancy to adulthood mentioned in Jewish sources shows that their recommendations and guidance regarding children's education, including methodologies, are also mentioned in more recent psychology literature.

This connection demonstrates the importance of infancy and a child's early years to his emotional and cognitive development. Therefore, it includes a description of "attachment" theory, which is essential to the creation of one's identity. Nevertheless, despite the fact the main role of education in the first few years of life is to form a healthy identity, which is described in our sources by the verse: "Fortunate is she who gave birth to him", the Jewish texts also discuss how a person should be guided towards a mature and moral identity.

Judaism emphasizes the power of the individual to create a mature social identity. Jewish sources include a great deal of guidance regarding how a person should develop his system of "I-Other"

relationships. The essence of Judaism emphasizes how to become an ethical person and how to achieve desired behavior, not as “a command of people, which has been taught”, but rather by considering and choosing each behavior anew.

מקומו של החינוך הציוני בעיצובו של החינוך היהודי בארץ ובעולם (כיתה 418)

יו"ר: פרופ' חיים וקסמן, אוניברסיטת רוטגרס

פרופ' אליעזר שביד, האוניברסיטה העברית - מהן מטרות הציונות היום ומהן הדרכים להנחלתה

פרופ' יוסי טרנר, מכון שכטר ואוניברסיטת אינדיאנה - הקשר בין הרעיון הציוני וגלגול הפרובלמטיקה של הקיום היהודי בישראל ובתפוצות

ד"ר דניאל מרום, מכון מנדל

A pedagogy for teaching Israel in a liberal arts college program

מר ג' טולדנו מנכ"ל רשת אליאנס, פאריז – מקומו של החינוך הציוני באירופה

Curricular and pedagogical aspects of teaching Israel to Jewish students in a liberal arts program/ Dr. Daniel Marom

What kind of pedagogy is appropriate for the teaching of Israel to Jewish students studying with non-Jews of diverse backgrounds in a liberal arts program? While a growing number of scholars are teaching courses on Israel in liberal arts colleges all over America, this is a question that has not been studied in depth in research on Jewish education. In a pedagogical experiment that was undertaken over the course of a semester in an American university, a conscious effort was made to take into account the special needs of students of Jewish background while teaching Israel in line with the larger purposes of liberal arts education. Alongside a larger curriculum of study, pedagogy and mode of evaluating student learning, this effort generated a specific approach to helping Jewish students work through issues in their Jewishness and its bearing on their lives as citizens of America and of the world at large. Various aspects and implications of this experiment will be presented, based on course syllabi, instructor's notes and student work. These will focus on the challenges of curriculum design and pedagogical implementation, using particular interactions with students as cases in point.

Jewish Cultural Vitality in the Diaspora (אולם 061)

Chair: Prof. Erwin Epstein, Loyola university, Chicago

Discussant: Sylvia Fishman-Barack, Brandies University

Prof. Steven M. Cohen, Hebrew Union College - From People to Purpose: New Direction in Jewish Organizing in the US and Their Implications for Jewish Education.

Rabbi Dr. Eli Kohn, Lookstein Center, Bar Ilan University - What should I have learned as a Jew after 12 years in a Jewish school? A Curriculum Study of Centrist -Orthodox Jewish Day Schools in the UK

Dr. Eran Tamir, Brandeis University - Jewish Day Schools as a Social Arena for Reinventing Judaism in the U.S.

Barbara Lerner Spectre, Paideia, The European Institute for Jewish Studies in Sweden - The Renewal of Jewish Cultural Vitality in Europe.

From People to Purpose: New Directions in Jewish Organizing in the US and Their Implications for Jewish Education/ Prof. Steven M. Cohen

The vast institutional infrastructure of American Jewry, outside of Orthodoxy, is in decline. The diverse array of denominational congregations, philanthropic federations, human service agencies, so-called fraternal organizations, and defense-oriented communal agencies are losing members.

At the same time, the last ten years have seen an efflorescence of “new Jewish organizing.” Led primarily by Jews in their 20s and 30s, the phenomena encompass five domains: spiritual communities (independent *minyanim*, rabbi-led emergent communities); culture (film-making, magazines, music, drama, etc.); learning (e.g., Limmud); social justice (many areas); and new media (Jewish-oriented pages on the Web; social networking; etc.).

The new forms of organizing center around energetic social and cultural entrepreneurs. With all its variety, this “innovative eco-system” privileges purpose: “high quality davening;” self-empowered Jewish learning; creative Jewish music; accessing meaningful Judaism; authentically serving the developing world; Jewish environmentalism; etc. Few of them deal directly with the animating issues on the 20th century Jewish communal agenda, those that center on enhancing the chances for survival, continuity, security, and collective identity.

Instead, younger adult activists focus on delivering Jewish meaning and purpose to niche constituencies — those sharing common concerns and cultural styles. The newer forms of Jewish community blur the boundaries between education and entertainment, prayer and social justice, learning and spirituality. For them, social justice advocacy, text study, passionate prayer, and good music can, and should be, interwoven in a single experience.

To many Non-Establishment figures, the Established Jewish world is overly preoccupied with sustaining historic and needless social and ideological divisions, such as those between Jews and non-Jews, or between Jews and Jews. Many engaged Jews under 40 see these distinctions as exclusive, judgmental, and coercive. Non-Establishment personalities maintain what to the Establishment leaders look like overly relaxed stances on intermarriage, denominational identities, and institutional loyalties.

In this context, Jewish education is faced with new challenges, new responsibilities, and new opportunities. It must deal with a world in which even the most committed and engaged are less automatically enthusiastic about in-marriage, institutions, and Israel. Jewish education will need to either reinforce notions of Jewish collectivity, or address new ways of being Jewish that are highly personal, or both. And, Jewish educators must see their roles as transcending former boundaries, to extend into new areas where Jewish education is conducted, intentionally or incidentally.

What should I have learned as a Jew after 12 years in a Jewish school? A Curriculum Study of Centrist -Orthodox Jewish Day Schools in the UK/ Rabbi Dr. Eli Kohn

What is the ideal Jewish Education for children going to Jewish schools in the Diaspora in the 21st century? This paper aims to offer some directions in response to this question within the context of centrist orthodox Jewish day schools in the UK.

In June 2005, the Lookstein Center for Jewish Education at Bar Ilan University in Ramat Gan, Israel was approached by the United Jewish Israel Appeal (UJIA) of the UK to design a Scoping Paper outlining the Jewish studies curriculum expectations of graduates from central orthodox day schools in the UK. This work was to provide the foundations for intensive curriculum work in Jewish studies in these schools. In this paper we first outline the educational and philosophical underpinnings of the overall curriculum design model adopted in writing the Scoping Paper and the process of consultation undertaken within the UK school setting. We then offer a sample of a Bible curriculum framework which was designed as part of this process. We then offer some reflections about the model and challenges in its implementation which could be relevant to other educational settings.

Jewish Day Schools as a Social Arena for Reinventing Judaism in the U.S/ Dr. Eran Tamir

The meanings of Judaism as a religion and culture are constantly negotiated and defined by multiple institutions and key stakeholders in society. Jewish day schools in the U.S. are a key institution within the Jewish community, where this process takes place. As the historian, Jonathan Sarna, notes, “...schools serve as a primary setting, along with the home, where American Jews confront the most fundamental question of American Jewish life: how to live in two worlds at once, how to be both American and Jewish, part of the larger American society and apart from it” (Sarna, 1998, p. 9) This paper explores some of the challenges and tensions faced by American liberal Jewish day schools and their teachers, as they constantly try to negotiate, revive and instill new meanings to the American

Jewish culture. We try to investigate how teachers understand their role and the role of their schools in maintaining or creating the Jewish culture. How do they try to respond to the tough mission of bridging between “two worlds” of Sarna, which carry contrasting images, visions, and demands, that do not fit easily together. For example, many day schools struggle with the dilemma of whether to increase emphasis on general academic studies (pushed by competitive upper-class families) and by doing so to water down their Jewish studies curricula. Others struggle with issues of diversity and Tikun Olam and try to find ways to address them from within the Jewish day school, which is by definition, an insular entity (e.g., Feiman-Nemser & Tamir, 2010).

Building on Bourdieu’s (1985) theory of social fields, I argue that Jewish day schools are a venue, where various groups and individuals, like teachers, administrators, and parents constantly chafe over the “question of American Jewish life,” of what does it mean to be Jewish and an American citizen, how to strike the right balance between the two, and how to choose the right school mission, the appropriate curriculum, and the personnel (teachers and administrators) who would transmit these values to the next generation. These struggles over ideas and ways to educate kids resemble those that happened in general education, but they are even more complex as they intersect personal, communal, social, cultural, and religious aspects of life.

This paper draw on data from a survey among graduates of the DeLeT (Day School Leadership through Teaching) teacher preparation program at Brandeis University and Hebrew Union College-Jewish Institute of Religion. It also employs data from 20 semi-structured interviews with a random sample of DeLeT’s teacher, and 7 interviews with Heads of Jewish day schools from the Boston area. The paper examines teachers’ beliefs about their role as Jewish day school teachers and draws on their experience of classroom teaching. The paper also considers how teachers and schools respond to the needs, realities and challenges of the Jewish community.

Findings suggest, that teachers and schools try to find a solid ground to justify their existence, particularly in these hard economic times. Heads and teachers agreed that it was challenging to provide a rich, rigorous curriculum through engaging teaching when resources are sparse and that bridging the aspirations of middle upper class parents for academic excellence, while supporting a meaningful religious experience to young Jewish kids was even harder. Teachers varied in how they approached religiosity in their classrooms. Some emphasized the experience of being part of a Jewish community; others worked hard on social justice, while others invested heavily in making Jewish values visible throughout the curriculum. These are just a few examples of how teachers and schools respond to their role as a major socialization institution in the Jewish community and how they ultimately help revive the meanings of Judaism in today’s America.

The Renewal of Jewish Cultural Vitality in Europe/ Barbara Lerner Spectre

Post-Holocaust and post-Communist Europe is presently witnessing a resurgence of Jewish life and interest in things Jewish. Among the varieties of identity-profiles that are fueling this resurgence is one that could be termed “dis-assimilation” – a pattern in which young adults who, during their childhood before the fall of communism, were unaware of any Jewish heritage; however who in confronting this disclosure of Jewish ancestry choose to identify themselves as Jews. Given that they have no childhood memories associated with Judaism, that they know what non-Jews think of Jews since they were themselves raised as non-Jews, and that others in their societies do not know them as Jews, their choice to identify themselves as Jewish and to become active in the re-imagining of Jewish life in Europe poses intriguing questions; among the disclosures of this study is what these young adults perceive as so compelling in Jewish culture that they are willing to step outside societal ‘comfort zones’.

The profile of the “dis-assimilator” is one aspect of the proposed paper. In its entirety, the study to be presented is a case-study of an institute, Paideia – the European Institute for Jewish Studies in Sweden, that is responding to the needs of Jewish cultural resurgence throughout Europe. A central challenge that Paideia has had to address is to identify the educational components that can lead to a cultural renewal of

Judaism that will avoid the double perils of nostalgia lacking true vitality on the one hand or creativity bereft of content on the other. At the heart of this challenge lies the definition of “cultural vitality” to which the curriculum of Paideia posits a premise that this paper will explicate. Also to be explicated is the curricular relationship between formal studies and cultural activism.

The subjects of this study, based upon the 10 years of data compilation of Paideia, are 225 graduates of the One Year Program, and the 100 graduates of Paideia’s Summer Project Incubator for activists that has existed for 5 years. The data was collected through in depth interviews with all of these graduates; supplementary data has been drawn from interviews with more than 1000 applicants to these programs. The claim that will be made through this paper is that the type of education that takes place at this institute, education that is distinctly literary and intellectual, can have implications for contemporary Jewish adult education outside of Europe. The article also designates issues that have arisen during the process of the Paideia experience and calls for further investigation into those areas.

תרומת התנועה הקיבוצית לחינוך היהודית (כיתה 321)

יו"ר: פרופ' יוסי כץ, אוניברסיטת בר-אילן, הקתדרה ללימודי תולדות הקרן הקיימת לישראל ומפעליה
דברי פתיחה: ד"ר שולה קשת, קיבוץ גבעת ברנר, סמינר הקיבוצים
משתתפים:

גב' רחל רבין יעקב, קיבוץ מנרה

פרופ' יובל דרור, אוניברסיטת תל אביב, הריבט התרבותי-חינוכי

מוקי צור, קיבוץ עין גב, הריבט ההגותי-אידיאולוגי

אריה בודנהיימר (בודהה), קיבוץ צרעה: עשייה קיבוצית במרחב הציבורי

ד"ר רינה חבלין, קיבוץ הגושרים, מכללת אוהלו ומכללת תל-חי

זווית האמצעים התרבותיים-חינוכיים/ פרופ' יובל דרור

בדברים הבאים יוצג וינתח חלקו המרכזי של הקיבוץ בתרבות ובחינוך היהודיים-חילוניים בישראל בעיקר מ-1967 ואילך, בהתייחס לשאלת ה"איך" – מהם האמצעים התרבותיים-חינוכיים שתרם הקיבוץ לחינוך היהודי החילוני/פלורליסטי בישראל ומחוץ לה, ומה ניתן ללמוד מהם באמצעות מחקר היסטורי המשולב ב"תיאוריה מעוגנת בשדה" לגבי הכלים המומלצים לחינוך יהודי בהווה ולעתיד?

בעקבות מלחמות ששת הימים פורסמו "שיח לוחמים" ו"בין צעירים" ובאורנים הוקמו "מקורות ישראל" וחוג אקדמי למחשבת ישראל. המכונים היהודיים-ציוניים מטעם משרד החינוך נוסדו לאחר מלחמת יום הכיפורים; אחד מהם, באורנים, הפך ל"מדרשה" ב-1989. ב-1996 קם מרכז 'בינה' באפעל בעקבות רצה רבין. כול אלה תרמו להתעוררות משמעותית בלימודי היהדות והחינוך היהודי בקרב יהודים שאינם מגדירים עצמם דתיים. כך התרבו המסגרות העוסקות בהנחלת מורשת היהדות והציונות במובן הרחב, חלקן משותפות לחילוניים ולדתיים: מרכזים ובתי מדרש למבוגרים ולבני נוער, בערים הגדולות ובפריפריה, שהתפשטו מאורנים ומאפעל בכל הארץ; סמינרים מרוכזים לבני נוער, חלקם במרכזי תרבות ומורשת כגון המוזיאונים לשואה והגבורה (כולל בלוחמי הגטאות, ביד-מרדכי, בתל-יצחק – ו"מורשת" בגבעת חביבה) – וכן בבתי 'ההגנה', האצ"ל והלח"י (ובכית הפלמ"ח, הקשור לתנועה הקיבוצית); פעילויות חינוכיות במוזיאונים היסטוריים, מקומיים (בעיקר קיבוציים), אזוריים, ותנועתיים; רשת תל"י (תגבור לימודי היהדות, כולל בהתיישבות); תוכניות אקדמיות באוניברסיטאות ובמכללות (ובהן סמינרי הקיבוצים); ביה"ס ללימודי העם היהודי בבית התפוצות, שאבא קובנר ושייקה ויינברג היו ממקימיו; משלחות נוער ומבוגרים לפולין שהחלו בתנועה הקיבוצית – ו"מסעות ישראלים" במתכונת לימודית דומה בארץ (נערך במארגנים); מרכזי התנועות הקונסרבטיבית והרפורמית בערים, ובחנתון, ביהל ובלוטן; לימודי יהדות במכניות קדם צבאיות בכל הארץ, מהן בקיבוצים ובאזורים התיישבותיים; "תנועות הבוגרים" של תנועות הנוער וב"קיבוצים החינוכיים" רביד, אשבל, חנתון, פלך ונערן, שחבריהן מדריכים פעילויות של מבוגרים, נוער וקהילות שלמות בתחומים אלה; עמותות המקיימות פעילויות בתחומי היהדות והחברה הישראלית ב"קיבוצים העירוניים"; פרויקט 'זהות יהודית' במערכת החינוך בתל אביב המסתייע גם בבני"ה ועוד. כל אלה, ואמצעים ייחודיים נוספים ייבחנו בקבוצת מחקר שהחלה פועלת בתחום 'הקיבוץ והיהדות' ביד טבנקין בשיתוף עם ביה"ס לחינוך באוניברסיטת תל אביב: ההשכלה הגבוהה הקיבוצית (סמינרים, חינוך מבוגרים, מכללות אזוריות ויהדות); ספרות הקיבוץ ויהדות; מוזיאוני האמנות בהתיישבות ויהדות; מוזיאונים ומדורי ידה"א בתנועות ויהדות; שיטות לימוד (למשל: "חברותא" ב"מדרשה" ומעבר לה, ב"קהילות" עירוניות ואזוריות); וועדות התרבות ומכוני החגים הקיבוציים; בר-המצווה הקיבוצית והתפשטותה; חינוך יהודי-קיבוצי פורמאלי ובלתי פורמאלי בארץ ובחו"ל, ועוד.

זווית הגותית-אידיאולוגית/ מוקי צור

הקייבויץ הוא הפרי החברתי תרבותי של התנועה הציונית כתנועה של צמיחה יהודית המתפתח בין התנועה של ההשכלה וההתבוללות כרעיון לבין תנועת הטמיעה, ההגירה והחילון כהליכים חברתיים בלתי רצוניים. היא הגיבה למהפכות היהודית ולתנועות הנגד החרדיות. היא ביקשה להיות חלק מהתמודדות עם מפנה היסטורי ותחייה תרבותית. עיקרו הוא יצירה מודעת של אלטרנטיבה תרבותית שתעכל את האפשרות ליצירה כלכלית, מעורבות פוליטית, מורשת תרבותית ועשייה אמנותית בקונטקסט של תחיית שפת הדיבור העברי, המורשת היהודית וזרם האוטופיה הזורם בתוכה יחד עם יצר ההגשמה. הרצון של התנועה לשחרור העם היהודי להיות מעורבת קולקטיבית בגורלו של העולם כמשפחה אנושית. במסגרת כל אלה ניסה הקייבויץ להיות רעיונות חברתיים כבדי משקל.

הקייבויץ לקח ברצינות תמורות מפליגות שאירעו בנוער היהודי כמעורב בצבאות הלאומיים ובתנועה המהפכנית שערערה על תנועות אלו. הרצון לפרק אימפריות וגלויות ההופכות לסוכני אינטרסים זרים ולהתמקד ביצירה במקום אחד וליצור אלטרנטיבות חברתיות לאחריות מהפכנית כוללת ובלתי נכנעת לפיתוי של חורבן עצמי הפוקד תנועות מהפכניות היה מוקד חשוב לייחודיות הקייבויץ כמפעל היסטורי חברתי.

הקייבויץ בנה עצמו כקהילה בעלת חברה המבוססת על שוויון, חירות ואחוה, אידיאלים מתחום התרבות הכללית לבין רצון לחדש את ההיסטוריה היהודית.

כל השאלות שעמדו בפני השינוי בחברה הישראלית הועמדו בפני הקייבויץ בהתפתחותו. הוא לא היה קומונה החיה בנצח ומתעלמת מההיסטוריה ומהפעילות בה. אך הוא גם לא חי כמחתרת לוחמת ליצירה של מערכת פוליטית היררכית ואוטוריטיבית.

הקייבויץ היה יצירה של הנוער המאורגן, של קבוצות, של מערכות חינוך לבני הקיבוצים ולנוער רב שבא להתחנך בקייבויץ. דמויות כמו א. ד. גורדון, יוסף חיים ברנר וברל כצנלסון היו למקור השראה, קבוצות שונות ומגוונות וקהילות שהוקמו הם הבסיס ליצירה המיוחדת של הקייבויץ לקראת תחייה חברתית של עם ישראל בארץ ישראל. יזמויות של יוסף טרומפלדור, הגות של יוסף בוסל, מנהיגות פוליטית של חיים גבתי, טבנקין, מאיר יערי ואחרים הטביעו חותם חשוב על התחדשות מרקם החיים היהודי בארץ ישראל כמו מבצעים רבים בתחום ההתיישבות, חקלאות, ייצור, ביטחון שנבעו מתוך תרבות החיים בקייבויץ.

הקייבויץ היה מקור השראה לרבים מהיהודים הצעירים שעמדו בימי משבר של ההתבוללות במצב שאירופה הקיאה את יהודה. הקייבויץ ביקש לא להיכנע לנסיבות אלא ליצור להן אלטרנטיבה שתוכל להיות רלבנטית לרגע ואוטנטית לדורות. מטרת הדיון לספר כמה מן הסיפורים המתארים את תהליך התפתחותו של הקייבויץ מבחינת תרומתו לא רק להיסטוריה של היהודים אלא גם להיסטוריה של היהדות. הרצל, ביאליק, היו למקור השראה כמו החינוך העברי כפי שטופח על ידי החברה החדשה.

בתמורות שחלו בחברה הישראלית ובחינוך הצורך לדיון מחדש על פני החברה והרוח של עם ישראל הקייבויץ כתב פרק אותנטי שראוי להיות חלק מהציידה לדרכם של יהודים צעירים עד היום.

עשייה קיבוצית במרחב הציבורי/ אריה (בודה) בודנהיימר

ההרצאה תישען על חזון בינה, להנכיח את התרבות היהודית בקרב הציבור החילוני בישראל. בינה היא מרכז לזהות יהודית ותרבות ישראלית שהוקם ביוזמת חברים מהתנועה הקיבוצית. בינה פועלת במסגרת התנועה הקיבוצית, שואבת מרוחה ומסורתה. אני שואל את דפוס הדיבור: 'חתירה לקראת מגע' מהלכסיקון הצבאי, כדי לאפיין את המגע עם ציבוריים שונים שפועלים בהווה ובחוויה הישראלית.

נרכז את נקודת המבט שלנו באחד ממפעלותיה המרכזיים של בינה:

הישיבה החילונית של בינה בדרום תל אביב

התבוננות במפעל זה תאפשר לנו לחשוף ולברר שאלות שונות הרלוונטיות לעשייה קיבוצית במרחב הציבורי.

- מה לאנשי קייבויץ בדרום תל אביב, והאם הופקו לקחים מניסיונות עבר של פעילות התרבות קיבוצית בפריפריה?
- מיהו קהל היעד?
- איך יוצרים עניין ויחס כלפי התרבות היהודית בקרב ציבור צעיר חילוני?
- האם יש מקום לאליטה משרתת?
- הניתן לשלב לימוד ומעשה מתוך תפיסה של לימוד המביא לידי מעשה?
- כיצד להביא לידי ביטוי את העושר התרבותי שאפיין את הקהילה הקיבוצית למרחב הציבורי שאיננו קיבוצי?
- איך מתמודדים עם רוח הזמן?
- האם צריך ואפשר לנסח תורה של יהודיות חילונית?

יו"ר: פרופ' ישראל רץ, אוניברסיטת בר-אילן

ד"ר טליה הורביץ, מכללת הגליל המערבי - עיון בין-תחומי נתמך מחקר איכותי בשתי סוגיות-מקרא - כדוגמה לתרומת הוראה בין-תחומית לחיוניות התנ"ך

ד"ר יוספה רחמן, מכללת לוינסקי - ירמיהו ואורות הכרך: תהליך חקר ויטאלי ותנובתו הפרשנית

ד"ר יונינה דור, המכללה האקדמית לחינוך אורנים - החינוך המוסרי - מנוף להעצמת החיוניות של לימוד התנ"ך, או: משה והאישה המדיינית - אתגר לדיון בשאלות מוסר.

עיון בין-תחומי נתמך מחקר איכותי בשתי סוגיות-מקרא - כדוגמה לתרומת הוראה בין-תחומית לחיוניות התנ"ך/ ד"ר טליה הורביץ

במחקר זה נבדקת תרומת הוראה בין-תחומית לחיבור ולהחייאת לימודי-תנ"ך, 'הנכפים' על הלומדים בחלק מהמוסדות האקדמיים בארץ במסגרת לימודי יסוד, המניחים כי לימודים אלה חיוניים להבניית עולמם האישי, הקיבוצי והאידיאלי של הסטודנטים. הוראה בין-תחומית מיישמת תאוריות-למידה, המתמקדות בשונות הלומדים. הדגשת משמעות החומר הנלמד וזיקות חומרי זה לזה מאפשרת הבנה מעמיקה ורלוונטית של הנלמד ומקנה לו חיוניות מחודשת. כדוגמה הושוו פרשנויות-מקוטבות לשתי סוגיות-מקרא לשירים בני-זמננו.

רחל אמנו כנזאלת הבנים: מסגרת-תיאורטית, שיטת-מחקר, כלים

אזכור מפורש למעורבות רחל בתהליך הגאולה מצוי בירמיהו לא 14-16. השלמתו החלקית - במדרש איכה רבתי. בראשית מח 7 ופירושו של רש"י שם מצטרפים למקורות הקלסיים. בכולם - אין פעילה ממנה.

זיקתם של "מאמע רוחעל" מאת משה צבי וינטרוב, "מאמע רחל", מאת אייבי רוטנברג, "רחל" מאת מאיר אריאל ו"מנעי קולך מבכי" מאת עידן רייכיל למקורות אלה ישירה, ואילו זיקת "מאמע רוחעל" מאת יהושע דולב ו, שיר אמנו רחל" מאת אורי צבי גרינברג למקורות אלה הפוכה. שירו של אצ"ג קובל ומוקה, כדולב, על ששכחה, אך משוכנע - בניגוד אליו - שקינת רחל אמנו תהפוך ביום מן הימים לשירת-ניצחון.

לימוד הסוגיה הבין-תחומית לווה במחקר איכותי, שנערך במשך שנתיים בשתי קבוצות-מחקר. קבוצה א' מנתה שלושים סטודנטים (עשרה גברים), בני עשרים-וארבע עד שבעים. שלושה למדו במסגרת תכנית למבוגרים (ברוקדייל). שתיים - ילידות-הארץ. אחת - ילידת ברית-המועצות. קבוצה ב' מנתה עשרים וחמשה סטודנטים (חמישה מתוכם גברים). רובם בשנות העשרים לחייהם. לאחר שיעור-פתיחה ראשון, שבדק ידע מוקדם, ודן במקורות הקלסיים, ניתנו לסטודנטים משוּבֵי-פתיחה **אנונימיים פתוחים**, שהתייחסו לציפיות-מוקדמות מלימוד מקרא כפוי ולאטגר שמעוררת הסוגיה הנבחרת. בסיום לימוד הסוגיה ניתנו **משוּבֵי אנונימיים פתוחים**, שבררו ממה נהנה הלומד, מה דעתו על שילוב תחומי-דעת, והאם שינה את יחסו ללימוד סוגיה-מקראית בעקבות הלימוד הבין-תחומי. **לאחר זמן נערכו ראיונות פתוחים** עם שישה-עשר מראיינים - שמונה מכל קבוצה. בראשונה השתתפה גם סטודנטית במסגרת תכנית ברוקדייל. בשתי הקבוצות נוכח לומד בעל רקע דתי. הראיון התקיים עם כל נחקר בנפרד ונמשך בין עשר דקות לעשרים דקות.

הערכות יעקב למפגש עם עשוי: מסגרת-תיאורטית, שיטת-מחקר, כלים

לאחר עיון בבראשית ל"ב כפשוטו וכפרשנותיו המקוטבות, נבחנת תרומתן של שתי יצירות - "ליל המלאך" מאת נעמי שמר ו"יעקב מגלה את פניו" מאת משה יצחקי - להערכה כפולת הפנים.

נעמי שָׁמֵר משמרת את עיקרי האירוע, כפי שהוא מתואר במקרא. וכמו רמב"ן, שהפיק את האירוע ממחזורתיו המקוריים לבית שני, מרחיקה אותו שָׁמֵר למלחמות-ישראל בנות זמננו, וממירה פגיעה בגיד הנשה בצלָקָת, כמטפורה לפציעות מסוגים שונים.

משה יצחקי מרחיב את יריעת ההתבוננות בקרב הלילי הקדום ובתוצאותיו לימינו.

גם סוגיה זו נתמכה כשנתיים באותם כלי-מחקר איכותיים.

קבוצה א' מנתה ארבעים סטודנטים (חמישה-עשר מתוכם גברים). **קבוצה ב'** מנתה עשרים וחמשה סטודנטים (שבעה מתוכם גברים). הגיל הממוצע שלושים. רובם אינם אורייני תנ"ך ופרשנותו. **הראיונות פתוחים** האישיים נעשו עם עשרים מראיינים - עשרה מכל קבוצה.

מסקנות המחקר הן, כי ניתן להפוך את היחס הקיים ללימודי-יסוד' כפויים ליחס אמפתי באמצעות התמודדות אמיצה עם פשט-מקראי ופרשנויו - מחז-גיסא, ועם השוואות בין-תחומיות - מאידך-גיסא. לימוד כזה הופך את הדיון בסוגיות-מקרא למאתגר, מרתק ובעיקר רלוונטי.

ניתן להניח, כי מסקנות אלה תקפות גם לקבוצות גיל שונות, וכי ניתן ליישמן בלימודי-תנ"ך בארץ ובתפוצות.

ירמיהו א ואורות הכרך: תהליך חקר ויטאלי ותנובתו הפרשנית/ ד"ר יוספה רחמן

בהרצאה זו יאופיין מעמד ההקדשה בירמיהו פרק א כקומפוזיציה ויטאלית רב ממדית הסובבת סביב מוטיב הפיתוי. בחירת הפיתוי כיסוד המארגן בפרק נסמכת על עדותו של ירמיהו עצמו שדיבר על הקדשתו לנבואה במונחים של פיתוי: "פִּתְיָתִי ה' נֶאֱפֶת" (יר' כ 7). תפיסת הפרק כולו כקומפוזיציה אחת רבת רכיבים עומדת בניגוד לדעה הביקורתית שחלק מפסקויו של הפרק אינם שייכים לנבואת ההקדשה (ברין, תשס"ו; קרול, 1989).

ניתוח הקומפוזיציה הספרותית שבירמיהו א ישרב את הכלים הפילולוגיים שהם נחלת כלל מדעי הרוח, כל תחום לשיטתו, עם דרכי ההתבוננות המקובלים בעיקר במדעי האמנות והתקשורת. הטענה כאן היא שנוסף על הקריאה אפשר גם להתבונן בטקסטים (אמנם לא בכל סוגות הטקסטים) כשם שמתבוננים ביצירות קולנועיות. הצורך להתבונן בטקסטים כאילו היו תמונות בתערוכה או סצנות קולנועיות הוא תולדה של ההנחה שהעולמות המיוצגים על ידי המלים חשובים לא פחות ממערכת המלים המסמלת אותם (רחמן, תשנ"ד, תשס"ז).

המילה קומפוזיציה (יצירה) נגזרת משורש שפירושו: להניח זה לצד זה; להניח ביחד (**compono /composui**). הקומפוזיציה שבירמיהו פרק א תוצג כמכלול חד פעמי של חוויות, תמונות, צלילים, תהליכים ותבניות שיח הסמוכים זה לזה ומשתלבים זה עם זה לכלל הרמוניה מופלאה. התיאור הויטאלי של הפרק ישרב את הניתוח האמנותי של היצירה עם עקרונותיה של הקריאה הצמודה, עקב בצד אגודל.

חשיפת אופיו הייחודי, החד פעמי, של ירמיהו א בנויה גם על האינטואיציה הפרשנית. לפי חקר הפסיכולוגיה של האמנויות (קרייטלר וקרייטלר, 1986), אינטואיציה שכזו עשויה להיוולד כאשר מכוונים את כל ההוויה תוך גיוס ממושך של כל הכוחות הפנימיים לעבר היצירה, דמויותיה ואירועיה. באופן זה, המעורבות הרגשית וההשתקעות בדמותו של ירמיהו, למשל, אפשרה להגיע להתפעמות רגשית ממשית כאילו שורשה ומקורה נעוץ בתוך תוכנו. "תהליך ההשתקעות הרגשית מותנה בחיקוי... אין ההשתקעות הרגשית מתממשת במלוא היקפה בלעדי השתתפות פעילה במובן ידוע מצד הצופה עצמו, שמוכרח להיות מוכן ומזומן לקראת החוויה" ולהיערך בהתאם (שם, עמ' 289). היערכות שכזו נשענת בין השאר גם על נסיון אישי וידע כללי.

תהליך ההשתקעות האישי שחוויתי במהלך חקר הפרק (רחמן, תשנ"ד) יוצג בהרצאה באופן ויטאלי. תהליך זה הבשיל בעיקר כאשר הבנתי, אמנם מלכתחילה רק באופן בלתי מודע, שמבחינות מסוימות תהליך הפיתוי שעבר ירמיהו התבצע בדומה לתהליכי הפיתוי המונחים ביסוד הפרסום בהמשכים של שלטי החוצות ("אורות הכרך"). כוונתי כאן למעודנים ולמתחכמים מביניהם.

החינוך המוסרי - מנוף להעצמת החינוכיות של לימוד התנ"ך, או: משה והאישה המדיינית - אתגר לדיון בשאלות מוסר בחינוך הממלכתי / ד"ר יונינה דור

שאלת כנס זה – כיצד ליצור חינוכות תרבותית יהודית – תידון כאן בהקשר ללימודי תנ"ך בבית הספר הכללי. תוצג הצעה להוראת נושא קצר – יחס של משה לבנות מדין, ולצידה חידוד שתי דילמות מוסריות העולות מתוכה. הצעה זו מבוססת על ההנחה שניגודים בין תפיסות המקרא להשקפות בנות זמננו מזמנים אתגר לשיח אינטלקטואלי מעשיר ומפרה שיחייה את לימוד התנ"ך בבית הספר הממלכתי. ככל שהבעיה המוצגת קשה, וככל שיש לה השלכות והקשרים אקטואליים, כן גדל הסיכוי לחינוכות הדיון בעניין.

מצד אחד, משה נישא לציפורה המדיינית, מכבד מאוד את יתרו אביה ורואה בו מורה ומדריך. (שמות ב 15-22, יה ועוד). מצד שני משה עוין את מדיין, מנהל מלחמת נקם נגדו ותובע את השמדתו הטוטאלית בעוון המעשה בבעל פעור (במדבר כה, לא). חשיפת הניגוד היא דוגמה טובה לרבגוניות התפיסות שכולל המקרא בשאלות הגדולות שהוא מתייחס אליהן. מעבר לכך נושא זה מזמן לימוד ביקורתי של מסורות קדומות, וליבון היחס לזר, לאחר ולאשה. בניגוד להתחמקות המקובלת בחינוך הממלכתי מפרקים קשים במקרא שהתיישן מוסרם, מתברר כי חשיפתם מפרה דיון ערכי אקטואלי וחי בשאלות צדק חברתי. חיפוש מענה לסתירות בין מקורות מקראיים שונים ברוחם, ובינם לבין ערכים הומניסטיים מודרניים, מוליד תשובות מקוריות. הקושי להזדהות עם התנ"ך, וההתנגדות שהתנ"ך מעורר בקרב נוער חילוני הם נקודות מוצא המאתגרות דיון ביקורתי ער ומזמנות לתלמיד התנסות בשיפוט מוסרי. האקטואליות של שאלות נישואי התערובת ושל היחס לנשים אמור להחיות את העניין במסורות העתיקות שבתרבות ישראל הנוגעות בנושאים אלה. עם זאת יובהר הפער בין השקפות עתיקות להשקפות מודרניות. מחקר שדה בכיתות בהן נוסתה תוכנית זו ילמד באיזו מידה הדיון בשאלות מוסר אכן מפרה את שיעורי התנ"ך; באיזו מידה העלאת האספקט האקטואלי אכן תורם להוראת התנ"ך בבית הספר הממלכתי; באיזו מידה שיעור תנ"ך יכול להיות שיעור חינוך לערכים הומניסטיים למרות שערכים אלה אינם תמיד מסר מקראי ישיר; האומנם חרף הדילמות הכאובות שתעלה הסוגיה המוצעת, העלאתה לבימת שיעור התנ"ך תוציא מהשיעורים את טעם שימור הישן הרחוק מן הלב, ותתרום לחינוכות הלימוד.

מחשבות על חינוכות ביהודי – שדות אלטרנטיביים (כיתה 317)

יו"ר: פרופ' ליסה גרנט, היברו יוניון קולג'

מגיב: ד"ר דוד מיטלברג, המכללה האקדמית לחינוך אורנים

ד"ר משה קרקובסקי, Yeshiva University

Signature Pedagogies in Elementary Haredi Education: Socialization, cultural practice, and worldview in the school day

פרופ' יעקב כץ, אוניברסיטת בר-אילן –

The Contribution of Heritage and Values Education in Israel to Societal Understanding and Cohesion: A Concept Paper

פרופ' יהודה בר שלום, מכללת דוד ילין ופרופ' אריק כהן, אוניברסיטת בר-אילן –

Signature Pedagogies in Elementary Haredi Education: Socialization, cultural practice, and worldview in the school day/ Dr. Moshe Krakowski

This paper examines ultra-Orthodox elementary school practices as an example of *signature pedagogies* – instructional formats characteristic of particular professional fields (Shulman, 2005). I analyze classroom practices in three American boys' ultra-Orthodox Jewish elementary schools observed in multiple grades over the course of a school year, and demonstrate that prominent activities identified in these classrooms exhibit features characteristic of signature pedagogies observed in professional contexts. I argue that these activities are present in ultra-Orthodox schools because of their socializing nature, and although their structure does not reflect the mature authentic practices of the broader learning community, they represent the first step in a trajectory of communal involvement that ends in full participation in this community. In contrast to a body of literature promoting authentic activity in classrooms, this model suggests that in the initial stages of exposure to a learning domain, non-authentic signature pedagogies may effectively socialize students into particular learning cultures.

The Contribution of Heritage and Values Education in Israel to Societal Understanding and Cohesion: A Concept Paper/ Prof Yaacov J. Katz

The normative values accepted by Israeli society are those perceived as promoting a common basis for consensus and social cohesion within Israeli society. The major values earmarked by Israeli society as an imperative basis for heritage and civics education in a Jewish and democratic society are Jewish heritage, humanistic values, inter-sector dialogue, understanding and social cohesion. These values are at present an integral facet of the Jewish heritage and civics education curricula.

According to the official educational authorities in Israel the importance of the values emphasized in the Israeli educational system as permeating Israeli society is that they allow the heterogeneous and somewhat fragmented society to weave a values fabric that is consensually accepted by all, despite ethnic, ideological, national, and religious differences that characterize the various sectors in Israeli society.

Thus, despite the heterogeneity and sectoriality inherent in Israeli society, the heritage and civics education school curricula are designed to promote cohesion and to form a solid basis for inter-sector understanding based on commonly accepted values.

The educational authorities are deeply aware that the most suitable platforms for the promotion of social cohesion and values education are the heritage and civics education curricula and have mandatorily included these subjects in the Israeli core curriculum. The educational authorities are sensitive to the dynamic changes that are perceived as necessary in light of the development of new and modified values in countries viewed as a positive reference group for the Israeli society and educational system and these are incorporated into the Israeli heritage and civics education curricula from time to time.

It is suggested that empirical research be conducted in order to confirm or reject the notion of the Israeli educational authorities that the Jewish heritage and civics education curricula enhance Jewish heritage, humanistic values, inter-sector dialogue, understanding and social cohesion in the heterogeneous and fragmented Israeli society. Clear cut findings will legitimize the continuation of use of the present curricula or lead to renewed reflections about the relevant content of Jewish heritage and civics education curricula.

Teachable Moments in Jewish Education: An Informal Approach in a Reform Summer Camp/ Prof. Yehuda Bar-Shalom & Prof. Erik. H. Cohen

Utilizing 'teachable moments' within daily situations to impart knowledge and transmit values is a type of informal education. In a structured camp environment, such teachable moments may be integrated into the educational curriculum. 'Jewish teachable moments' may be used to address Judaism and Jewish Peoplehood holistically, as the educators and counselors guide the campers through the Jewish summer camp environment. This study examines the Jewish Teachable Moments method through a case study

conducted at a Reform movement affiliated camp in Texas. Theoretical and pedagogical implications of the Jewish Teachable Moments method are discussed. The Jewish Teachable Moments method described in the study requires skill and sensitivity on the part of the educators and counselors. The camp may need to offer training or to hire staff trained in this method. Staff and counselors need sufficient knowledge to be able to answer questions quickly and concisely yet not superficially. Ongoing in-service training for staff and counselors is beneficial in allowing them to evaluate Teachable Moments they led or attended, and to discuss ways in which to incorporate the method into upcoming activities. Further research could investigate what characteristics in terms of background and educational approach enable staff and counselors to most successfully impart knowledge via this method.

Ideally, Counselors at summer camps are simultaneously students as well as teachers. The impact of being a counselor on Jewish identity has been recognized as an additional and important way camps affect the Jewish community as a whole. The counselors' training in this method and their role in implementing the Jewish Teachable Moments may enhance their experience as 'advanced students' in the camp's educational environment. Ongoing in-service training sessions with the senior staff may enhance counselors' understanding of the method and their ability to utilize it effectively. The Teachable Moments method may be used in other Jewish informal educational settings such as day camps, youth group activities or group tours to Israel. Even if the other factors are the same, that is, the same population of students/participants and teachers/counselors dealing with the same curricular subject, the setting itself will impact the situations which arise. This method emphasizes a classic type of 'informal education'; learning in daily life (Coombs and Ahmed 1974), even if the daily routine is structured and planned, as in the camp environment. According to sociologist Reuven Kahane (1997) in his longitudinal study of informal education and youth movements, informal education is particularly important in equipping today's youth with the skills they will need to navigate in a rapidly changing world. Many of the 'components of informality' as defined by Kahane are expressed in the Jewish summer camp environment. The component modularity, "eclectic construction of activity sets according to changing interest and circumstances," (ibid, 26) seems particularly relevant to the current discussion. Kahane writes that this aspect of informal education helps participants and teachers develop their leadership skills, as they take advantage of situational opportunities and the shifting needs and interests of the group. The method may also be combined or interspersed with formal educational units, expanding the types of learning to which participants are exposed.

סימפוזיון- להחיות את מעמד התנ"ך במערכת החינוך – האם יש סיכוי? או אילו כלים נדרשים לכך? (חדר ישיבות קומה 4)

יו"ר: ד"ר מלכה שנוולד, מכללת תלפיות ומכון מופ"ת

משתתפים:

ד"ר מלכה שנוולד, מכללת תלפיות ומכון מופ"ת, - להפוך את הוראת תנ"ך למקצוע.

ד"ר חיה בן-איון, מכללת לוינסקי - בית הספר היסודי כצומת מכריע.

ד"ר רבקה רביב, מכללת אורות ואוניברסיטת בר-אילן - שליחות אישית של מורה התנ"ך בבית הספר.

מר תומר פרסיקו, מכון הרטמן ואוניברסיטת תל-אביב - העצמת הרוח בלימודי התנ"ך בבתי הספר הכלליים.

Resuscitating the status of the Bible in the educational system – Do we have a chance at all? Or: What tools do we need?

Studying and teaching the Bible had been appreciated and honorable goals in the past, but the drastic transformations undergone by the Israeli society in the 20th century caused a change in the attitude towards Bible studies, as well as in other fundamental values which lost their prestige in the Israeli

society. Nowadays, Bible studies is the least requested discipline for Israeli pedagogy students, and there is no sign of future improvement.

We believe that reviving the Bible studies could enrich and improve educational and personal development in both the student's as well as the teacher's life. We also believe that the teacher's personality, education and preparation are among the most important ingredients in the education system. Consequently, we should focus on the special needs of the Bible teacher: Should he engage in other educational disciplines? What educational methods are necessary for his work? Which framework is required for his preparation, and which framework is advisable for his professional enrichment? How would we bridge the knowledge gaps which are so common among the teachers?

It seems that we have very little evidenced-based answers to those questions, not because of a systemic failure but because of the complexity of this issue, which mirrors the complicated dialogue about it in the Israeli society. As a result of our understanding of the importance of this topic and the need for an open conversation about it, we founded the Mofet institute's Bible think tank. The think tank includes teachers, researchers, lecturers, heads of Bible studies departments and first-class educators and instructors of the Israeli colleges. Our teamwork is based on an open, respectful, tolerant and professional dialogue between different views and approaches to the Bible in the Israeli society. The aim of the think tank is to promote the activities of the Bible studies departments in the Israeli colleges both academically and administratively. In addition, the team encourages its participants to initiate educational researches, and intensifies the unique bond between education and pedagogy.

היבטים של חינוכיות בחינוך החרדי (כיתה 418)

יו"ר: ד"ר אלי גוטליב, ראש מכון מנדל

מגיב: ד"ר ניסים לאון, אוניברסיטת בר-אילן

פרופ' דוד צוריאל וגיטה רוקח, אוניברסיטת בר-אילן

Mediated Learning Experience (MLE) as a Vital Mechanism Enhancing Cognitive Modifiability in Large versus Small Jewish Families

ד"ר יואל פינקלמן, אוניברסיטת בר-אילן

Who Is Entitled to Criticize the Haredi Educational System? A Study in Media and Religion

ד"ר אודי שפיגל, המרכז הבינתחומי ומכללת ת"א-יפו - "כולם נשא הרוח" ? ביטויים של ויטליות יהודית בחינוך החרדי לבנים

שולמית מנצורה, האוניברסיטה העברית - "מה יותר טוב גדר או שער": פעוטות ופעוטים חרדיים מאשררים ומערערים נורמות וערכים

Mediated Learning Experience (MLE) as a Vital Mechanism Enhancing Cognitive Modifiability in Large versus Small Jewish Families/ Prof. David Tzuriel and Gita Rokach

Mediated learning experience (MLE) processes within the family system are conceived as vital mechanisms for transmission of culture and development of cognitive modifiability. The main goals of this study were to (a) examine the MLE strategies of siblings in large Ultra-orthodox families as compared with MLE strategies of siblings in small families and in secular families and (b) the relative prediction of cognitive modifiability by sibling's MLE strategies, religious orientation and home support. In contrast to current theories which connect negatively learning achievements of children to the number of children in the family, our claim is that due to the vitality of MLE processes in ultra-Orthodox large family, this relationship is positive. MLE interactions between dyads of siblings (older 9-11 years old sibling teaching 6-8 years old younger sibling) were videotaped in large ultra-Orthodox families (n=30) as compared with small Ultra-Orthodox (n=29) and secular families (n=31). The interactions were analyzed by the *Observation of Mediation Interaction* scale. Older siblings were administered the Analogies Subtest from the *Cognitive Modifiability Battery*. Children were administered family religious orientation questionnaire and observed at their home for level of support and enrichment. The results indicate that siblings from large Ultra-Orthodox families showed significantly higher MLE strategies than siblings from small families (ultra-Orthodox and secular). A positive correlation between level of MLE strategies and cognitive modifiability of the older sibling was found. A positive correlation between religious orientation and level of MLE strategies was found only among the ultra-Orthodox families. In contrast, among secular families traditional orientation was negatively correlated with MLE strategies. Home Regression analyses showed that sibling mediation predicted significantly cognitive

support has a positive indirect effect on cognitive modifiability through its effect on MLE strategies. The results contribute to understanding of the vitality of MLE strategies of siblings from large ultra-Orthodox families vs. small ultra-Orthodox and secular families.

מי רשאי לבקר את מערכת החינוך החרדית? מחקר בדת ותקשורת/ ד"ר יואל פינקלמן

קהילה תישאר חיונית רק באמצעות תהליך מתמשך של חדשנות והערכה עצמית. לכך נדרשת ביקורת פנימית, המאפשרת לקהילה לזהות את ליקוייה שלה לפני שהיא נגשת לתקן אותם. כל קבוצה רואה בביקורת המופנית אליה מבפנים איום. אולם, עבור קבוצות דתיות מתבדלות התופסות את עצמן כמאויימות וכנעלות על אחרים, התהליך קשה עוד יותר. הקהילה החרדית זכתה למוניטין, לפחות בקרב משקיפים מבחוץ ומספר עיתונאים, של קבוצה שאינה מבקרת את עצמה ולכן אינה משתנה. אולם, האמת היא שכמו כל קבוצה – החרדים אכן מבקרים את קהילתם, לעתים בחריפות לא קטנה. אי לכך, כאשר הקהילה החרדית נגשת לבקר את מערכת החינוך העצמית שלה, עליה לאבחן בעיות תוך שהיא מתחזקת את תכונותיה החיוביות. אסור לה להסתכן בחתירה תחת התשתית החינוכית הקיימת או בהריסתה. אחת ה"דוגמות" – שכמעט ולא ניתן להטיל בה ספק בשיח החרדי – היא היררכיית הסמכות, שבמסגרתה הרבנים ה"גדולים" מובילים ופשוטי העם הולכים בעקבותיהם. ולכן, ניתן היה לצפות שהביקורת החרדית החינוכית הפנימית תהלל את קולותיהם של הרבנים הגדולים ותשתק כל ביקורת "עממית" המופנית כלפי אותם רבנים או מחנכים. אולם, ל"עמך" יש תובנות רבות לגבי בעיות חינוכיות ותפקוד או אי-תפקוד המערכת. האם השיח החינוכי החרדי מאפשר להשמיע את הקול העממי? איך ניתן לפקח על קול זה ולשלוט בו כך שלא ימוטט את הסמכות הרבנית? כיצד תוכל מערכת חינוכית חרדית ליצור דיון אמין וכן על ליקוייה החינוכיים שלה מבלי לערער, פוטנציאלית, על הקיים או להעמיד על ראשה את ההיררכיה הדתית והחינוכית? תוך אימוץ קטגוריות ומתודות מתחום הידע ההולך וגדל של דת ותקשורת, עבודה זו מבקשת לבחון את הרטוריקה של ביקורת פנימית, כפי שהיא באה לידי ביטוי בכתב עת חרדי אמריקני, *The Jewish Observer*, המבקש לברר את ההשלכות החינוכיות המדאיגות של מה שנראה כעלייה בנשירה מבתי-ספר, במספרם של בני נוער בסיכון ובעבריינות. עבודה זו תבחן במיוחד את הכלים הרטוריים המשמשים את כתב-העת ואת עורכיו בבואם לתת קול לביקורת העממית כלפי מערכת החינוך, תוך שהם משמרים את ההיררכיה הקהילתית.

"כולם נשא הרוח" ? ביטויים של ויטליות יהודית בחינוך החרדי לבנים/ אהוד (אודי) שפיגל

כשקמה מדינת ישראל נראה היה שהחברה החרדית נמצאת בסוף דרכה וכי החינוך החרדי הוא רק שריד לעולם שחרב. בעשור השביעי למדינה ניתן להעריך מחדש את מערכת החינוך החרדית, בתור אחד המפעלים החינוכיים המשמעותיים הפועלים כיום בישראל. קל לתלות שינוי זה בגידול הדמוגרפי שחל בחברה החרדית, אך מבט מעמיק יותר מלמד על מגוון תהליכים שיצרו 'הצלחה' של מערכת חינוך זו, (לפחות) במובנים כמותיים ותרבותיים. בהרצאה זו נבחן ביטויים של ויטליות והתחדשות במערכת החינוך החרדי לבנים (השונה מהמערכת של הבנות), כפי שהם עולים ממצאי מחקר שנערך לאחרונה במוסדות חינוך חרדיים לבנים בירושלים. נתעלם לרגע מבעיות, אתגרים ואף איומים שמציבה בפנינו מערכת זו, כמו גם מההתנהלות הבעייתית של המדינה בנוגע להתמודדותה עם מערכת זו: נתמקד בהיבטים הויטליים ההופכים אותה למערכת צומחת ודינאמית. נראה כי שילוב בין היבטים ארגוניים, אידיאיים, פדגוגיים ותרבותיים ייחודיים, אפשר להבנות אלטרנטיבה חינוכית משמעותית לחינוך הממלכתי, הנהנית מאמונם של עשרות אלפי משפחות מתוך החברה החרדית ומשוליה. נמצא כי מתן מקום לקיום יוזמות עצמאיות - בתוך מסגרת תרבותית ברורה (בעולם גלובאלי ופוסט-מודרני) המקדשת את החינוך, נותן בסיס לקיום חינוך יהודי חי ואטרקטיבי בתחילת המילניום. בנוסף, נראה כי אוטונומיה, יעילות ותחרותיות, מסייעים ליצור מערכת דינאמית וגמישה, שתלמידה לומדים עד הערב בכיתות קטנות. לבסוף, נטען כי מערכת זו תפקידים מרכזיים בעולם החרדי המעצימים את חשיבותה: היא אחראית על תהליכי הסוציאליזציה; היא המסייעת בתהליכי פיקוח ומשטור; והיא נותנת את הבסיס לבניית החרדיות כמסגרת כוללת לכלל הקהילות החרדיות. כך נוכל להבין גם איך מערכת מגוונת זו מציגה לרוב תפיסה פדגוגית בסיסית דומה ברוב מוסדותיה.

שאלת המפתח עליה נתקשה לענות במסגרת זו היא – מה ניתן ללמוד ממערכת זו (שהיא מסוגרת, טוטאלית, מופרטת וכדו'), כדי להעמיק היבטים של ויטליות במערכות חינוך יהודיות אחרות?

"מה יותר טוב גדר או שער": פעוטות ופעוטים חרדיים מאשררים ומערערים נורמות וערכים/ שולמית מנצורה
החרדיות היא תופעה חברתית ודתית חדשה יחסית ודינאמית שמקורה במפגש של החברה היהודית עם המודרנה. גבולות התופעה נקבעים בהתאם ליחסים המשתנים עם הסביבה. לצד היותה תופעה משתנה אחד מאפיוני החרדיות הוא הבניה אידיאולוגית של רציפות וחוסר השתנות. הציטוט בכותרת לקוח מדברי גננת המדברת בשבח הגדר ובגנות השער כמטפורות להגנה על המסורת לעומת הפתיחות לחדש.

במוקד הדיון עומדת מערכת החינוך החרדית בישראל בשלב המוקדם ביותר של החינוך שמחוץ למשפחה (גילי 2-5 ש'). האפיונים של שיטת החינוך תורמים לכוחה של המערכת כמנגנון בסיסי של פיקוח חברתי: גישה ביהיווריסטית, אחידות במסרים, בהירות וסטריאוטיפיות ושליטה פסיכולוגית. לטקסי הקדושה (קבלות שבת, תפילה, פרשת שבוע ועוד) תפקיד מרכזי במסגרות החינוך. הם מאשררים היררכיות, עמדות וערכים קיימים ומשמישים בעקר כ"אידיאה מכוונת" שמטרתה לייצב אותם היררכיות, עמדות וערכים בקרב דור המשך. ככל שהשליטה הפסיכולוגית גדולה יותר כך נוטים טקסי הקדושה בגן להכתיב לילדים המשתתפים את תפקידיהם במדויק ולמנוע מצבי אימפרוביזציה הנובעים מיוזמות הילדים.

אכן, הגן והחדר אינה מהווים "זירה של התנגדות" בכל הנוגע לתהליכי החיברות. הערות הילדות: "רואים לה את השיער" (ביחס לכיסוי הראש של 'אימא של שבת' בקבלת שבת), "רואים לה את הבטן" (ביחס לילדה בזמן התפילה) הן דוגמאות נפוצות להפנמת הציפיות. כך גם בשיחה הבאה: משה: "אבא שלי כל הזמן מתפלל". אברמי: "גם אבא שלי". אלי: "אבא שלי כל הבוקר וכל הלילה אבל לפעמים הוא בא לאכול קצת ביום וקצת בצהריים וחוזר להתפלל".

ערכי ציות והימנעות מחשיבה ביקורתית מסייעים בתהליך. כך לדברי גנת "בשיעור של מדריכת מורות בסמינר הייתי במקרה בספריה ושמעתי את המדריכה אומרת: אל תכתבו שאלות על הלוח. רק את התשובות. כי ברגע שאתם כותבים את השאלה הספק נכנס לו והתשובה כבר לא משנה. השאלה תישאר לו כל החיים".

עם זאת, על אף שילדים נמצאים תחת עין פקוחה של מחנכיהם מובן, לאור הגישות הפרשניות לחיברות, שגם ילדי החברה החרדית מנהלים משא ומתן פעיל עם הציפיות מהם כפי שעושים ילדים בחברות שונות ביחס להבניות האידיאליות המרכזיות בתרבותם. יתר על כן, היענות הפרט לדרישה החברתית לאשרר את הדפוסים הקבועים או יכולתו להתמודד איתם באופן אקטיבי כאילו ציפים חברתיים ניתנת בידי כולם - מהגנת, סוכנת החיברות, ועד לפעוט הצעיר בקבוצה. כך גם בטקסי הקדושה ניתן לראות כיצד התנהגות הילדים מאשררת (את הגדר) או מערערת ופותרת סדק (שער) בנורמות החברתיות.

ככלל, טקסי הגן מאזכרים, מצטטים ומאתגרים את הריטואלים הנערכים מחוץ לגן. כך מתארת גנת את טקס חגיגת התורה בגן כהמשך ישיר ל'שמחת תורה': "משכנו את שמחת תורה מבית הכנסת אלינו לגן". טקסי גן המשמישים כ "אידיאה מכוונת" מציגים תסריט אידיאלי וסטריאוטיפי של "הראוי". כך למשל המעבר של הבנים בטקס קבלת שבת מהמרחב הפרטי לזה הציבורי מסומל באובייקטים פיזיים: מעבר משלחן שבת ש "אימא של שבת" נשארת לידו בעוד "אבא של שבת" והבנים הולכים בהנחיית הגנת אל תיבת התפילה המסמלת את בית הכנסת. כאשר מתרחשים "קטעי מחאה" במהלך הטקס מגיבות גנות רבות בהתנגדות או באמביוולנטיות לפגיעה ב"אידיאה המכוונת". גנת: "אמרתי בקבלת שבת 'אבא צריך ללכת לבית כנסת'. אז הייתה ילדה שאמרה 'אבל גם אמחות הולכות לבית כנסת' אז הם אמרו 'גם אנחנו רוצות ללכת'. אז אמרתי 'בבקשה, קודם כל הבנים, אתן הולכות אחרי הבנים'... כ... אצלי בבית ואיך שאני גדלתי במסגרת שלי זה לא יכול להיות צל של מחשבה כזאת שבנות הולכות...".

פרויקטים ומחקרים חדשים בנושא השואה (אולם 061)

יו"ר: אבנר שלו, יד ושם

דברי פתיחה: מר צבי ענבר, ועידת התביעות

מגיב: פרופ' חנוך אלכסנדר, אוניברסיטת חיפה

פרופ' אריק כהן, אוניברסיטת בר-אילן

The Shoah as a common denominator in contemporary Israeli education

ד"ר ניצה דוידוביץ' ופרופ' דן סואן, המרכז האוניברסיטאי אריאל -

Israeli youth pilgrimages to Poland: Background, Pros and cons – Horizons, arguments & polemics

ד"ר זהבית גרוס, אוניברסיטת בר-אילן

פרויקט אונסקו (UNESCO) להוראת השואה בקרב אוכלוסיות לא-יהודיות בעולם

דברי סיכום: פרופ' בן ציון רחנפלד, ראש המחלקה לתולדות ישראל, אוניברסיטת בר-אילן

The Shoah as a common denominator in contemporary Israeli education/ Prof. Erik H. Cohen

Purposes of research: This presentation draws on a comprehensive, nation-wide survey of Shoah education in the Israeli state school system, conducted in 2007-2009. The main objective of the research was to provide a broad overview of Shoah education in Israeli state schools, including religious and general junior high and high schools (but not Arabic-language schools). Meanings attached to the Shoah by principals, teachers and students were explored in depth.

Theoretical framework: A historical review of Shoah education in Israel revealed that over the past several decades there has been an increasing emphasis on Shoah education in Israeli schools. Educational messages relate to Jewish and Israeli identity and to universal values. Common themes are 'from

destruction to revival' and 'sanctification of life'. Shoah education provides a locus of Jewish and Israeli identity which crosses other social boundaries (political orientation, degree of religiosity, etc.)

Methods or modes of inquiry: A large sample of all relevant populations was surveyed using a combination of quantitative and qualitative methods. Questionnaires were collected from 307 school principals, 519 teachers involved in formal and informal Shoah education and 2540 students (9th and 12th graders). Data were analyzed using cross tabulations and structural, multi-dimensional techniques. Interviews, focus groups, open questions and observations (of school Shoah commemorations, for example) were conducted.

Findings, results: The Shoah plays a unifying role in contemporary Israeli-Jewish society, bridging gaps and providing a common site of identification. The study found that the Shoah is considered important by virtually all of the surveyed principals, teachers and students in both religious and general schools. 94% of students say they are committed to the memory of the Shoah. There was virtually no difference in the responses of students in religious and general schools regarding the extent to which the Shoah affects their worldview, their perception of the Shoah as a tragedy for all humanity (not just Jews) and their belief that Israel is an answer to the Shoah. Further, in comparing schools from different geographic areas and socio-economic strata of Israeli society, there were no major differences between students from different demographic groups in terms of their perceptions of the Shoah.

Significance of work for conference theme: From this we may conclude that the Shoah has become an issue of commonality in the formation of contemporary Jewish-Israeli identity. At the same time, during the course of the research, we found that there are ongoing debates among educators and experts in the field, regarding Shoah teaching in Israel, notably the relative emphasis on Jewish, Zionist and universal themes and messages. Further, there is debate regarding the extent to which these different value approaches can be reconciled or combined. The paper will explore the dynamic between varying approaches to teaching the Shoah with the underlying finding that the Shoah serves as a common locus of identity.

Israeli youth pilgrimages to Poland: Background, Pros and cons – Horizons, arguments & polemics/ Prof. Dan Soen & Dr. Nitza Davidovitch

בשני העשורים האחרונים החלו תלמידים בישראל, רובם דור שלישי בארץ, לבקר באתרי השואה, באמצעות משלחות בתי ספר שיצאו למסע בפולין. במסגרת המסע הם מסיירים באתרים יהודיים ובמחנות ההשמדה. מדובר במפעל רחב היקף, שהחל את פעילותו ב-1988. עם השנים, גדל בהתמדה מספר המשתתפים בכל שנה. עד סוף שנת 2008 יצאו יותר מ-300,000 תלמידים לפולין (וורגן, 2008).

המסעות מתקיימים בחסות משרד החינוך והם חלק מתוכנית הלימודים על השואה, הכוללת הכנה לימודית מפורטת ומקיפה לפני היציאה לפולין. הלימודים על השואה המתקיימים בישראל אינם ייחודיים עוד. עפ"י סקר שנערך על-ידי המכון לחקר האנטישמיות של אוניברסיטת ת"א, גדל מספר המדינות המציינות את יום השואה מאז שנות ה-90 מעשרים לכ-60. הדבר מלווה גם הקמת מוזיאונים להנצחת השואה במדינות שונות, כמו גם עריכת טקסי זיכרון לשואה בארצות שלא התייחסו לכך בעבר, וכן בעיסוק תקשורתי, אמנותי ותרבותי בנושא. בעקבות כנס שאירגן ראש ממשלת שוודיה בשנת 2000 הוקם "כוח משימה בינלאומי ללימוד, זיכרון ומחקר השואה", המקיף 27 מדינות בעולם. כל חברה בכוח משימה זה קיבלה על עצמה להכניס לתוכנית הלימודים בתחומה את נושא השואה (חסון, 2010).

משרד החינוך קובע את מטרות המסע, את אופי הסיורים, את המטרות החינוכיות והחברתיות של המסע, מכשיר את המורים והמדריכים של משלחות הנוער ומכין את המשתתפים. במחקר זה נעשה ניסיון לסכם את הוויכוח שהתעורר בישראל בסוגיית המסעות בין המצדדים בקיומם לבין המתנגדים לכך.

UNESCO Project for Holocaust Education for Non-Jewish Schools All Over The World- An International Perspective/ Dr. Zehavit Gross, School of Education, Bar-Ilan University

This paper will explore the actual policies and practices of Holocaust education in countries and classrooms around the world.

Worldwide, Holocaust education is entangled with contemporary political controversies and geopolitical struggles, perceptions of the state of Israel and the situation of the Palestinian people. Perhaps because Holocaust education is highly politicized, we do not have much sober empirical research about the actual

policies and practices of Holocaust education around the world. This panel seeks to provide a solid empirical basis for discussions of Holocaust education, its policies and practices, and the broader political contexts that facilitate or inhibit it.

Holocaust education is linked not just to history, but particularly to civic education issues. Studying the Holocaust is often justified by the need to help secure the future against further violations of human rights whether based on ethnicity, religion, gender, sexual orientation or disability. Does it accomplish those ends? At a time when many societies are more diverse than ever before, legitimate concerns about nationalism and xenophobia underscore the importance of an inquiry into whether knowledge of the Holocaust does function to develop mutual understanding and respect.

Finally I will propose a conceptual framework to organize by period the attitudes toward the Holocaust in general and toward Holocaust education in particular; in this framework the main axis of discussion is the ontological-epistemological space. Thus I will identify four stages (two for each axis): ontological (rejection, recognition) and epistemological (construction, deconstruction). My argument is that this framework has educational value in addition to its conceptual-heuristic value. It enables us to trace the linear process of knowledge development that created Holocaust consciousness, from the actual experience of the Holocaust to the stage of constructing, deconstructing, and reflecting; thus it hints at the potential relationship between knowledge and attitude.

חיוניות תרבותית יהודית – היבטים של זהות קולקטיבית (כיתה 118)

יו"ר: פרופ' ציפי ליבמן, סמינר הקיבוצים

זהר רותם - חיוניות יהודית במזרח התיכון – לקחים מן החינוך הדו-לשוני היהודי-ערבי של "יד ביד"
פרופ' ישראל ריץ ו**אסתר אבלין גרוס**, אוניברסיטת בר-אילן. הקשר בין הזדהות חברתית, אתנוצנטריות, איום ואפליה בקרב מתבגרים ישראלים
ד"ר תמר קטקו, סמינר הקיבוצים - היבטים חינוכיים בטיפוח מורשת הלוחם היהודי במלחמת העולם השנייה
ד"ר טלי שמעוני-תדמור, אוניברסיטת בן-גוריון - מאברהם אבינו ועד ימנו- רצף היסטורי כמסר קוריקולרי

חיוניות יהודית במזרח התיכון: לקחים מן החינוך הדו-לשוני היהודי-ערבי / זהר רותם

כיצד תשפיע הפתחות תרבותית עתידיה למרחב המזרח-תיכוני, וחשיפת תלמידים יהודים לאלמנטים תרבותיים ערביים ומוסלמיים על חיוניותה של היהודיות הישראלית? מודל חינוכי דו-לשוני, ערבי-יהודי, המיישם כיום במקומות שונים בארץ מאפשר בחינה ראשונית של שאלה זו. בבית הספר של עמותת 'הגר' בבאר שבע, למשל, תלמידות ותלמידים ערבים ויהודים לומדים זו לצד זה, בערבית ובעברית, אודות תרבותם ודתותיהם של בני שתי הקהילות, תוך שאיפה ליצירת שוויון מוחלט בין השפות והתרבויות של התלמידים. האם מודל חינוכי שכזה מעודד פיתוח זהות יהודית חיונית בקרב תלמידים יהודים? או שמא הוא מעודד התבוללות ושטוש הזהות היהודית? מחקר אתנוגרפי המתמקד בגני הילדים של 'הגר' בבאר-שבע מגלה כי בעוד שבקרב הורים היהודים עולה לעיתים החשש כי סביבה חינוכית החושפת ילדים צעירים לדתות ותרבויות שונות עלולה לבלבל את זהותם, ולהקשות עליהם להזדהות עם בני הקבוצה היהודית, יש לחינוך הדו-לשוני את התוצאה הפוכה: זהותם היהודית של ההורים מתחזקת; הילדים (יהודים וערבים), אשר בוחנים ומשחקים על קו הגבול שבין יהודיות וערביות, בוחרים בסופו של דבר להזדהות במובהק עם הקבוצה התרבותית-לשונית אליה שייכים הוריהם; והמחנכות נקראות לברר היטב את תכני הלימוד ולמצוא דרכים יצירתיות להביא לידי ביטוי את הזהויות הערבית והיהודית, דבר המביא גם הוא לאישוש זהויותיהם של הילדים תוך הכרה מעמיקה וקבלה של אחרותו של האחר.

חינוך לזהות דתית תוך כדי חינוך לכבוד כלפי האחר: פרדוקס או שילוב אפשרי?/ אסתר א. גרוס ופרופסור ישראל ריץ
 הרצאה זו תעסוק בממצאים מחקרניים מתחום הפסיכולוגיה החברתית לגבי יחסים בין-קבוצתיים והשלכותיהם עבור תחום החינוך. הסוגיה העיקרית הנדונה היא הסטירה הקיימת, לכאורה, בין החינוך לחינוך הזהות הדתית לבין החינוך ליחס בלתי מפלה כלפי האחר.

רוב הממצאים של מחקרים שבדקו את הקשר בין הזהותו של הפרט עם קבוצת השתייכותו לבין יחסו כלפי האחר מראים שככל שהפרט מזדהה עם קבוצתו כך הוא מפלה נגד האחר. שתי תיאוריות בתחום הפסיכולוגיה החברתית – תיאורית הזהות החברתית (Tajfel & Turner, 1986) ותיאורית האיום המוכלל (Stephan & Stephan, 2000) – מוצגות כדי להסביר ממצאים אלה. מכך משתמע שחינוך להזדהות עם קבוצת השתייכות דתית עלול להגביר את הנטייה להפלות נגד האחר. אך מספר מחקרים הראו ממצאים הפוכים; כלומר, ככל שהפרט מזדהה עם קבוצתו כך הוא מגלה יחס חיובי כלפי האחר. תיאורית ההתפתחות הפסיכוסוציאלית של אריקסון (1968) מוצגת כדי להסביר ממצאים אלה.

ההתייחסות להבדלים בין שתי קבוצות המחקרים עומדת במרכז של מחקר שבוצע על מנת לבחון אם אופן ההזדהות, ולא מידת ההזדהות, עם זהות חברתית הוא הגורם שמשפיע על יחסו של הפרט כלפי האחר. השערת המחקר המרכזית היא שככל שהזדהותו

של הפרט עם זהותו החברתית מתאפיינת במידה רבה יותר של אתנוצנטריות, כך תגבר נטייתו להפלות נגד האחר. במילים אחרות, ייתכן שיהס כלפי האחר מושפע ממידת האתנוצנטריות שחש הפרט כלפי קבוצת השתייכותו יותר מאשר מידת ההזדהות עם אותה קבוצה.

השערה זו נבדקה על פי תיאורית האיום המוכלל (Stephan & Stephan, 2000) לפיה איום ריאלי וסימבולי הם הגורמים הרגשיים המתווכים בין יחסו של הפרט כלפי קבוצת השתייכותו לבין יחסו כלפי קבוצות אחרות. יחס כלפי האחר נבדק על ידי שלושה גורמים; דעות קדומות, אפלייה נגד הפרט השייך לקבוצה האחרת ואפלייה נגד הקבוצה האחרת. המחקר נערך באמצעות העברת שאלון למתבגרים ישראליים שלמדו בשנת תש"ע בשכבות י"א וי"ב בשלושה מגזרי חינוך; ממלכתי, ממלכתי דתי וערבי.

הממצאים בהקשר ליחסים בין מגזרי החינוך הממלכתי והממלכתי דתי יוצגו על רקע הקונפליקט בין דתיים וחילונים יהודים בחברה הישראלית.

לבסוף יוצגו מסקנות ומשמעויות עבור מערכת החינוך המחויבת לשני ערכים חיוניים, החינוך לזהות חברתית חזקה ומשמעותית להחינוך ליחס של כבוד כלפי האחר.

היבטים חינוכיים בטיפוח מורשת הלוחם היהודי במלחמת העולם השנייה/ ד"ר תמר קטקו

מדינת ישראל נוסדה תוך כדי מאבק על עצמאותה. קדמו לו מסעות בלתי לגאליים של מעפילים שהגיעו לארץ בדרך לא דרך, חלקם פליטי שואה, לוחמי גטאות, וחלקם חיילים משוחררים ששבו משדות הקרב. הזיכרון הקולקטיבי, כפי שעוצב בראשית שנותיה של המדינה, כלל יותר את סיפורי הגבורה של הפרטיזנים ולוחמי הגטאות, מעט ידיעות על הנספים במחנות ההשמדה ועוד פחות מזה על הלוחם היהודי בצבאות העולם. המחקר אודות החיילים היהודים בצבאות בנות הברית עדיין בעיצומו אבל כבר בשלב זה שופך אור על מאות מעשי גבורה שלא נודעו עד כה, המערכות הצבאיות שבהן השתתפו, תרומתם למדע, למודיעין ולפתוח אמצעי הלחימה. מטרת המחקר היא לחשוף את חלקם של היהודים במלחמת העולם השנייה, לערער על הביטוי "כצאן לטבח", להעצים את חשיבותו של הפרק הזה בעיצוב הזהות הלאומית של הדור הצעיר ולטפח את הזיקה בין החיל העברי לחיל היהודי.

מאבק היהודים במלחמת העולם השנייה עדיין אינו תופס מקום נכבד בזיכרון הקולקטיבי של הציבור בישראל ועדיין רב הנסתר על הגלוי. לצערנו ותיקי מלחמת העולם השנייה הולכים ונעלמים ועימם עדויות ומידע שערכם לא יסולא בפז. ואולם, לאחרונה נראה תהליך של שינוי בהתייחסות לנושא ואחד הביטויים הגלויים לכך הוא פרק העוסק בלחימה היהודית בצבאות השונים שהוכנס אך לפני שלוש שנים לספרי הלימוד בבתי הספר התיכוניים. טרם ידועים באופן מוחלט היקף תרומתם של החיילים היהודים לניצחון על הנאצים ומספרם המדויק בכל צבא וחזית, אך ממקורות מידע שאספתי עד כה אודות הלוחמים היהודים, אלה שאינם ואלה שעדיין חיים, כגון ארכיוניים, מוזיאונים, אוספים פרטיים של סרטי תעודה בארץ ובעולם וראיונות אישיים, נראה כי אחוז המשתתפים במלחמה היה גבוה במיוחד יחסית לשאר העמים. תהליך אגירת המידע נעשה תוך כדי הצלבת הנתונים עם מחקרים היסטוריים שנעשו על כל צבא וחזית. חשיפת הסיפור ההיסטורי על אחד מפרקי הגבורה של העם היהודי במלחמת העולם השנייה הוא אחד השלבים בהקמת מוזיאון ללוחם היהודי שיוקם בטרון מטעם ממשלת ישראל.

1,500,000 חיילים יהודים השתתפו במלחמת העולם השנייה בכל החזיתות, בכל הצבאות ובכל התפקידים. 250,000 נפלו בשדות הקרב. גיוסם של היהודים בצבאות העולם תבע מהם נאמנות כפולה: כחיילי המדינה שבשמה יצאו להיאבק על חירותה וכחיילים יהודים שנקראו להלחם על קיומם. המחקר חשוב לנושא הכינוס בכך שהוא מאיר את סוגיית השייכות לעם היהודי מזווית ראייה היסטורית חדשה הרואה בגיוס האוניברסאלי של היהודים במלחמת העולם השנייה מנוף להעצמת תחושת שותפות הגורל והאחריות להמשך קיומו של העם היהודי, לא כל שכן, למשמעות קיומה של מדינת ישראל. חקירת הנושא משלבת גם קורס מיוחד של סטודנטים להוראה שמצאו כי יצירת הקשר עם לוחמי העבר מהווה שלב הכרחי בתהליך הכשרתם כאנשי חינוך, בחיזוק חוסנם כמורים וממשיכי דרכם בעשייה משמעותית וערכית. הם "מאמצים" לוחמים וותיקים, חוקרים ומתעדים את סיפור חייהם. בזאת תרומתו של המחקר ל"ויטאליות היהודית" של הכינוס: החיבור בין מורשתם של חיילים יהודים במלחמת העולם השנייה לבין משנתם של מנהיגים, אנשי חינוך ויצרי תרבות במדינת ישראל.

מאברהם אבינו ועד ימנו- רצף היסטורי כמסר קוריקולרי/ טלי תדמור שמעוני

החינוך הממלכתי הישראלי (הלא דתי), בדומה למערכות חינוך אחרות, ביקש לחנך לזהות קולקטיבית משותפת שתסייע לאזרחי העתיד של המדינה לדמיין קהילה לאומית משותפת. במרכזו של הנרטיב הצינוני עומדת הנחת המוצא בקיומו של רצף אתני של זהות היהודית מאז אבות האומה (אברהם יצחק ויעקב) ועד הזמן הנוכחי. מחקר זה מבקש להתמקד בדרכי תרגומו, הפצתו והעברתו של אתוס זה בכלים החינוכיים השונים המתפרשים על הקוריקולום הכתוב לגווניו השונים (גלוי, סמוי, חסר) והאקסטרא קוריקולום (extra curriculum) טיולים וטקסים בתקופת הדור הראשון של תכנית הלימודים הישראלית (עד שלהי שנות השישים).

הרצף ההיסטורי נמסר ברוב מקצועות הלימוד ולאורך כל שנותיו של התלמיד בביתה ספר היסודי החל מכיתה א' בה למדו על אבות האומה וכלה בכיתה ח' עת למדו כי שיבת ציון היא תוצאה של זכות היסטורית שמקורה הוא בימי המקרא. אחד האמצעים להעברת המסר הוא השימוש בשאלה המנחה (leading question), הקובעת את הגבולות הלגיטימיים של הידע הרצוי והמובילה

את הקוראים לתשובה המבוקשת בעיני כותב הטקסט. למשל שאלות באה לידי ביטוי אחדותו של העם לאורך הדורות או כיצד השאיפה לשיבת ציון צוינה וכיוצא בזאת. כלומר, התלמידים נדרשו לענות רק איך באה לידי ביטוי הרציפות ההיסטורית, אולם קיומה של רציפות זו לא הועמדה בספק. כלי הינוכי הבולט במקראות הוא סיפורים היסטוריים המתארים אירועים חשובים לצד תיאורי יום של הווי יהודי בגולה. היוצרים הזדהות וקירבה אצל הקוראים הצעירים.

אמצעי נוסף ליצירת קירבה ונגישות של העבר הרחוק להווה הנוכחי הוא באמצעות אקטואליזציה כגון הגדרתם של לוחמי מלחמת השחרור כניני המכבים באמצעות סיפור במקראה. הגדרות אלו מכווצות את מרחב הזמן ההיסטורי ויוצרות קירבה מיידית בין התלמידים לבין הדמויות המדוברות.

השימוש בקוריקולום סמוי (hidden curriculum) הוא אסטרטגיה ידועה להעברת מסרים רצויים וישנן דוגמאות רבות בספרי לימוד לכך. למשל, בספרי הלימוד בחשבון הופיעו בעיות מילוליות שנושאהן המוצהרים היו מתמטיים, אולם הדוגמאות ששימשו מסגרת טקסטואלית להצגת הנתונים השונים היו של אירועים היסטוריים. השימוש בקוריקולום החסר (null curriculum) בולט אף הוא בייחוד בספרי הלימוד בהיסטוריה, בהן לא נחשפו התלמידים לגישות מחקריות שונות המערערות על הנחות היסטוריות מקובלות הנמצאות במחקרים ארכיאולוגיים והיסטוריים.

העברת המסר נעשתה, כידוע גם בכליו של האקסטרא קוריקולום, (extra curriculum) כגון טיולים שמלאו תפקיד חשוב בהיבטי הספר בשנות החמישים- ששים. הטיולים שנועדו להפוך את התלמיד הישראלי לתבנית נוף מולדתו, הפכו אותו גם להיות מודע להיסטוריה המקראית של הנוף בו הוא טייל.

Symposium - Havruta Text Study, Professional Development and Jewish Cultural Vitality. (כיתה 321)

Chair: Prof. Sharon Feiman-Nemser, Brandeis University

Dr. Elie Holzer, Bar Ilan University - Conceptual Foundations of Havruta Text Study as a Form of Professional Development.

Dr. Gail Dorph, Mandel Teacher Educator Institute - Empowering Professional Development Leaders Through Jewish Text Study

Prof. Miriam Raider-Roth and **Mark Kohan**, University of Cincinnati - Building a Relational Learning Community: Jewish Text Study, Cultural Identity and Challenging Practices.

This symposium explores havruta text study as a vitalizing form of professional development for Jewish educators. Drawing on research and practice in two professional development programs, the presenters examine the impact of this distinctive form of Jewish learning on identity formation, community building and collaborative inquiry. Elie Holzer will introduce the concept of *havruta* text study as a "conversation" among three partners. Gail Dorph will describe the profound effects of *havruta* text study on participants in a two year, national program for leaders of professional development. Miriam Raider-Roth will discuss the role of *havruta* text study in forming a relational learning community among participants in a two-week summer institute for rabbis and day school teachers in one community. Sharon Feiman-Nemser will comment on shared aspects of pedagogy and impact in the two programs.

חינוך יהודי: סוציאליזציה ודתיות (כיתה 418)

יו"ר: פרופ' יעקב כץ, אוניברסיטת בר-אילן

מגיבה: ד"ר טובה הרטמן, אוניברסיטת בר-אילן

ד"ר ברנדה בקון, מכון שכטר

Cultural Politics and Cultural Vitality:

The Case of Marriage and Family Curricula in Religious Girls' High Schools

ד"ר יוכבד דיבאו

Sexuality Among Modern Orthodox Teenage Girls in Israel: A Study of the Effects of an Educational Intervention

ד"ר חנה גורדון, אוניברסיטה העברית

Making Learning Fun: Educational Goals and Communal Norm in Orthodox Jewish Education for Girls

Cultural Politics and Cultural Vitality: The Case of Marriage and Family Curricula in Religious Girls' High Schools/ Dr. Brenda Bacon

This paper analyzes the cultural politics involved in the formation of gender identity in Israeli oral Torah curricula on marriage and family. It answers Peshkin's (1992) call for curriculum analysis as a way of

throwing light on issues of personal and collective identity, as well as contributing to an understanding of the cultures of various countries. In addition, Michael Apple (1992) has drawn our attention to the fact that the curriculum includes knowledge that is not neutral, but rather that which is considered legitimate by groups that often have succeeded in power struggles, and that textbooks are "embodiments of a larger process of cultural politics."

The unit on the laws of marriage and family, a requirement for the matriculation examination in oral Torah in Israeli religious girls' high school, is aimed also at readying the young woman for her future role. Among the topics dealt with are: the purpose of marriage, proper deportment of a Jewish woman, rights and obligations within the family, and the laws of family purity. This paper will focus on the image of the ideal Jewish woman and of marriage and family that emerge from the required curriculum, as well as various attempts by religious feminist educators to include sources that reflects the changing status of woman.

This analysis is particularly relevant in the face of changes in religious women's status, particularly in the area of Torah study. The extent to which curricula reflect these changes, thereby exhibiting signs of cultural vitality, will determine whether they will have "congruence with the selves" that young religious women aspire to be.

Sexuality among Modern Orthodox teenage girls in Israel: A study of the effects of an educational intervention/ Dr. Yocheved Debow

The Modern Orthodox Jewish community in Israel seeks to combine a fully committed Jewish Orthodox lifestyle with being active, educated members of modern, secular society. Thus, this community experiences tension when transmitting traditional values which conflict with contemporary values. This tension is particularly acute in the area of sexuality, because while the community allows intermingling of the sexes in formal and informal frameworks, any form of pre-marital sexual activity is strictly forbidden. In many State Religious schools, the subject of sexuality remains taboo. In the absence of comprehensive sexuality education from within the system, children are left on their own to process the cultural messages they are exposed to, and often by default these messages become the only education they receive about this topic.

This study explored how Modern Orthodox Israeli teenage girls understand sexuality, both in their tradition and in secular Israeli culture, exploring contradictions between the two. Using a case study model, I gathered baseline information via in-depth interviews from a class of tenth grade girls concerning their personal norms as well as their knowledge and attitudes in the area of sexuality. Such baseline data did not exist for this Orthodox population. In the second stage, I developed a course of fifteen classes which was taught to the participants over a period of six months in "Life Values and Intimacy" education. In follow-up interviews, I assessed its impact on their norms, as well as on their knowledge and attitudes.

Participants reported that the course opened new perspectives on the interface between Jewish law and human sexuality. They felt that the majority culture has a powerful impact on them, normalizing behaviors in areas of sexuality and relationships not consistent with Jewish law. Commitment to Jewish Law however was a challenge for many participants, particularly in areas of sexuality (for example *shemirat negiya* and modesty) because many are still developing their relationship to Jewish Law in general and in particular, to the behavioral expectations it sets for them in these areas.

Religious educators should help Modern Orthodox teenagers address the tensions that arise for them in areas of sexuality and relationships as a result of their efforts to balance norms and expectations of the two conflicting cultural worlds they inhabit. The research findings present the voices and the experiences of the teenage girls themselves and can serve as a basis for developing educational materials about sexuality for Modern Orthodox educational institutions in Israel.

Making Learning Fun: Educational Goals and Communal Norms in Orthodox Jewish Education for Girls/ Anne Gordon

This paper uses a small Orthodox yeshiva high school, founded in the U.S. Midwest in 1991, as a case study to explore the considered motivations behind offering contemporary female high school students a

strong, text-based education in Talmud, and the implementation of that vision. In late twentieth-century North America, egalitarian principles were widely expressed in the secular domain, but Jewish day schools did not automatically provide the same program of study for boys and girls. The founding principal advocated Talmud study for both sexes to foster Jewish identity. The data collected through in-depth interviews, however, reveal that while many trusted the principal's expertise, some rejected his program. This case study explores some of the consequences that result from that tension, and investigates the purportedly transformative nature of Talmud study for girls

מושב – חיוניות תרבותית והאחר (כיתה 061)

יו"ר: פרופ' שפרה שגיא, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

פתיחה: השר פרופ' אבישי ברוורמן, השר לענייני מיעוטים

הרב אליעזר מלמד, ראש ישיבת הר-ברכה

הגב' עדינה בר-שלום, יו"ר המכללה החרדית ירושלים

עקיבא אלדר, עיתון "הארץ"

פרופ' יוסי יונה, אוניברסיטת בן גוריון בנגב ומכון ון ליר

האני האישי והאני הקולקטיבי במפגש דיאלוגי – מתנחלי הימין ואנשי שמאל נפגשים בשיח על השלום

אחת השאלות המרכזיות החוזרות בהערכה של קבוצות מפגש בין קבוצות בקונפליקט, נוגעת למתח שבין ההיבט הפוליטי-קבוצתי לבין המרכיב האישי והבינאישי.

השאלה הזו מוצגת בדרך כלל בספרות המחקרית כדיכוטומיה ליווי מחקרי של קבוצות דיאלוג לאורך שני עשורים (SAGY, 2002)

יחד עם ההתנסות האישית שלי בדיאלוג עם קבוצות "אחרות", חיזקו בי את התפיסה המקצועית כי במפגשים של קבוצות בקונפליקט, השיח האישי הוא המשמעותי ביותר בסיכויי לתרום לשינוי תפיסות, עמדות, רגשות והתנהגויות (שגיא, 2010) במושב הנוכחי ישתתפו נציגים של קבוצת דיאלוג, אשר התקיימה לאורך שנה בין אנשי ימין קיצוני ומתנחלים מיש"ע לבין אנשי אקדמיה חילונים, בעלי השקפות פוליטיות שמאליות.

במושב ישתתפו חברים בקבוצה שיתארו את התהליכים שהתרחשו בה

הויכוח הפוליטי בתוך הקבוצה שלנו - שהתרחש באותה עת גם במציאות החיצונית לסדנה - חתר להכרעה מוסרית או כוחנית ושיתק, בסופו של דבר, את האפשרות לתובנות מעמיקות יותר של הקונפליקט. הויכוח הזה התקיים במהלך הפגישות ויותר מכל עימת אותנו עם חוסר האונים שלנו לשנות באופן משמעותי את המתרחש במציאות החיצונית. נראה כי דווקא הספור האישי והשימושי ב"משחקי" הדינמיקה תרם לתובנות עמוקות יותר של מהות הקונפליקט בינינו ובעיקר לקשר רגשי שתרם, במידה רבה להבנות מסוימות, למרות הפערים האידיאולוגיים והפוליטיים.

במושב נתאר את התהליך הקבוצתי ואת התובנות שעלו כתוצאה ממנו לגבי אפשרויות של שיח דיאלוגי בין קבוצות בקונפליקט.

בר מצווה ובת מצווה – טרנד אופנתי או רנסנס יהודי (כיתה 321)

יו"ר: פרופ' מרדכי רוטנברג, מרכז רוטנברג לפסיכולוגיה יהודית, אוניברסיטה העברית

פרופסור בנימין איש שלום - יו"ר ועדת המקצוע במורשת ותרבות ישראל, משרד החינוך, נשיא בית מורשה.

פרופ' חננאל מאק, הפקולטה למדעי היהדות, אוניברסיטת בר אילן

גברי בר גיל, יו"ר צוותא, יו"ר השומר הצעיר העולמי

ד"ר אלי הולצר, בית הספר לחינוך, אוניברסיטת בר אילן

הגב' אושרה קורן, מנהלת מת"ן השרון ומייסדת את התכנית "אני בת מצווה"

מנחה- משתתפת, ד"ר עליזה לביא - מחברת הספר התרמיל היהודי, אוניברסיטת בר אילן

בר מצווה ובת מצווה – טרנד אופנתי או רנסנס יהודי?

בר-מצווה, בת מצווה: שתי מילים – עולם שלם.

בשנים האחרונות אנו עדים לפריחה של טקסי בר/בת-מצווה אישיים מגוונים שמתפתחים בצד הטקסים השגרתיים: מעמדים יצירתיים שבהם בני המשפחה יוצקים תוכן ביום מיוחד זה במסגרת התא המשפחתי והקהילתי. בעבר, נערים רבים שהגיעו למצוות בחרו לא להגות בר-מצווה והתביישו במנהגי המשפחה ובמסורת העדה ואילו לנערות רבות כלל לא הגגו.

כיום, לעומת זאת, יש רנסנס של ממש סביב חידוש טקסי המצוות. על מה מלמדת ההתעוררות? מה המשותף לכולם למרות ההבדלים הברורים בין הקהילות והזרמים השונים? ומה מבשר לנו הדור הצעיר??

מהם תפקידיה החדשים של הקהילה נוכח העובדה שרבים מבני המצוות הם ילדים וילדות להורים שלא חגגו בר ובת מצווה, כיצד יש על מערכת החינוך לנהוג ואיך זה שדווקא אירוע זה שאינו טקס עתיק יומין, שמקורותיו נעוצים במסורות מקראיות קדומות ושבמקרא אין חובה המוטלת על כתפי הנער או הנערה לקיימו – הוא זה הזוכה להתעררות גוברת?

טקס בר-מצווה איננו מצווה: לא מן התורה, לא מן התורה שבעל-פה ואפילו בספר ההלכה החשוב ביותר, השלחן ערוך, שכתב רבי יוסף קארו במאה ה-16, הוא איננו נזכר. ובכל זאת, המקורות הקדומים ביותר המתייחסים לגיל בר-המצווה "בן שלוש עשרה למצוות"..., והמקור המתייחס לגיל המצוות של הנערה "בת שתים-עשרה שנה ויום א' – נדריה קיימין".... נמצאים במשנה. ומה בין ישראל ליהדות העולם? מה בין בנות לבין בנים ואיך מתמודדים עם ההורים?

הוראת השואה לאן? (כיתה 418)

יו"ר: פרופ' מרים בן פרוץ, אוניברסיטת חיפה

מגיבה: דורית נובק, יד ושם

ד"ר גליה גלזנר-חלד, מכון שכטר - 'מסע בארץ' - נקודת מפנה בעיצוב הזהות היהודית-ישראלית?

ד"ר ניצה דוידוביץ, ד"ר ענת חזקלוביץ, פרופ' דן סואן ומר אוליביה לליה, המרכז האוניברסיטאי באריאל - אתגרי הוראת השואה ושימור הזיכרון- היבטים פרויקטואריים ואוניברסאליים בתוכניות הלימוד אינטרדיסציפלינאריות, פורמאליות וא-פורמאליות בארץ ובעולם

פרופ' אריק כהן, אוניברסיטת בר-אילן

Multiplicity of didactics of Shoah education in Israel

'מסע בארץ' - נקודת מפנה בעיצוב הזהות היהודית-ישראלית? / ד"ר גליה גלזנר חלד
מושא המחקר הנוכחי הוא "מסע בארץ" 2009, פרויקט חינוכי חדש המהווה אלטרנטיבה למסע בני נוער לפולין, אך בניגוד לחלקם – רואה עצמו כחלופה אידיאולוגית, ערכית. כל פרויקט חינוכי המתיימר לעמוד בנעליו של המסע היוקרתי לפולין אשר תויג כ"חווית שיא" של החינוך הערכי בישראל – נכנס לנעליים גדולות. אך המסע רווי סתירות ובעיות ערכיות המעוררות דיון ציבורי. האם חלופה למסע מביאה לניעור, למפנה של ממש בעיצוב הזהות היהודית הקולקטיבית בישראל? או שמא מדובר בשעתוק של העמדה הערכית 'ההגמונית'? מטרת מחקר שדה נרטיבי זה לתעד את "מסע בארץ" בהתהוותו; לספר את הסיפור ולחקור את המשמעויות שהוא מייצר. מקורות המידע הם תצפית משתתפת במסע, שיחות וראיונות עם המארגנים ועם המשתתפים בו. המחקר יתמקד בשתי שאלות: בהשפעת המסע לפולין על אופיו של "מסע בארץ": האם מדובר בתגובה חינוכית הנותנת מענה לטענות אשר הופנו כלפי המסעות לפולין, בעיקר: חינוך על בסיס מניפולציה רגשית ולא על בסיס עיבוד והבנה, חינוך לאומי ולא אוניברסאלי הומניסטי (להלן – ציונות מול דמוקרטיה), וחינוך לא שוויוני – "מסע אשכנזי", ו"מסע לעשירים בלבד"? עוד יתמקד המחקר בהתמודדות עם אתגר גיבוש סדר היום הערכי אשר מציב המסע ובפרט – החינוך לעשייה חברתית-ערכית בעידן רב-תרבותי. מסקנה עיקרית בה ארצה להתמקד בכנס זה נוגעת להתחדשות החינוך הערכי כתוצר לוואי של תגובת נגד. ניתוח חומרי התצפית והמפגשים עם התלמידים ועם יוזמי המסע מלמד כי חינוכיותו ועיקר השפעתו הערכית הינם פרי התפתחות ספונטנית בעבודת החינוך בשטח ולא של נסיון א-פריורי ומכוון להנחיל משנה ערכית מגובשת. ההתנגדות שהצליח ליצור המסע לפולין במעמדו כחווית השיא הבלתי מעוררת של החינוך הערכי היהודי בישראל הולידה דחף לשינוי אך לא סדר יום ערכי חלופי. אך ברגע שנלקחה יוזמה לשינוי מבני, דווקא הגיבוש הערכי הראשוני והבלתי מגובש הצליח למלא את החלל שהותיר המסע לפולין בתוכן מסעיר ורב עוצמה – התוכן הרב-תרבותי. זה צמח, ממש כמו הדגשים הערכיים של המסע לפולין, "מלמטה", מתוך ממדי המרחב והזמן אשר הכתיב מסע בארץ. כמסגרת פרשנית לממצאים אשתמש במושג הקונטינגנטיות של Rorty (1989), בתובנות ביחס לרב תרבותיות בישראל (טיילור, 2003; קלדרון, תשס"ה; קימרינג, 1998; גביון, 1998 ועוד), וביחס לחינוך לערכים (לם, 1996; דיואי ועוד) כדי לטעון שכשם שהרב תרבותיות הישראלית הינה "צמח בר" ולא תוצר של משנה ערכית משותפת, כך גם החינוך לרב תרבותיות יכול להיות רב השפעה גם ללא משנה חינוכית סדורה.

אתגרי הוראת השואה ושימור הזיכרון- היבטים פרויקטואריים ואוניברסאליים בתוכניות הלימוד אינטרדיסציפלינאריות, פורמאליות וא – פורמאליות, בארץ ובעולם / ד"ר ניצה דוידוביץ, ד"ר ענת חזקלוביץ, פרופ' דן סואן ומר אוליביה לליה
המאמר הנוכחי מבקש לבחון את הוראת השואה בישראל ובצרפת, תוך התייחסות להיבטים פורמאליים וא-פורמאליים של מעשה ההוראה. באופן ספציפי, מבקש המאמר לבדוק האם הוראת השואה מהווה גורם מאחד המדגיש את המשותף בין בני האדם, בקרב בני נוער בבתי הספר בישראל ובעולם או שמא היא המשך לציר המתודי של המודל הכללי של בית הספר ושל ה"אני מאמין" שלו. המחקר נערך כחלק מפרויקט רב היקף של הערכת עשרים שנים של הפעלת מסעות הנוער הישראלי לפולין. המחקר מבוסס על גישת מחקר איכותנית שכללה ניתוח ראיונות עם מעצבי מדיניות, נציגים ממכוני השואה ומקרנות השואה, מורים, תלמידים ומדריכים. כן נעשה בו שימוש בתצפיות שדה ובניתוח מסמכים רשמיים. הניתוח האיכותני העלה כי בישראל וצרפת קיימים מודלים דידקטיים דומיננטיים שונים זה מזה במינוחים שהם מקדישים לאלמנט האוניברסאלי לעומת הפרטיקולארי.

כל אחד מן המודלים נבנה מתוך תשתית דידקטית של מעשה החינוך וההוראה הבית ספרי בכלל, והוראת השואה בפרט. ממצאי המחקר מצביעים כי הוראת השואה בישראל ממשיכה בעיקרה לשים את הדגש על הפרטיקולארי. היא משמשת כלי לחיזוק הערכים הייחודיים של המאורע תוך מתן דגש לישראליות, לציוניות וליהודיות. גולת הכותרת של המודל היא נסיעה בת שמונה הימים לפולין, שבמרכזה ביקור באושוויץ. הוראת השואה בצרפת לעומת זאת, שמה את הדגש על האוניברסאלי. תוכנית ההוראה ממקמת את הנסיעה כשיאה של החוויה הלימודית אבל בניגוד לתוכנית הישראלית, היא מדגישה את ההיבטים ההיסטוריים והאוניברסאליים של השואה ומדחיקה את ייחודיות המאורע בהקשר של העם היהודי. השוואה בין שתי המדינות מעלה כי בפועל מדובר בשתי מערכות חינוך שונות, המציבות לנגד עיניהן קבוצות שונות של ערכים.

Multiplicity of didactics of Shoah education in Israel/ Prof. Erik H. Cohen

Purposes of research: This presentation draws on a comprehensive, nation-wide survey of Shoah education in the Israeli state school system, conducted in 2007-2009. The main objective of the research was to provide a broad overview of Shoah education in Israeli state schools, including religious and general junior high and high schools (but not Arabic-language schools). The didactics of Shoah education received particular emphasis in the study.

Theoretical framework: A historical review found that even in the early 1950s Shoah education in Israel included formal studies and informal ceremonies and memorial days. The first textbooks published by the Israeli Ministry of Education and independent institutes included material such as photographs, memoirs and testimonies of survivors to be used in discussions and educational activities led by youth movement leaders as well as by history teachers. Outside school, Israeli youth heard about Shoah-related issues on the news and visited Shoah memorial museums.

Methods or modes of inquiry: A large sample of all relevant populations was surveyed using a combination of quantitative and qualitative methods. Questionnaires were collected from 307 school principals, 519 teachers involved in formal and informal Shoah education and 2540 students (9th and 12th graders). Data were analyzed using cross tabulations and structural, multi-dimensional techniques. Interviews, focus groups, open questions and observations (of school Shoah commemorations, for example) were conducted.

Data sources: The primary data source is the 2007-2009 survey directed by the author.

Findings, results: In recent decades, the multiplicity of methods used to teach the Shoah has grown increasingly broader and richer. While Israeli youth learn about the Shoah with their youth movements and their families, the school is the primary locus for Shoah education. Shoah education in the schools includes formal and informal activities. The journey to Poland has become an important and unique type of Shoah education. Hearing the testimonies of survivors is a widespread and emotionally powerful activity. Virtually all Israeli students participate in memorial ceremonies and visit Shoah museums. Most teachers who are involved with Shoah education lead multiple types of activities (classroom teaching, field trips and ceremonies) and use a variety of materials (historical sources, testimonies, films) in teaching about the Shoah. Virtually all of the teachers (90%) try to integrate lessons about the Shoah with other parts of the curriculum. At the same time, lecturing is by far the most common method (used by 88% of surveyed teachers), and the vast majority of teachers use the same few textbooks. Group projects and creative works are relatively uncommon. Time dedicated to Shoah education spikes in 11th grade when students are studying for matriculation exams.

Significance of work for conference theme: Given that the Shoah has become a common denominator for Jewish-Israeli identity (as detailed in my other proposed presentation), Shoah education in Israeli state schools strives to transmit the issue in a meaningful way to students. The research found that to a large extent this does successfully happen, especially through informal methods such as ceremonies, hearing testimonies and the journey to Poland. Nevertheless, it was found that there is still an emphasis on teaching towards matriculation exams, using frontal lectures, and reliance on a limited number of texts. Benefits of the multi-method didactic approach and ways it can be further strengthened will be explored.

חיוניות תרבותית יהודית בחינוך הממלכתי בישראל (כיתה 118)

יו"ר: פרופ' חנן אלכסנדר, אוניברסיטת חיפה

מגיבה: ד"ר יעל ברנהולץ, מנהל חברה ונוער, משרד החינוך

ד"ר אורי קצין, סמינר הקיבוצים - ויטאליות בהוראת לימודי יהדות? - לא בגישה הקיימת: ממצאי מחקר על הוראה בבתי ספר תיכוניים ממלכתיים.
צבי ברגר, אוניברסיטת חיפה - טקס קדושין והעמקת זהותם היהודית של תלמידים במערכת החינוך הממלכתית- כללית בישראל
פרופ' יובל דרוך, אוניברסיטת תל-אביב - "מחקר על" היסטורי ככלי לבחינת חיוניות תרבותית יהודית: התוכניות לטיפול התודעה היהודית בחינוך הממלכתי הישראלי כדוגמא

ויטאליות בהוראת לימודי יהדות? - לא בגישה הקיימת: ממצאי מחקר על הוראה בבתי ספר תיכוניים ממלכתיים/ ד"ר אורי קצין

המשבר המתמשך בהוראת מקצועות יהדות בבתי ספר ממלכתיים בישראל, הביא בעשור האחרון לפתיחת תכנית להכשרת מורים מצטיינים, ששתיים מהמטרות המרכזיות שלה הן ליצור שינוי ביחס של התלמידים ללימודי יהדות ולצמצם את הניכור שלהם מתכני הלימוד. מטרת המחקר לבדוק את דרכי ההוראה של מורים מתכנית הכשרת מצטיינים אוניברסיטאית, תוך התייחסות לתפיסותיהם ולהתאמת הוראתם להבניית זהות יהודית משמעותית ולעידוד חיוניות תרבותית. הוגים וחוקרים מצביעים על הנתק והניכור של האדם היהודי המתחנך במערכת החינוך הממלכתית כלפי מקורותיו (שבד, 1972; צמרת, 1999; בן פרץ, 2005). הבעייתיות מוסברת בדו"ח ועדת שנהר (עם ועולם, 1994) כתולדה של "מחסור במורים מתאימים [...] תמורות חברתיות, שקיעת האידיאולוגיות (...), הגברת הקיטוב בין הציבור הדתי והחילוני [...]". בחינוך המכוון להבניית זהות, ליצירת משמעות ולחיזוק ההשתייכות התרבותית – יש לזמן ללומדים דרכים שונות למעורבות ולאפשר להם השתתפות פעילה בתהליך ההוראה-למידה (ברונר, 2000). בפועל, ההוראה הרווחת מתנהלת בדרך של מסירה פרונטאלית והעברת ידע (Cuban, 1993).

בין ההוגים העוסקים בדרכים להוראת תכני יהדות ניתן למצוא תפיסות שונות הנבדלות זו מזו בדומיננטיות של התכנים והמורה לעומת חלקם של התלמידים: אחד העם – חינוך לאומי-ערכי; אדר – חינוך הומניסטי-ספרותי; זקוביץ – חינוך אקדמי-ביקורתי; סימון ושכטר – חינוך דיאלוגי.

שיטת המחקר

המחקר נערך במתודולוגיה האיכותנית שמתאימה לבחינת תפיסות, אמונות וחוויות שאינן ניתנות לבחינה על ידי בידוד משתנים. במחקר השתתפו 13 סטודנטים-מורים תלמידי תכנית ארבע-שנתית המזכה בתואר שני ותעודת הוראה בשניים ממקצועות מדעי היהדות ובה מתקיימת התנסות מעשית בהוראה החל מהשנה הראשונה להכשרה. הנתונים נאספו לאורך 6 שנים באמצעות ראיונות עומק ותצפיות (שתועדו בוידאו) בשיעורים. הראיונות, כ-140 בסה"כ, התקיימו במתכונת של ראיון מאזכר (Shkedi, 2005) בו מוצגת התצפית בפני המראיינים והם מתבקשים לתאר אותה כפי שהיא נחווית ומוסברת על ידם.

ממצאים ודיון

הרוב הגדול של המורים משמרים בהוראתם דפוס הוראה מסרני ממוקד מורה-תכנים ולכל אורך תקופת הכשרתם וכמורים מוסמכים. רק כמחציתם מגלים בהוראתם התייחסות אישית לתלמידים (care ethics). הם מלמדים בעיקר באופן אחיד, לכלל תלמידי הכיתה, ולמרות טיבם של המקצועות שמזמנים מפגש ייחודי בין הלומדים לתכנים. מהעמדת תמונת הוראה זו אל מול בעיית הניכור, מול גישות הוגים (לעיל) ומול האתגר של חיוניות תרבותית, מועלית הטענה כי הוראה בה מורה מתמקד במסירת התכנים לתלמידים, שתפקידם מתמצה בקליטת ידע באופן סביל – אין בה די בכדי ליצור מפגש משמעותי ומכוון בין התלמידים למקורות תרבותם. נדרשת הוראה שמתייחסת לעולמם התרבותי-חברתי של התלמידים, מרחיבה את היריעה לעיסוק רב-פנים בשאלות של זהות ומעודדת כל תלמידה ותלמיד לחיפוש משמעות התכנים עבורם. ממצאי המחקר עשויים לתרום לדיון בהיענות לאתגר של ויטליות תרבותית באמצעות תהליכי הוראת יהדות.

מושגי ערך יהודיים והעמקת זהותם היהודית של תלמידים במערכת החינוך הכללית בישראל/ צבי ברגר

המחקר מציע את המסגרת הקונספטואלית של מקס קדושין כמענה למשבר הזהות השורר במערכת החינוך בארץ. קדושין חקר את ספרות חז"ל, והוא ניתח ספרות זו על פי מושגי הערך המשתקפים בה, (כגון תורה, קדושה, צדקה, מידת הדין ומידת הרחמים וכו'). לפי קדושין, מושגי הערך פועלים כמערכת "אורגנית". לעיתים קרובות מקור מסוים מכיל בתוכו מספר מושגי ערך, ואז ניתן לזהות אינטראקציה בין המושגים, והכרעה ערכית בין מושגים שלכאורה מתנגשים זה לזה. ששת הספרים של קדושין לא זכו להתייחסות רחבה בקהילה האקדמית בארץ, אך מספר אנשי מחקר וחינוך מהתנועה הקיבוצית הושפעו ממנו ומצאו במשנתו משמעות רבה. במסגרת המחקר ראייתי שניים מהם; המייצגים שני דורות של התעניינות מחודשת בלימודי היהדות בציבור החילוני בארץ. הנחתי שמחקר איכותני, המנתח דבריהם המשקפים ניסיון אישי וחינוכי עשיר, יניב תובנות רבות לגבי ייחודה ותרומתה של מסגרת קונספטואלית זו להעמקת החינוך היהודי הכללי בישראל. בנוסף לראיונות אלו, ראייתי את פרופ' אברהם הולץ, שהיה תלמידו של קדושין. ב-1968 הולץ העביר שיעורים על יהדות לאנשי "חוג שדמות"

מהקבוצים, ואותם שיעורים נבנו אז סביב מושגי הערך של קדושים. הראיון עם הולץ עזר לי להבין מדוע דווקא מסגרת זו של מושגי הערך סייעה כל כך לאותם אנשי רוח להיכנס לעולם היהדות, שעד אז היה זר להם כל כך.

המסגרת התיאורטית של המחקר היא **הגישה ה"קהילתנית" ("communitarian ethics")**, המתוארת אצל הוגים כגון צ'רלס טיילור, מיכאל וולזר, ומיכאל סנדל. תפיסה זו מבקשת לחנך לקראת בחירה חופשית, מתוך עיגון במסגרת תרבותית גדושה, המבוססת על חזון קהילתי לגבי החיים הטובים. עיגון כזה מעניק מטען תרבותי ותמיכה חברתית/קהילתית, העשויים לסייע ליחיד לפעול ולקבל החלטות מושכלות וראויות. חנן אלכסנדר מצדד בגישה הקהילתנית בספרו ובמאמרים שונים העוסקים בחינוך מוסרי וחינוך יהודי. נעזרתי גם במושג **"שפה תרבותית"**, כפי שפותח בכתבי הפילוסוף מיכאל אוקשוט. עבור אוקשוט, "שפה" היא לא נתפסת אך ורק מערכת של כללי דקדוק ותחביר, אלא כדרכי חשיבה וככלל ההבנות היסודיות, האמונות והמנהגים שעליהם התרבות מושתתת. סברתי שמושגי ערך היהודיים שבספרות חז"ל עשויים לספק תשתית פוריה לטיפוח "שפה יהודית" גדושה כזו.

מושגי הערך היהודיים מתייחסים לצורכים כלל-אנושיים, מתוך נקודת ראות יהודית מובהקת. גילוי היחסים המורכבים בין מושגי הערך מאפשר לימוד מעמיק, המאתגר מבחינה אינטלקטואלית ורוחנית. ניתוח הממצאים הראה שאותם מושגי ערך עשויים להיות אמצעי יעיל ביותר בטיפוח "שפה יהודית" עשירה. ניתן לעודד את התלמידים לפרש לעצמם ולתרגם את מושגי הערך המסורתיים להקשרים עכשוויים. לימוד כזה הוא **אוטנטי**, הן ביחס לחומר הנלמד והן מבחינת התלמיד עצמו. עיסוק בשאלות ערכיות ונושאים אקטואליים, המעוגן בתכנים יהודיים עשירים, עשוי להעניק את אותה **חיוניות** שבלימוד שכה חסרה בארץ, ושהכנס הזה מעוניין לטפח בחינוך היהודי במדינת ישראל.

"מחקר על" היסטורי ככלי לבחינת חיוניות תרבותית יהודית: התוכניות לטיפוח התודעה היהודית בחינוך הממלכתי הישראלי כדוגמא/ פרופ' יובל דרור

"מחקר-העל" (meta analysis) המוצג בזה נערך בגישה של "תיאוריה מעוגנת בשדה" כדי לבחון, להעריך ולשפר את תוכניות 'טיפוח התודעה היהודית' או 'תגבור לימודי היהדות' בחינוך הממלכתי הלא-דתי באמצעות מחקר היסטורי המשליך גם לקביעת מדיניות בהווה ולעתיד. התכניות ל'טיפוח התודעה היהודית' החלו עוד ב'זרם העובדים' שבטרם מדינה (וועדת משה תלמי, 1945), עברו דרך נקודות ציון בולטות בשנות החמישים והשישים (הוועדות והמרכז לטיפוח 'התודעה היהודית' בימי שר החינוך זלמן ארון), השמונים (הקמת תל"י, 1988) והתשעים (וועדת הפרופ' עליזה שנהר, 1994), בואכה העשור הראשון למאה העשרים ואחת ('המתווה להוראת תרבות ישראל', וועדת הפרופ' אבי שגיא 2008; וועדת המקצוע לתרבות ומורשת ישראל' בראשות הרב הפרופ' בנימין איש שלום, 2010-2011).

ב"מחקר העל" נבחנו כול המחקרים שנתפרסמו עד כה על התוכניות לטיפוח התודעה היהודית, או שנגעו בהן בהרחבה – וזאת מהיבטים דיסציפלינאריים שונים: חינוך יהודי הומניסטי (צבי אדר, 1970); פסיכולוגיה חברתית (שמעון הרמן, 1980); קוריקולום (חיים נבון, 1982; אורית מורג, 1996); מדע המדינה ("הדת האזרחית", דון יחיאל וליבמן 1983/4); סוציולוגיה חינוכית (ניר רסיסי, 1984); היסטוריה של החינוך (יובל דרור, 1999; 2009); היסטוריה של מדיניות חינוכית (איתן שקלי, 2004); תרומת תולדות החינוך להערכה בחינוך (יובל דרור, 2010).

"מחקר העל" נערך בהתבסס על המסגרות התיאורטיות של הדיסציפלינות השונות שנגקטו במחקרים לסוגיהם. הוא בוצע בדרך של "ניתוח תוכן איכותי" המקובל במחקר ההיסטורי, כשמקורות המידע הם המחקרים שצינו לעיל – ספרים, מאמרים, עבודות סמינר, מוסמך ודוקטור. "ממצאי-העל" של המחקר הם תמצית הממצאים של המחקרים הפרטניים, שמהם הופקו מסקנות והמלצות בשני מישורים: (א) מה ניתן ללמוד מהמחקרים הללו (יחד ובנפרד) לגבי תוכניות התודעה היהודית בעבר - ולצורך קביעת מדיניות בהווה ולעתיד? (ב) מה ניתן ללמוד לגבי "הפוטנציאל המחקרי" (Dror, 1997) הטמון בכל אחת מהגישות הדיסציפלינאריות השונות שעל פיהן נחקרו תוכניות התודעה היהודית בעבר? – וגם זאת לצורך קביעת מדיניות בהווה ולעתיד. חשיבות העבודה המוצגת, משמעותה וההקשר לנושא הכנס הם: (א) הצגת כלל המחקרים שעסקו בתוכניות התודעה היהודית, שמהם ניתן להיתרם גם באשר לחיוניות תרבותית יהודית; (ב) הצגת "הפוטנציאל המחקרי" הרב-דיסציפלינארי שבגישות לחקר החינוך היהודי; (ג) הצגת השילוב שבין "מחקר על" היסטורי ו"תיאוריה מעוגנת בשדה" כמתודה הדומה, במהותה הפרשנית המצטברת, ל"תורה שבעל פה" על כול הרבדים שמהמשנה ועד התלמוד הבבלי והירושלמי וההלכה והאגדה שבהם; גם מה"איך" יכולה לנבוע חיוניות תרבותית יהודית!

חיוניות תרבותית- יהודית- האתגר של המורים (כיתה 317)

יו"ר: פרופ' סטיבן כהן, היברו יוניון קולג'
ד"ר אלכס פומסון, האוניברסיטה העברית

Reframing the teacher recruitment challenge in Diaspora Jewish day schools through case-study

ד"ר חיה גורסטמן, Yeshiva University

Learning to Mentor and Mentoring to Learn

פרופ' יוסי טרנר, מכון שכטר, אוניברסיטת אינדיאנה – ההגות היהודית המודרנית כמשאב חינוכי

Reframing the teacher recruitment challenge in Diaspora Jewish day schools through case-study/ Dr. Alex Pomson

This paper seeks to re-view perceptions of the difficulties in recruiting and retaining teachers for Jewish schools by reframing them as an "adaptive challenge" rather than a "technical problem." The paper draws on ethnographic research conducted at five Jewish day schools in the United States that were selected for case-study because they were presumed by "connoisseurs" to have developed distinctive forms of expertise in meeting the challenges of teacher recruitment and retention. The paper finds that what was significant about these schools was not so much the innovative solutions they had developed, but rather how the most successful approached recruitment and retention as a practice that reflected at the deepest level how they conceived of their missions as Jewish schools. Teacher recruitment was not a technical problem to be solved but an adaptive challenge that drew upon and built up the core purposes of the school.

Learning to Mentor and Mentoring to Learn/ Dr. Chaya R. Gorsetman

Mentoring novice teachers has been in the forefront of American education since the 1990's. Much has been written about the relationship and effects of mentoring on those being mentored. A great deal less has been written about the growth and development of the mentors themselves. This paper examines the journey of six principals in New York City Jewish day schools who were recruited by the Lookstein Center and New York Federation to mentor junior colleagues interested in enhancing their leadership skills. Specifically, this paper focuses on how the mentors improved their own school leadership skills as a result of mentoring others. As the Educational Director of the program, I collected data through interviews, questionnaires, and a detailed personal journal of events. The questions focused on the mentoring experience of the principals and the impact it had on their own professional development as school leaders. An analysis of the interviews and questionnaires reveals that through mentoring the mentees, the mentors developed as stronger school leaders and even created a collegial community with and among the other mentors associated with the program. More unexpectedly was the recognition by one of the mentors that religious and educational ideology was not a factor in learning from each other. The significance of these findings suggests that mentoring programs have a dual impact on its participants: stimulating the mentors of this program developed important alliances with other principals of day schools which resulted in building trust and sharing ideas that led to deeper conversations around educational issues, regardless of prior affiliation or educational ideology.

ההגות היהודית המודרנית כמשאב חינוכי/ פרופ' יוסי טרנר

מטרת הרצאה זו היא להעמיד פרקים נבחרים בהגות היהודית המודרנית כמקור לחשיבה חינוכית הרלבנטית להתמודדות עם האתגרים העומדים על הפרק מבחינת הרצון לקיים זהות ותרבות יהודית בעידן הנוכחי.

בחלק הראשון של הדיון נעמוד על צדדים מסוימים של הפרובלמטיקה החינוכית היהודית בת זמננו: ננתח את ההבדלים הקונצפטואליים שבין תפיסת עולם חינוכית שנועדה להגביר את תודעת הזהות היהודית באופן שקשור למושג 'הפוליטיקה של הזהות' (Identity Politics) במסגרת השיח הרב-תרבותי של זמננו, לבין תפיסת עולם חינוכית המכוונת להבניית אישיות בעלת תודעה תרבותית-היסטורית המונעת על ידי ערכים תרבותיים המצטברים במשך זמן ארוך, והמחברים בין אישיות היחיד ובין החברה שבה הוא חי.

בחלק השני נדון ביצירותיהם של מספר הוגים יהודיים שפעלו במאות ה-19 וה-20 במרכזים יהודיים שונים, ואשר ניתן להחיל עליהן את הכותרת של תפיסת היהדות כתרבות. נתייחס במיוחד להעמדתו של הרב נחמן קרוכמל את תורת ישראל כיצירה לאומית משותפת של העם ואלוהיו לנוכח אתגרי תקופת ההשכלה; להצגתם של הרבנים פרנקל וגייגר את היהדות כתופעה דתית-היסטורית לנוכח אתגרי האמנציפציה; לתפיסתו של מרדכי קפלן את היהדות כציביליזציה על רקע התמורות שחלו עם ההגירה ההמונית של יהודי מזרח אירופה לארצות הברית במחצית הראשונה של המאה ה-20; ולתפיסת היהדות כתרבות של אליעזר שביד לנוכח מעמדם היחסי של ישראל והתפוצות בקיום היהודי של עידן הגלובליזציה.

ההוגים הנוכחים לעיל יועמדו, באופן זה, כדמויות המקיימות תפיסות עולם יהודיות שבהן המתח בין "רצף" ו"תמורה" בולט לעין, ושרק משום כך מילאו תפקיד מרכזי בעיצוב דמותה של התרבות היהודית בתקופה המודרנית, וכדמויות שמהן ניתן לשאוב צורות חשיבה ותכנים חינוכיים הרלבנטיים גם לזמננו.

בחלק השלישי והאחרון של הרצאה נרחיב את הדיבור על האתגרים שמציבים תהליך הגלובליזציה והתודעה הפוסט-מודרנית בפני החינוך ליהדות כתרבות בזמננו כדי לעמוד על ההשלכות החינוכיות של תפיסות היהדות כתרבות מבחינת אתגרי התקופה.

היבטים של חינוניות בחינוך התיאולוגי – מבט בינלאומי (חדר ישיבות קומה 4)

יו"ר: פרופ' סוזן רוטלנד, אוניברסיטת סידני, אוסטרליה

Scripted and Spontaneous: The Praying Community of a Religious Boys' High School in Israel

ד"ר תמי אייזנמן, האוניברסיטה העברית ומכללת ירושלים - אקדמיה דתית: זהות יהודית בקורס כללי

ד"ר אהרן דיטשר וד"ר ג'ן גלזר, האוניברסיטה העברית - הרהורים על האלוהים: בחינת החשיבה של ילדים על סוגיות תיאולוגיות

ד"ר זהבית גרוס, אוניברסיטת בר-אילן, פרופ' סוזן רוטלנד, University of Sydney

RE in public Schools in Australia: maintaining Jewish vitality and sustainability: a Case Study

Simon Goulden, London, UK Jewish Leadership Council and Yael David, Paris and Jerusalem - Jewish Education in Europe- An Overview- The Religious-Secular Perspective

דברי סיכום: דניאל טרילניק, לימה, פרו

Scripted and Spontaneous: The Praying Community of a Religious Boys' High School in Israel/

Aliza Segal

This paper aims to explore the structures and functions of prayer in an Orthodox Jewish educational setting. The theoretical framework for the study draws upon a social theory of learning, the notion that learning is situated and takes place within a community of practice. The research population is a twelfth-grade Talmud class in a boys' Yeshivah high school in Israel. The methods are ethnographic, informed by discourse analysis. The data, part of a broader study, includes interviews with a teacher and approximately half of the students in his class, as well as observations in the classroom, the Beit Midrash study hall, and the broader school environment.

The research yields a sense, common to teacher and students alike, that compliance with the prayer ethos of the school community is a given for the participants in the particular community. At the same time, they struggle with two primary issues. The first is attendance. Students may be late for prayers or skip them entirely, and similarly may leave early, congregate in the back of the room, or wander in and out during services. What significance is attributed by the members of the community to this struggle, and why? The second issue is that of meaning. Is prayer an expression of belonging to the community of practice, or is it an act that is meaningful to the individual qua individual within the cultural community? The analysis focuses upon the scripted nature of the prayers, alongside the mechanisms used to make meaning that is not necessarily related to the contents of the script. These findings are significant for the study and implementation of prayer and other cultural rituals within a schooling context. They also have broader implications for fostering individual meaning-making within an institutional context geared towards identity-formation and cultural production and vitality.

אקדמיה דתית: זהות יהודית בקורס כללי/ ד"ר תמי אייזנמן

מחקר זה בוחן את נקודת המפגש בין התרבות הדתית והתרבות האקדמית כפי שהיא משתקפת בתוצרי למידה של סטודנטיות דתיות לתואר שני. בבסיס המחקר עומדת תיאורית הלמידה הקונסטרוקטיביסטית, המניחה שהידע אינו מועבר ללומד אלא נבנה אצלו בהתאם לאמונותיו, עמדותיו והידע הקודם שלו. שאלת המחקר היא האם וכיצד סטודנטיות במוסד אקדמי דתי מביאות לידי ביטוי את ההקשר התרבותי-דתי שלהן בקורס שאינו עוסק בתוכן דתי. בחינת השאלה בקונטקסט כללי (בניגוד לקורס העוסק בלימודי יהדות) מאפשרת לגלות את הקשרים שבין לימודים אקדמיים כלליים והקונטקסט הדתי-תרבותי בו הם מתקיימים. אוכלוסיית המחקר הינה 30 סטודנטיות חרדיות-לאומיות וחרדיות לתואר שני בהוראת המדעים, במוסד אקדמי דתי. הנתונים כוללים 23 תרגילים קצרים (עד 500 מילים) העוסקים ברפלקציה אישית על תכני הקורס. הנתונים נותחו על פי מתודות מקובלות במחקר האיכותני.

נמצא כי כמחצית מהתרגילים מכילים תוכן השייך באופן מפורש לעולם תוכן הדתי. השימוש בתוכן זה משרת מטרת שונות שהעיקרית שבהן היא פורש והבנת טענות המאמר/השיעור על ידי מציאת דמיון/הדים לתוכן אקדמי זה בעולם הקונטקסט הדתי. בחינת אופי ההיגדים מעלה כי הם השייכים לתחומי תוכן שונים: 1. שפה תורנית-דתית. שימוש רב בביטויים המקובלים בעולם הדתי: למשל, ילדי ישראל; בור סוד; אזכור שמות של 'גדולי ישראל' בראשי תיבות – לדוגמא: בעש"ט, הגר"א; אזכור חלקי פסוקים כמרמזים על ההקשר בו הם כתובים, למשל "אשר תשים לפניהם" על מנת לציין שהדוגמאות והמטאפורות שמוזכרות בשיעור עוזרות לסטודנטית להבין את הטענות המרכזיות. 2. פרקטיקות דתיות מקובלות. למשל, אופן הלימוד בשיבות, שינון (בפרושו) בקונטקסט הדתי כלמידה של 'פשוט' הכתובים ולא בקונטקסט החינוכי-כללי המפרשת אותה כלמידה לא משמעותית). 3. הנחות/השקפות עולם. נמצאו בתרגילים הנחות/עמדות שמקורן בעולם התורני. למשל, הנחה/עמדה כי האמת הדתית קודמת/עליונה על המדע.

מהמחקר עולה כי, בהתאם לגישה הקונסטרוקטיביסטית, הסטודנטיות לא מפרידות בין העולמות (אקדמי ודתי) וכי הן משתמשות בעולם התוכן הדתי על מנת להבין ולפרש את התכנים האקדמיים. בהרצאה יוצגו דוגמאות לאופן השימוש בקונטקסט הדתי, וידונו שאלות העולות ממחקר זה בדבר הקשרים שבין לימודים אקדמיים וקונטקסט יהודי-דתי. למשל, האם הויטאליות היהודית באה על חשבון הויטאליות האקדמית? האם הפרשנות התרבותי-דתית של הטקסטים האקדמיים הנעשים על ידי הסטודנטיות צריכות לבוא לידי ביטוי באופן ההוראה בשיעורים עצמם?

Reflections on God: Exploring Children's Reasoning about Religious Questions/ Dr. Howard Deitcher & Dr. Jen Glaser

This paper is based on a close reading of a series of conversations with a small group of 9-11 year old children from Orthodox Jewish American families. Within this dialogue we see children puzzling over issues concerning the possibility of knowledge of God, and the proper object of prayer and its limits. In focusing on children's theological reasoning, our intention is not to make claims about children's theological positions. Rather, we are interested in exploring the ways in which such reasoning exposes the structural basis of their thinking. How do young children negotiate a path between religious traditions on one hand and their own experiences, and developing understanding of the world on the other? Is there an operating logic behind the way they reason about religious concepts and activity? What resources do children utilize as they reason through abstract issues and complex ideas?

The paper begins with a brief articulation of several theological problems that form the core of our dialogues with the children. In attempting to bring the children's theological reasoning to bear on these problems we draw upon the critical work of Gareth Matthews and Kieran Egan. In analyzing the dialogues we are not seeking to make generalizations about children's theological positions, but rather to examine the structural basis to their thinking as outlined above – that is, to see how our own understanding of children's reasoning might be enriched by the way these children grapple with theological questions.

Through an analysis of these dialogues we are shown a window into the epistemic, metaphysic and moral worlds of children. The various images the children bring to their discussions about the presence of evil in the world and the limits of God's interventions in the world illustrate how children's life experiences (unmediated and vicarious) provide the foundations for their mental models and the imaginative resources from which they make sense of the world. In the dialogues we see how the children's exploration of the meaning and limits of prayer brings their own developing understanding of the world into dialogue with the religious traditions and concepts of which they are part. Their discussion concerning objects of appropriate objects of prayer illumines the way in which they see moral, theological, and epistemological explanations as fundamentally related to one another. Through a close reading of the dialogue we come to appreciate how statements which at first glance may appear associative and rambling, may, on closer examination be seen to be cases of complex reasoning- reasoning which explores multiple interpretations of a given situation in light of differing logical variations regarding the subject at hand. To see the dialogue in this way leads us to appreciate the flexibility and complexity of children's abstract thinking. This attention to multiple interpretations is also exemplified in their understanding of symmetry as it applies to the theological and moral dimension of the human-divine relationship.

Religious Education maintaining Jewish vitality and sustainability: a Case Study/ Dr Zehavit Gross & Prof. Suzanne D. Rutland

This study will analyze the factors, which enable Religious Education (RE) classes in government schools in Australia to maintain Jewish vitality and sustainability. Australia is a multicultural society, which is still facing the challenge of how each individual can feel simultaneously the uniqueness of his or her heritage and, at the same time, their commitments to the general society (Bekerman & Kopolowitz, 2008). With the introduction of free, compulsory education in the late nineteenth century, Australia developed a unique system of in-faith RE in government schools, which is still current. Religious identity is an essential element in the cultural heritage of ethnic groups, and for some it is the central identity. It is

important to examine the contribution, which RE can make to this challenge of finding the right balance between uniqueness and multiculturalism in the face of globalization and the pressures of assimilation. Following Stake (2004) and Yin (2004,2006), this research is conducted as a case study among children who study in government schools in Sydney and in Melbourne. This study received ethics approval from the Human Ethics Committee of the University of Sydney.

We found that currently there are a number of significant problems with the system, including lack of funding, lack of professionalism, unsatisfactory teaching conditions, inadequate curricular materials, and problems of leadership. In addition, the system is dependent on the support of the secular principal in each government school. Despite these many problems and challenges, the reactions of all the stakeholder groups — the students, the teachers, and the parents — were much more positive than we expected. We observed that the children were extremely happy to participate in their SRE classes, which are offered on a voluntary basis. Our research will examine the factors that create a 'safe place' and a sense of belonging for the students, thus reinforcing their Jewish identity and vitality.

מושב – זהות וחיוניות תרבותית (אולם 061)

יו"ר: פרופ' עמיה ליבליך, האוניברסיטה העברית - האם יש תבנית נרטיבית קולקטיבית לסיפורי זהות ישראלים?
ד"ר אלי שכטר, אוניברסיטת בר-אילן - זהות ופוריות (generativity) בהורות והוראה
ד"ר רבקה תובל-משיח, אוניברסיטת בר-אילן - מדוע הנרטיב מתאים במיוחד לחקר זהות יהודית? כמה מחשבות תיאורטיות.
מגיב: פרופ' ישראל ריץ, אוניברסיטת בר-אילן

תרומתה של הגישה הנארטיבית להבנת תהליכי התפתחות זהות אישית וקולקטיבית בעלת חיוניות - והמשמעויות לחינוך יהודי

מטרת המושב לבחון את תרומתן האפשרית של תובנות ממחקרים על התפתחות זהות אישית וקולקטיבית שנעשו בגישה מחקרית נארטיבית בישראל, לתחום החינוך היהודי והישראלי. בשנים האחרונות התפתחה תפיסה תיאורטית הקושרת בין הפסיכולוגיה של התפתחות הזהות לבין גישות נארטיביות. תפיסה זו אינה רואה במחקר נארטיבי רק עוד אמצעי אחד לחקר הזהות אלא רואה את הזהות עצמה כנבנית באמצעות נארטיב. תפיסה זו גורסת שהתפתחות הזהות מתבטאת ביצירה ותחזוק של סיפור-חיים בעל משמעות; ושסיפור חיים זה, בתורו, מהווה מקור של לכידות וקוהרנטיות אישית, ומקשרת בין היחיד לבין החברה בה הוא חי. הנארטיב האישי אינו נתפס כמסורת זו כיצירה אישית, אלא כהבנייה אישית המתבססת על, והנבנית באינטראקציה עם, תבניות מהתרבות הסובבת. במקביל, החשיבה התאורטית על הזהות מתרחקת ממודלים הרואים את ההתפתחות בתחום זה כמבוססים אך ורק על תהליכי הפרדות ואינדיבידואציה באמצעות אקספלורציה אישית – אל עבר מודלים הרואים את הזהות כיצירה משותפת של האדם וסביבתו הפעילה, תוך דיאלקטיקה בין תהליכי אינדיבידואציה והפרדות לבין תהליכי חיבור וקשר. שילוב שתי המגמות הנ"ל מאפשר להיעזר במחקרי סיפור חיים על מנת להבין את תהליכי הדיאלוג הזהותי בין היחיד לבין התרבות ולסוכני הזהות בסביבתו, אשר עשויים להשפיע על אופן יצירת זהות אישית וקולקטיבית בעלת חיוניות. במושב יוצגו עבודותיהם של שלושה חוקרים שבמוקד עבודתם עומד הקשר שבין סיפורי חיים וזהות. במושב זה הם יתנו דגש מיוחד על התובנות ממחקריהם שיש בהן כדי ללמד על סוגיית החינוך לזהות יהודית בעלת חיוניות. המושב יתנהל בשני סבבים. בסבב הראשון יציגו החוקרים ממחקריהם בנושא זהות וסיפורי חיים. בסבב השני כל אחד מהממתיינים יתייחס בקצרה להשלכות אפשריות של הקשר בין זהות ונרטיב על תחום החינוך, ותובנותיו בנוגע לשאלה בדבר מקומן של מערכות חינוכיות בהתייחס לשאלת פיתוח הזהות של היחיד והקולקטיב. לאחר מכן נשאיר מקום לשאלות והערות מהקהל. רבקה תובל-משיח תבחן את השאלה מהם המאפיינים של הנרטיב ההופכים אותו לכלי מתאים לחקר הזהות בכלל, וזהות יהודית בפרט. שאלה זו תידון דרך הצגת שלושה מושגי מפתח המבוססים על עבודות קודמות ביניהם מושג הagency (במשמעויות הפסיכולוגיות), מושג הcommunion-, והמודל לניתוח הזהות בתוך מעגלי הקשר שונים. בהרצאה היא תתייחס לרלוונטיות של שלושה מושגי מפתח אלו לתחום החינוך, וספציפית להשלכות האפשריות על התפתחותה של זהות יהודית חיונית. אלי שכטר יציג באמצעות מחקריו מושגים הקושרים בין זהות, חינוך וחיוניות: ראשית, יציג את מחקריו על "סוכני זהות" – אותם סוכנים המעורבים מבחירה בהשתתפות הבניית זהותו של אדם אחר – כשותפים, ולא כסוכני תרבות גרידא. בהצגת המחקרים, יושם דגש על מוטיבציות ופרקטיקות בעיסוק בזהות האחר. במחקר נוסף, יוצג ניתוח תאורטי ואמפירי של מורים העוסקים בהתפתחות תלמידיהם מתוך חיוניות - כביטוי לפוריותם ולדאגתם לדור ההמשך (Generativity). דגש מיוחד ינתן לחשיבה על האופן בה המשגת תפקיד המורה באופן זה יכול לאפשר עבודה חינוכית חיונית. עמיה ליבליך תציג את התפיסה שלה על תבנית סיפורית אופיינית למבוגרים ישראלים-יהודים, כפי שהתקבלה ממספר מחקרים נרטיביים שערכה לאחרונה. התבנית מתאפיינת בשלושה שלבי חיים, הראשון מתאר את גן העדן האבוד, האמצעי מתאר שבר או מפנה חשוב, והשלישי - את תהליך ההתמודדות עם אותו שבר והתיקון שהושג במהלך החיים. בדבריה תעמוד עמיה ליבליך על

הדימיון בין תבנית זו לבין תבניות סיפוריות אוניברסליות מחד גיסא, ויהודיות מאידך גיסא. העבודה מצביעה על שימושים אפשריים בתבונה זו, המקשרת בין הסיפור האישי והקיבוצי בתרבות.

Teachers Training as a Cultural Vitality Agents. (כיתה 118)

Chair: Dr. Michal Golan, Mofet Institute

Opening: Prof. Sharon Feiman-Nemser, Brandeis University - Preparing Jewish Teachers as Agents of Cultural Vitality: The Role of Teacher Education.

Discussant: Prof. Miriam Ben-Peretz, Haifa University

Preparing Jewish Teachers as Agents of Cultural Vitality: The Role of Teacher Education/ Prof. Sharon Feiman-Nemser

This paper examines two "experiments" in Jewish teacher education separated by one hundred years and linked by a common purpose – vitalizing Jewish life in North America. The Teachers Institute at the Jewish Theological Seminary, founded in 1909, and the DeLeT program at Brandeis University, founded in 2002, were both created to prepare teachers for a new kind of Jewish school. Drawing on historical, sociological and educational scholarship, I show how these Jewish teacher education initiatives respond to different needs and aspirations in the American Jewish community and represent different approaches to the preparation of Jewish teachers as agents of cultural vitalization

Symposium - The International Handbook of Jewish Education: window and mirror (כיתה 321)

Chair: Dr. Alex Pomson, Hebrew University and Prof. Lisa Grant, Hebrew Union College

Prof. Hanan Alexander, Haifa University - Jewish education and the paradoxes of post modernism

Dr. Nava Nevo, Hebrew University - Hebrew Language in Israel and the Diaspora

Dr. Alex Sinclair, Jewish Theological Seminary - Practitioner Enquiry and its Role in Jewish Education

Prof. Yehuda Bar Shalom and **Tamar Ascher Sinai**, David Yellin College - Innovations in Secular Schooling in Israel

Symposium: The International Handbook of Jewish education: window and mirror/ Prof. Lisa Grant & Dr. Alex Pomson

The publication of the International Handbook of Jewish Education is a landmark event. Bringing together 69 chapters and 89 authors, spanning a wide variety of disciplines, subject areas and geographical contexts, this volume constitutes a signal demonstration of the maturation of the field of Jewish education. The volume's publication provides an opportunity to take stock of the central questions that exercise researchers in the field of Jewish education, the theoretical frameworks on which their work draws, and some primary conclusions about the purposes and practices of Jewish education today. This symposium will be structured around the Handbook's four sections: (i) "Vision and practices"; (ii) "Teaching and learning"; (iii) "Applications"; and (iv) "Geography". Four presentations, framed by remarks by the two of the Handbook's editors, will invite the audience to consider what the Handbook reveals about the overall contents and concerns of Jewish education today, and what appear to be the implications of the Handbook's contents for practitioners and researchers of Jewish education wherever they are located.

מיניות ומגדר- יצר ויצירה- היבטים משווים ישראל (כיתה 317)

יו"ר: פרופ' טובה כהן, אוניברסיטת בר-אילן

מגיב: פרופ' אריק כהן, אוניברסיטת בר-אילן

ד"ר ריקי גלזר, מכללת אורות - יצר ויצירה או: תפיסת מיניות בקרב מתבגרים יהודים בישראל - דתיים לאומיים ולא דתיים, בנים ובנות.
ד"ר צמח אסף, אוניברסיטת בר-אילן - מאפייני הקונפליקט המיני התוך-אישי בעידן הווירטואלי בזיקה לתסמינים נפשיים בקרב בני-נוער חילוניים, דתיים וערביים

ד"ר אורלי צרפתי, מכללת עמק-זרעאל ו**ד"ר דליה לירן-אלפר,** המכללה למנהל - "על בנים ועל בנות" - ייצוגי מגדר בעיתונות ילדים חרדית מפלגתית ומסחרית

Perception of sexuality among Jewish adolescents – orthodox and non-orthodox, males and females/

Riki Glasner

In the present work, we have examined the meaning of sexuality among Jewish adolescents according to gender and sector groups (orthodox /non orthodox, girls/boys).

The research literature that deals with adolescence has examined adolescents from different populations and cultures. There are many theories related to behaviors, ways of thinking and feelings that characterize the transition period between childhood and adolescence. All the researches that have been made on the subject emphasized the physiological changes that the adolescent passes through, the intellectual maturation that he reaches, and the social expectations that influence the adolescent's functioning.

From literary survey, one can be convinced of the importance of the adolescence period, and how much the topics of identity shaping and intimacy potential are meaningful during that period. The development of ego identity and intimacy potential are also expressed in adolescents' perception of sexuality.

In the last decade, many papers were written on male and female sexuality, and lately researchers started to investigate this field concerning adolescents too. There is much importance in adolescents' perception of sexuality, especially in a era of exposure to sexuality in the media, and increasing phenomena of sexual deviation and sexual violence among youth.

The goals of the present research were defined on the basis of the literary survey:

To investigate the concept of sexuality among Israeli adolescents according to gender and group relations;

To examine the confrontation of adolescents with sexual urges through creative mechanisms;

Since the concept of sexuality, coping with sexual urges and styles of courting, are all subjective topics in their essence, I choose the method of phenomenological qualitative research.

In order to understand the interpretation given by the adolescent to his philosophical view, his way of thinking and the style of his behavior, I held in-depth interviews with the adolescents, in an atmosphere that enabled openness and sincerity.

מאפייני הקונפליקט המיני התוך-אישי בעידן הווירטואלי בקרב בני-נוער חילוניים, דתיים וערביים/ צמח אסיף
 בשנים האחרונות ניכרת הצפה מחודשת של חוויית הקונפליקט המיני התוך-אישי בעוצמה רבה, בין היתר בהקשר של חשיפה מוגברת לתכנים מיניים עקב הגישה הנוחה לאינטרנט. בני-נוער רבים מתמודדים מידי יום עם אפשרות זמינה מאי פעם, אפשרות הנחווית לעיתים כמעוררת ומסעירה אך לעיתים גם כמפחידה ומטרידה: חשיפה לתכנים מיניים מפורשים. שתי גישות עיקריות מתחרות על הבנת הקונפליקט הנפשי: האחת מתמקדת ברמה התוך-אישית (Freud, (intra-personal) (Crow, 1994; Mitchell, 1988; Bowlby, 1988) (inter-personal) בעוד שהבין-אישית נהנית מביסוס אמפירי מתרחב, בין היתר דרך מושג ההתקשרות (attachment) (Mikulincer & Shaver, 2007), הרי שניכרת התעלמות מבחינה אמפירית של הקונפליקט המיני במרחב התוך-אישי (Cohen, 2007). מגמה ראשונה של המחקר היתה לאפשר כלים למדידת ממדים ורמות של הקונפליקט המיני (Abell, Steenbergh, & Boivin, 2006). בשלב הבא, נעזרנו בכלים אלו לבחינת ההשערה בדבר מבני קונפליקט בקרב אוכלוסיות שונות. ניתוח איכותני מקיף של 80 ראיונות חצי-מובנים עם מתבגרים מאוכלוסיות שונות, שתארו בגוף ראשון את חוויית הקונפליקט המיני התוך-אישי בתוכם, אפשר מיפוי פנומנולוגי של הממדים מהם מורכב כל אחד מצדדי הקונפליקט. ניתוח ראשוני הממצאים העלה שני צדדים או "ווקטורים" מנוגדים: האחד "אסתטי" (או "יצרי") והאחר "אתי" (או "ביקורתי"). העמקה נוספת בנתונים חשפה תמונה מורכבת יותר: נמצא כי שני הווקטורים המתנגדים, מתפצלים בחוויה התוך-אישית לארבעה ממדים, כדלהלן: (א1) 'משיכה אל-' (ב1) לעומת 'דחייה מ-' הווקטור האסתטי; (א2) 'משיכה אל-' (ב2) לעומת 'דחייה מ-' הווקטור האתי. בעידן בו יותר ויותר מחקרים מתריעים על הנזק והפגיעה הנפשית והתפקודית בקרב בני-נוער החשופים לתכנים מיניים בלתי מבוקרים (Baltazar, (McBride, & Helm, 2010; Mitchell, Becker-Blease, & Finkelhor, 2005), אנו מניחים כי הבנה מעמיקה של חוויית הקונפליקט המיני התוך-אישי ואת הקשר בינה לבין מאפייני שונים של תפקוד נראה או סמוי, עשויים לאפשר כלים בידי אנשי חינוך ומטפלים להכלה והכוונה מדויקים יותר של המתבגר/ת, בין בעבודה פרטנית מולו ובין במסגרת הכיתית.

ייצוגי מגדר בעיתון ילדים חרדי מסחרי – "ילדים"/"ד"ר אורלי צרפתי וד"ר דליה לירן-אלפר
 בין סוכני החיברות המוכרים היום בחברה המודרנית בולט מקומם של אמצעי תקשורת ההמונים כסוכן מרכזי. יחסה הייחודי של החברה החרדית בישראל לשימוש באמצעי תקשורת המונים משמר - על אף השינויים המתחוללים משלהי שנות השמונים - יחס מיוחד אל המילה הכתובה (לוי, 1990; צרפתי, 1998; קרוץ, 1999; קפלן, 2001). יחס זה בא לידי ביטוי בקבלה ללא תנאי את העיתון כאמצעי תקשורת לגיטימי המלאה הן את הפונקציה האינפורמטיבית והן כאמצעי מחנך המחזק את הסולידריות

הקבוצתית. העיתונות החרדית היא עיתונות אידיאולוגית שמטרתה הפצת האידיאולוגיה הדתית של הזרם אותו היא מייצגת (צרפתי, 1998) והנחלתם של הערכים והנורמות המרכזיים בחברה החרדית. עיתונות הילדים שהתפתחה בישראל התאפיינה מראשית דרכה בתפיסה הגורסת, כי עיתון הילדים הינו כלי העומדים בפניו יעדים חינוכיים. "עולם קטן" – עיתון הילדים הראשון שיצא בישראל ע"י חמדה ואליעזר בן יהודה (1892) הגדיר את המוטו של העיתון, בנוסף למטרת העל של הנחלת השפה העברית לילדי הארץ, בזו הלשון: "לספר לילדים סיפורים יפים, לטעת בהם מידות טובות... לשפר דרכם ולהצניע לכת, לקחת מוסר וללמדם את נפלאות הטבע...". (גלברט-אבני, 1993). עיתונות הילדים המפלגתית שהתפתחה בשנות היישוב ולאחר קום המדינה התאפיינה ברובה כעיתונות המקיימת זיקה עם המישנה האידיאולוגית של עיתון המבוגרים (למשל: ירון, 2003). לצד ההיבט החינוכי – אידיאולוגי של הוצאת עיתון ילדים קיים גם השיקול הכלכלי. מפת התקשורת החרדית החדשה מתאפיינת בתחום העיתונות בהוצאתם לאור של עיתונים/מגזינים מסחריים לצד העיתונות היומית המפלגתית. בנוסף יוצאת לאור עיתונות תת-מגזרית ע"י תתי קבוצות בתוך החברה החרדית (כדוגמת עיתוני חסידות חב"ד או חסידות בעלזא).

בעוד עיתונות הילדים בציבור החילוני כיום הינה תופעה תקשורתית זניחה, פריחת העיתונים החרדים הביאה לשגשוג בתחום עיתונות הילדים בחברה החרדית. הוצאתם לאור של עיתונים מסחריים בהם ניכרת השקעה רבה, מבחינה תוכנית ועיצובית, תרמה אף היא לשיפור מוספי הילדים בעיתונים היומיים. התפתחות היצירה הספרותית בעולם החרדי נובעת, ככל הנראה, מהדרישה הגוברת של החרדים להשפיע על ילדיהם באמצעות כלי יצירתי. זהו ניסיון להתמודד במאבק על ערכי הדת והחינוך של החברה החרדית מול החברה החילונית (וילאן, 1993; מלחי, 1993).

בהתייחס להנחת היסוד כי עיתונות הילדים החרדית הינה עיתונות מחנכת – מחקר זה בוחן את השיח התקשורתי ואת המסגור המוצע בעיתונות הילדים ביחס למודל שעל פיו מחנכים לתפקידי מגדר של בנים ובנות בחברה החרדית. נבקש לבחון האם עיתון הילדים – "ילדים" היוצא לאור מטעם המגזין המסחרי "משפחה" – מקדם שיח פחות מסורתי-דיכוטומי ביחס לתפקידי המינים, בשל העובדה שהיא פונה לקהל יעד רחב יותר. המחקר עוסק בשנים 2007-2009, שיטת המחקר הינה ניתוח תמטי וויזואלי. אופני הייצוג של בנים ובנות ייבחנו תוך התייחסות לסוגות הכתיבה השונות.

זהו מחקר בתהליך. ממצאים ראשוניים מלמדים, כי לצד המודלים העולים מהשיח התקשורתי המשמרים הבחנות מסורתיות בין תפקידי המינים נמצאו ביטויים ראשוניים למודלים מגדריים מגוונים יותר. מכאן, שעיתון הילדים החרדי מהווה זירה ראויה לאיתור תהליכי חינוכיים שמתחוללים כיום בחברה החרדית בישראל. נציין, כי המחקר בתחום זה מועט ביותר ולמעשה זהו שדה בור. יש במחקר זה כדי לשפוך אור על תופעה תקשורתית מעניינת בד בבד עם בחינת תהליכי שינוי מול תהליכי שימור בחברה החרדית בכל הנוגע לתפקידי המינים.

יין חדש בחבית ישנה - מעגל השנה וטקסי החיים (חדר ישיבות קומה 4)

יו"ר: פרופ' שלמה רומי, ראש ביה"ס לחינוך, אוניברסיטת בר-אילן

מגיבה: ד"ר ניצה דוידוביץ, המרכז האוניברסיטאי, אריאל

ד"ר מוטי זעירא, המכללה האקדמית לחינוך אורנים - כיצד נבנה קהילה? סוגיית לוח השנה וטקסי חיים

ד"ר רינה חבלין, מכללת אוהלו ומכללת תל-חי - "והגדת לבנך - חינוך ערכי א-מילולי באיורי ההגדה של פסח"

נעמה אזולאי, אוניברסיטת בר-אילן - "למדני אל' הי, בך, והתפלל" - ריטואלים וטקסים יהודים-חילוניים

כיצד נבנה קהילה? סוגיית לוח השנה וטקסי חיים/ ד"ר מוטי זעירא

בעשורים הראשונים לקיומה של מדינת ישראל התקיימה חפיפה מלאה בין גבולות הממלכה וגבולות הקהילה. היהודי הישראלי חש הזדהות מלאה עם המדינה, והמסגרת הממלכתית נתנה מענה לצורך הבסיסי שמקנה כל קהילה עבור היחידים בתוכה: תחושת שייכות מחד גיסא, ומתן משמעות וטעם לחיים מאידך גיסא.

כבר למעלה מחצי יובל שהמסגרת הממלכתית של מדינת ישראל אינה מעניקה בצורה מספקת לאזרחיה את הצרכים הבסיסיים הללו. הפער המנוכר שבין האזרח ומדינתו חושף חסר גדול בחברה הישראלית, וכדי לענות על צרכיו הבסיסיים של היחיד בתחושת שייכות ובמתן משמעות והקשר רחב יותר לחייו, נדרשת איפוא מסגרת אינטימית יותר. על כן, כמעט בעל כורחה, נדרשת החברה היהודית בישראל לחדש מתוכה את מושג הקהילה. הקהילתיות היהודית המסורתית נתנה מענה טוטאלי לחבריה על הצרכים הללו. יש לברר, אם כן, מהם היסודות הויטאליים שמשוקעים במערכת הקהילתית שהינם רלוונטיים למשימה זו. בציבור הרחב בישראל קיימת מידה רבה של רתיעה, בורות, עוינות, אשמה, ואולי חמור מכל – אדישות, אל כל מה שנקרא "יהדות". והסיבות לכך מוכרות וידועות. אך ישנם רגעים בחייו של החילוני בהם הוא ניצב, לפתע, מול שאלות קיומיות בחייו, ולרגע הוא מוכן/פנוי/רוצה/מוכרח להידרש למימד התרבותי-חברתי-יהודי בחייו. השאלה הגדולה היא היכן ומתי הם אותם רגעי חסד? שלא במקרה אלו הם מעמדי המעבר המשמעותיים בחייו של אדם: לידה, מוות, נישואין, התבגרות. כך הן גם השאלות שנחשפות מרגע שאינך לבד בעולם, ויחד עם בן/בת זוגך עליך לתת תשובות לילדיך. מהי הסביבה התומכת - רגשית, חברתית, תרבותית – בתוכה את/ה רוצה לגדל את ילדיך. מה זיקתם אל מה שהיה לפניך ואל מה שיבוא אחריך?

החברה הישראלית חיה, פחות או יותר, על פי לוח השנה היהודי: שבת הוא יום המנוחה הרשמי, בערב תשעה באב אין מופעי בידור, ובחגים יש חופש מבית הספר. אך זהו מקור מתמיד למבוכה, בלבול וחוסר נחת. אם החג הוא "תמצית החול" כמו שהתבטא א"ד גורדון, אז מהי הזיקה בין חיי היום יום שלי לבין החגים? כיצד הם מבטאים אותי? כיצד לציין אותם? "כמו הדתיים"? מה אני אומר לעצמי? לילדי?

מבוכה זו הוא מקור חשוב ביותר לבניית קהילתיות יהודית ישראלית חדשה. החג, השבת, טקסי החיים – טבוע בהם הפוטנציאל לתת מענה לצורך האנושי העמוק בהשתייכות ובמתן משמעות לחיים. התרבות היהודית נמצאת תמיד במתח שבין ציבוריות ומשפחתיות, בין נתינה וקבלה, בין יחיד וקהל, בין רוחניות וארציות, בין אינטלקט ורגש. יש בה מוטיב חריף, והכרחי, של יחס עמוק לחינוך, ללימוד. כל אלה יש בהם כדי להוות מצע אפשרי להתחדשות של קהילתיות יהודית בקרב הציבור החילוני בישראל.

"והגדת לבנך – חינוך ערכי א-מילולי באירוי ההגדה של פסח" שם אלטרנטיבי: "והגדת לבנך" – האירוי בהגדה של פסח"/ ד"ר רינה חבלין

"והגדת לבנך ביום ההוא..." - ההגדה של פסח היא טקסט שנועד להעביר מסר לדור הצעיר. טקסט מחנך. המלל של ההגדה המסורתית של פסח הינו טקסט נתון וקבוע. למרות זאת מהווה ההגדה של פסח מסגרת שמאפשרת מזיגת משמעותות ותכנים המתגוונים מעת לעת. הכיצד? באמצעות המדרש והפרשנות. המדרש מקיים דיאלוג בין-דורי בין הטקסט הקאנוני, שהוא מרכיב קבוע, לבין פרשנותו המתהווה ומתחדשת בכל דור ודור. ההרצאה עוסקת במדרשים אחרים, במדרשים חזותיים, דהיינו באירויים שמקיימים דיאלוג עם המלל הנתון, ובוחרים את משמעותו וליצריהם ולזמנם.

חלק מאירוי ההגדות של פסח, הרווחים במסורת היהודית למן המאה הארבע-עשרה ואילך, הינם יותר מאשר תוספת אסתטית להגדה. הם נותנים ביטוי לפרשנות ההגדה באמצעים בלתי מילוליים ומהווים מדרש חזותי. האירויים משקפים את המערכת התרבותית-ערכית, שמתוכה ובתוכה פועלים יוצריהם. כמו המדרש המילולי נותן גם המדרש החזותי ביטוי לדיאלוג פנים-יהודי בין חומרים מן העבר לבין הקורא בהווה. מבין הטקסטים של ההגדה זכו "ארבעת הבנים" למספר רב של אירויים, לפיכך נתמקד בהם. נבחן את המסר החברתי-תרבותי-חינוכי, שמועבר לדור הצעיר באמצעות אירוי הבנים המשולבים בהגדה לצד טקסט קבוע ובלתי משתנה; באמצעותם נזהה ערכים בחברה היהודית ומסרים חינוכיים ברורים.

תמורות ערכיות בחברה גוררות שינוי בדמות האידיאלית שאליה היא שואפת לחנך; התכנים שהחברה מגידה לבניה גם הם משתנים. נעקוב אחר האופן שבו המדרשים הבלתי מילוליים לטקסט העתיק והקבוע נותנים ביטוי לשינויי המסר החינוכי.

"לְמַדְנֵי אֵל הַי, בְּרַךְ וְהַתְּפִלֵּל" - ריטואלים וטקסים יהודים-חילוניים/ נעמה אזולאי

בזירת הזהות היהודית בישראל, נתפס המרחב החילוני כמונגד, בדרך כלל, למרחב בו מתקיימים רוחניות, פולחן, קדושה ואמונה. עם זאת, בשנים האחרונות צומחת בישראל תנועה להתחדשות יהודית במרחב החילוני המאגרת הנחת יסוד זו. מבין תחומי הפעולה בהם פועלים אנשי ההתחדשות היהודית בשנים האחרונות, התחום הפולחני הוא המסקרן ביותר. צרוף המילים "ריטואל יהודי חילוני" נתפס לרוב בחברה הישראלית כאוקסימורון, כמשהו ש"אינו באמת יהדות". בזירת הזהות היהודית, הנשלטת על ידי ההגמוניה האורתודוקסית, נתפס המרחב החילוני כמונגד למרחב בו מתקיימים רוחניות, פולחן, קדושה ואמונה. התחזקות הפוליטית של הקבוצות הדתיות בשנים האחרונות וחיתרתן למונופול יזיחה של הגדרת היהדות במדינה, אף החריפה את השימוש בקטגוריות אלו.

ריטואלים (rituals) וטקסים (ceremonies) מהווים את אחד המקומות בהם הקבוצה יכולה לבסס ולהנכיח את תרבותה ואת המערכת החברתית והערכית שלה. החינוך להתנהגות מסוימת דווקא, ולא לאחרת מהווה כפועל חינוך למערכת ערכים מסוימת. לשם כך, יש צורך בעקרון החזרה הקבועה שיטמיע, בזמן הפולחן, מבנים וערכים אלו. האקטיביסטים החילונים בישראל המבקשים ליצור ריטואלים וטקסים יהודים-חילונים מתמודדים בתחילת הדרך עם מצב בו בה בעת יש צורך לגבש הן את הקבוצה והן את הטקסים עצמם. תהליכי הסוציאליזציה הנמשכים, בהם עוברות המחוות, ידיעת הטקסטים, מערכות הסמלים והערכים, נוצרים כמעט "יש מאין" ומתפתחים בד בבד עם התפתחות הקבוצה.

ההרצאה עוסקת באופנים השונים בהם יוצרים אנשי ההתחדשות היהודית תהליכי סוציאליזציה לטקסים וריטואלים שזה עתה נוצרו, בדרכים בהם הם שואפים ליצור אותם, לגבשם ולהנחילם הלאה. מעגל החיים ומעגל השנה הכולל את החגים והשבתות שבים ותופסים מקום חשוב בחייהם של המשתתפים בתנועת ההתחדשות היהודית במרחב החילוני בישראל. חשיבות זו אינה נחלתם בלבד, הם חשים חשיבות בהעברתה הלאה, לדורות הבאים. הנתונים שעלו מהשדה מאפשרים לנתח את צירי המתח שבין יהדות לישראליות, בין מסורת לחידוש ובין ממסדיות לחידוש ומעידים על כך שבמרחב החילוני בישראל מתפתחים בשנים האחרונות רעיונות, ערכים ובעיקר פרקטיקות חדשות לחוות ולצור זהות יהודית היברידיה במהותה.

בחברה הישראלית הקושרת בין הזהות הדתית לבין הפרקסיס הריטואלי, מנתקים אנשי ההתחדשות היהודית החילוני את הקשר בין זהות דתית לבין אמונה ובין האמונה באל לבין הפרקסיס הריטואלי. בכך, הם מנסים להגדיר מחדש, עבורם ועבור ילדיהם את שדה הזהות היהודית-תרבותית בישראל.

סימפוזיון: עמיות יהודית – שחקן ראשי בשיח הזהות היהודי המתחדש (כיתה 418)

יו"ר: פרופ' נעמה צבר בן-יהושע, אוניברסיטת תל-אביב, מכללת אחוה

ד"ר משה שנה, המכללה האקדמית לחינוך אורנים - הבנאליות של החווה הישראלית - המרחב הלא מוכר של החינוך היהודי

פרופ' יובל דרור, אוניברסיטת תל-אביב - משלילת הגלות לעמיות יהודית במערכת החינוך

ד"ר נורית חמו, אוניברסיטת תל-אביב - עמיות יהודית-קוריקולום גלוי ומנוסח או סמוי ומשתמע

רוברטת בל-קליגלר, המכללה האקדמית לחינוך אורנים - עמיות והדדיות: לקחים מהשטח

סימפוזיון: עמיות יהודית – שחקן ראשי בשיח הזהות היהודי המתחדש

אחד ממושגי העל בשיח המתקיים היום בעולם היהודי וזוכה להתייחסות מחקרית עיונית ואמפירית הוא – "עמיות יהודית" (Jewish Peoplehood). מושג שנוגד מתוך בעיה וצורך: מתוך פרסומים של "המכון לתכנון מדיניות העם היהודי" ניתן ללמוד על התרופפות בתחושת השייכות המושכלת והפעילה לעם היהודי בחינוך הפורמאלי והבלתי-פורמאלי בישראל ובקהילות יהודיות בעולם. חל כרסום בתחושת השייכות התוך-אישית והבינאישית לעם היהודי. מסתבר, כי החינוך לוקה בחסר לא רק ביחס לזהות האישית והקהילתית, אלא גם באשר לזהות הקולקטיבית של יהודי העולם בכלל. יש לכך השפעה, כאמור, באשר לדרך שבה בני נוער יהודים המתחנכים במדינת ישראל ובני נוער יהודים המתחנכים בקהילות התפוצה רואים אלה את אלה.

שינויים בשפה מקיימים קשרי גומלין עם תרבות ומעידים על חינוכיותה. עמיות יהודית מתייחסת לשאלות היסוד של מהי יהדות ומיהם היהודים: עם? תרבות? לאום? ומה אופייה של השייכות אליהם?

הספרות המתהווה בתחום העמיות מתארת ובוחנת את ההקשר בו חלה היוזקות סמנטית להגדרה מחודשת של תחושת השייכות לעם היהודי. שייכות שאין הדעת נוחה לחלוטין מהגדרתה בשפה הקיימת.

מסגרת מושגית (Revivi, and Kopelowitz, 2008) ואף לבחון במה הוא ממשיך ובמה מחדש במרחב השיח של זהות קולקטיבית אתנית (צבר בן-יהושע, שמעוני, חמו, 2009; Brown and Galperin, 2009). נוכחותו של מושג זה בשיח היהודי מצביע על הצורך לבחון באופן עדכני את מקומו של מעגל השייכות האתני הרחב העם היהודי- בזהות הקולקטיבית שלנו ואת אופי הזיקה למעגל העם היהודי. מדובר בצורך המשותף הן לציבור היהודי בישראל המבקש לבחון את יחסי ישראל והעם היהודי בפרספקטיבה היסטורית, כפי שהיא משתקפת למשל בשדה החינוך (דרור, 2009) והן לפזורה היהודית בעולם. צורך זה הוביל אף לניסיונות לפתח "מדד עמיות יהודית" (Cohen, Steven M. and Yaar, 2009).

לידתה של כל תוכנית לימודים ראויה בשדה החינוך מתחוללת כידוע בזיקה לצורך. כיצד מגיב השדה החינוכי לצורך זה? של מי הצורך? מי מנסה אותו? האם ניתן להיענות לו? היש צורך ברי-ארגון של תכנים בתוכניות קיימות? במה שונה תכנית זו מתוכניות "מורשת" למיניהן? בפיתוח חדש של תוכנית לימודים? ואם כן- מה אופייה של תוכנית לימודים בתחום זה? האם יש צורך בהכללת הנושא בתוכנית הליבה, בתוכניות לימודים פורמליות? בפיתוח תלכ"ס?

דיון רחב בעם היהודי ובמקומו הראוי בתוכנית הלימודים הכוללת מצוי אף הוא במרחב השיח של עמיות יהודית (שנה, 2008) ובכלל זה הצבעה על קשיים בפיתוח תוכנית לימודים בתחום: "קיים קושי בהוראת הנושא "עמיות יהודית", גם מפני שהוא חדש, וגם משום שלא ברור למחנכים רבים מה נדרש מהם ללמד, לכן הוא אינו אטרקטיבי עבורם. זאת ועוד, הנושא רחב, מקיף ומכיל גם נושאים רבים בהם עוסקת מערכת החינוך דרך תחומי דעת שונים, ולפיכך הוא עלול לתעתע באשר "לבשורה החדשה" הגלומה בו ולהחמיץ את העיקר". (צבר בן-יהושע, שמעוני, חמו, 2009)

מטרת הסימפוזיון הנוכחי תהא לבחון את התמודדותם של אנשי הגות מחקר ופיתוח עם שאלות אילו. תיבחנה ההשלכות שיש לצורך זה בשדה החינוך הפורמלי והבלתי פורמלי כאחד.

יו"ר המושב- פרופ' נעמה צבר בן-יהושע תציג את האתגרים בתחום ואת ההתמודדות עם סוגיית העמיות בפעילותו של צוות היגוי שפעל בתחום בשנים 2006-2008. במסגרת בית הספר לעמיות יהודית בבית התפוצות. הצוות התכנס באופן תקופתי כדי להחליט על כיווני דרך וגם על מנת לבחון את מה שכבר פותח בין המפגשים. דיוני הצוות עסקו בסוגיות קונצפטואליות על מהות העמיות ורכיביה, אילו חומרים יש לשלב בסילבוס לעמיות יהודית, באופייה של המעטפת הקוריקולארית ואף באופייה של התוכנית ברמת המיקרו: יעדים, נושאים, תת-נושאים, שאלות דידקטיות, דרכי הוראה ואף כיווני הערכה.

פרופ' יובל דרור ישוחח על שילובו של העמיות כמושג- על במעטפת הקוריקולרית של תוכנית לימודים בפרספקטיבה היסטורית הבוחנת את נוכחותו של העם היהודי כמעגל שייכות בתוכנית הלימודים ואת אופי ההתייחסות למעגל זה. בכלל זה יוצגו ניסוחים שונים ל"בעיה" ל"צורך" בתחום זה ולמענה המערכת להם. בכלל זה הכיוונים הכלליים בעיצוב ראייונל ומטרות-על. הדברים יתמקדו ביחסים שמקיים המושג עם הקיים: חפיפה, המשכיות, תוספת, שינוי. ד"ר משה שנה יציג משנה חינוכית לעיסוק בנושא הפורשת היבטים של מאקרו-תכנון ומיקרו-תכנון בתחום (שנה, 2008). ד"ר נורית חמו תציג הצעה למאקרו תכנון של תוכנית לימודים בתחום כפי שנוסחה במתווה "עמיות יהודית" לו הייתה שותפה בכתיבה ובעריכה יחד עם פרופ' נעמה צבר בן-יהושע ופרופ' גדעון שמעוני. וכן ממצאים ראשוניים של מחקר הערכה בקרב פרחי הוראה הלומדים על העם היהודי בימנו במיקוד על עמיות. רוברטת בל-קליגלר תציג תוכניות לימודים בדגש על פעילות חינוכית המתרגמת עמיות הלכה למעשה.

יו"ר: פרופ' יעקב ערים, אוניברסיטת בר-אילן

מגיב: פרופ' אליעזר דון יחיא, המחלקה למדעי המדינה, אוניברסיטת בר-אילן

ד"ר משה הלינגר, המחלקה למדעי המדינה, אוניברסיטת בר אילן - פוסט מודרניים וחיוניות דתית-מבט סוציולוגי פוליטי כולל
 ד"ר חנן מוסס, המחלקה למדעי המדינה, אוניברסיטת בר אילן - התמודדות של ישיבות ציוניות דתיות עם אתגרים דמוקרטיים - ליברליים ופוסט מודרניים והשפעתם על חיוניות דתית - ארבעה כיוונים מייצגים
 ד"ר שלמה פישר, האוניברסיטה העברית

The Limitations of Republican Citizenship in a Jewish and Democratic State

חיוניות דתית בעולם דמוקרטי ליברלי: אתגרים ואפשרויות פוסט מודרניים וחיוניות דתית-מבט סוציולוגי פוליטי כולל/ ד"ר משה הלינגר

ההרצאה תבחן את השפעת התהליכים הפוסט מודרניים על החיוניות בציבור הציוני דתי. החלק הראשון של ההרצאה יעסוק במספר מאפיינים בולטים של העידן הפוסט מודרני והתפיסות הפוסט מודרני. במיוחד אתמקד בהיבטים הבאים: פלורליזם חזק הנוטה לרליטיביזם, הדגשת החוויה והרגש על פני הרציונליות, חיזוק הנטיות הרב תרבותיות הגלובליות, חיזוק המאפיינים הדמוקרטיים באופי החברה, חיזוק השיח הפמיניסטי וההומו-לסבי. בחלק השני של ההרצאה אבחן את ההשלכות העיקריות של הפוסט מודרניות על החיוניות הציונית הדתית. התופעות העיקריות שאסקור הן: עליית לימוד התורה החוויתי של נשים, חיזוק הדמוקרטיזציה ביחסי רב-קהילה, הדגשת האותנטיות הפנימית, עליית מגמות מיסטיות ו"רוחניות" נוסח "העידן החדש" כסוג של תחייה דתית. ייבחנו מספר דגמי תגובה של רבנים וישיבות בציונות הדתית. מאידך אבחן את הזיקה שבין הפלורליזם והשיח האותנטי לבין החלשת הזיקה הדתית בעידן הפוסט מודרני ובמיוחד על החלשת היחס לסמכות ההלכה והממסדים הדתיים ועל התעצמות מגמות של חילון במגזר הציוני הדתי. חשוב גם לעמוד על עליית הכיוונים הפונדמנטליסטיים באגף החרדי לאומי של הציונות הדתית כתגובה נגד למגמות פוסט מודרניות.

התמודדות של ישיבות ציוניות דתיות עם אתגרים דמוקרטיים - ליברליים ופוסט מודרניים והשפעתם על חיוניות דתית - ארבעה כיוונים מייצגים/ ד"ר חנן מוסס

אתגר ההתמודדות של הישיבה דתית אורתודוקסית עם הלך החשיבה והערכים הליברליים - דמוקרטיים, ולאחרונה אף עם חשיבה וערכים פוסט מודרניים הוא כפול היבטים. הראשון הוא עיוני - פילוסופי בעיקרו ומתמקד במתח שבין עולמות ערכיים שונים ומגננוני הכלה והדחייה אותם מפתחת ההגות הדתית בהתמודדותה עם ערכים חוץ תורניים. השני הוא בעל אופי יותר רגשי ואף קיומי ונעוץ ב"קריירת" ובאובדן החיוניות הדתית העלולה להיוולד מהחשיפה לעולם פלורליסטי ורליטיביסטי. בהרצאה זו נסקור בקצרה ארבעה כיווני התמודדות עיקריים שהתפתחו בעולם הישיבות הציוני דתי בשנים האחרונות עם האתגר הכפול. בהכללה, שניים מארבעת הנתיבים נובעים מעמדה עקרונית המחייבת ניכוס והפנמה סלקטיביים ומבוקרים של ערכים דמוקרטיים - ליברליים והשניים האחרים נובעים מנקודת מוצא הפוכה של דחייה והתגוננות מפני ערכים אלה.

כיוון ראשון - הרב שג"ר : אתגר הביתיות, חיוב הפתיחות ושלילת הפריצות

הרב שג"ר שואף להחליף את המחויבות האידיאולוגית לאורתודוקסיה שהתעצבה בעולם הציוני דתי ובעיקר החרד"לי, במחויבות "ביתית" הנובעת מזיקה טבעית למסורת ולערכיה. ברם, הביתיות הציונית דתית אליבא דשג"ר מתמצה ב"קידוש החול", כלומר בתפיסתם של ערכים הנתפסים כמנוגדים לתורה כחלקים אימננטיים שלה ובמאמץ יצירתי לעבדם ולנכסם אל הקודש. הראי"ה קוק בזמנו ביצע פעולה זו על ערכי הלאומיות המודרנית והאתגר העומד לפתחו של הדור הנוכחי הוא יצירת אמירה דתית רלוונטית לעולם פוסט לאומי פוסט אידיאולוגי ואוניברסאלי.

כיוון שני - הרב יובל שרלו: דרך ארץ קדמה לתורה כצינור לניכוס ערכים חוץ תורניים

הרב שרלו מפתח ומרחיב את מושג דרך הארץ וכולל בו את כל הערכים והפרקטיקות המאפיינים את התרבות האנושית. ערכים אלו מקבלים במשנתו מעמד של צינור התגלות לגיטימי המקבל גושפנקא מהתורה עצמה, אך מהווה מדיום משני לצינור ההתגלות הראשי של מעמד הר סיני ושלשלת התורה שבע"פ. כך נפתח הפתח לניכוס והכלה סלקטיביים של ערכים דמוקרטיים - ליברליים לעולם הדתי.

כיוון שלישי - הרב יהושע שפירא: ההתלהבות החסידית כתרופה לאש היצר הרע

בתפיסתו הרב יהושע שפירא הערכים הליברליים הם במידה רבה התגלמות שלטונו וכוח משיכתו של ה"יצר הרע" ומכאן עוצמתם וקסמם. כדי לנצח בהתמודדות עם העוצמות היצריות של ערכי הליברליזם יש הכרח בפיתוח התלהבות דקדושה ממקור חסידי כמשקל נגד, שכן, דתיות "קריירה" שכלתנית ו"ליטאית" תתקשה לשרוד למול המתקפה היצרית בכסות הליברלית.

כיוון רביעי - הרב שלמה אבינר: רציונליזם דתי כתרופה ל"ניאו - פגאניזם" הליברלי

הרב אבינר רואה בליברליזם ובפוסט מודרניות התגלמות של ערכים ניאו פגאניים המקדשים ומאשרים כל נטייה אנושית (ומכאן מלחמתו חסרת הפשרות ב"ניו אייג' " לכל צורותיו ואופניו). הניצחון בהתמודדות עם האתגר הניאו-פגאני יגיע מאימוץ מחדש

של ערכים דתיים - רציונאליים, בדגש על האדרת ערך העמל האינטנסיבי על קניין התורה ובניין האישיות כתרופה לנהייה אחרי "חוויה דתית" קלילה ושטחית.

The Limitations of Republican Citizenship in a Jewish and Democratic State/ Dr. Shlomo Fisher

In this paper, I would like to discuss liberal and republican models of citizenship as resources for Jewish vitality in a Jewish and democratic state. Though many commentators stress that republican conceptions of citizenship contribute to national, Jewish and Zionist solidarity, I demonstrate the problems and limitations of the republican model: In its strong ethno-national version, it tends to limit citizenship to Jews, which is unworthy in a democratic state; in its more Rousseauvian versions it tends to erase religious and national identity, creating a strong secular public sphere which excludes religious symbols and identity. At the same time, I show that liberal conceptions based upon the notion of the right of self-determination can also contribute to national Jewish identity. I call for a mixed version of liberal and moderate republican conceptions which fulfill the Jewish ideals of *imitatio dei* and man created in the image of God.

חיוניות תרבותית יהודית – כיצד מקיימים אותה? (כיתה 118)

יו"ר: פרופ' ישעיהו תדמור, מכללת עמק יזרעאל

מגיבה: ד"ר מיכל גולן, מנהלת מכון מופת

אביחי קלרמן, אוניברסיטת תל-אביב, הרצוג ופרופ' נעמה צבר בן-יהושע, אוניברסיטת תל-אביב, מכללת אחוה - סערות חיצוניות ופנימיות של מורי התושב"ע כמראה לאופייה של חיוניות תרבותית

ד"ר פנינה שטיינברגר, מכללת אורות ופרופ' שלמה קניאל, אוניברסיטת בר-אילן ומכללת אורות- הקונפליקט כאמצעי לשימור החיוניות האידאולוגית

ד"ר חגית הכהן-וולף ופרופ' גבריאל הורנצ'יק, האוניברסיטה העברית - תפיסת ישותיות (*entitativity*) כתנאי לקיומה של חיוניות יהודית

זהותם המקצועית של מורי התושב"ע כמראה לאופייה של חיוניות תרבותית יהודית/ אביחי קלרמן ופרופ' נעמה צבר בן-יהושע

בהרצאה נציע את האפשרות להתבונן, באתגר של יצירת חיוניות תרבותית חינוכית, בהוראת תורה שבעל-פה (תלמוד), בישיבות התיכונים ובאולפנות. במוסדות המשלבים תיכון מדעי מודרני, בתוך ישיבה שהיא מוסד דתי מסורתי, קיימת דילמה הניתנת לייצוג על-ידי הוראת מקצועות מסורתיים דתיים, בצד מקצועות מדעיים מעודכנים, ראשי הישיבות התיכונים והמורים מתלבטים בשאלה: מהו מקומה האמיתי של הוראת תורה שבעל-פה?

הוראת התלמוד לפי תכנית לימודים ממוסדת, הנמדדת בבחינת בגרות בסוף שנת הלימודים בישיבה התיכונית, היא חידוש ממלכתי ומודרני בתוככי עולמה המסורתי של התורה שבעל-פה. דרך מעשה ההוראה בתורה שבעל-פה, המתחדש בשבע העשורים האחרונים, לפי תכנית לימוד ממסדית הבנויה על רציונל ועקרונות החדשים לעולם המסורתי-שמרני של הישיבות לדורותיהן, ניתן לבחון את נושא האתגר של שמירת החיוניות התרבותית המסורתית בעולם מדעי מתעדכן. בדיקה של התהליכים והתמורות אותם עובר המקצוע בהיבטים שונים, בפריסה כללית-ארצית, ופרטנית-מוסדית, מלמדים על הרצון העז לשמר את המקצוע בצורתו המסורתית מחד, וליצוק לתוכו חיוניות תוך כדי עדכונו והתאמתו לתרבות הנוכחית, מאידך.

בשניות שבין לימודי מקצועות היהדות ללימודי המדעים הכלליים, התחבטו המחנכים במאות הקודמות, וניתן לראות את הבדלי הגישות בין יהודי מרכז ומזרח אירופה לאחיהם בספרד ואיטליה. ההתחבטות זו ניכרת גם בתכניות הלימודים בתורה שבעל-פה. במהלך השנים חלו שינויים, שנמשכים עד היום, והם מתייחסים הן לחומר הלימודים, והן למטרות התכנית, המנוסחות על-ידי צוות ההגוי של תכנית הלימודים. שינויים אלו הם תגובה לדינאמיות של החברה בישראל על מכלול בעיותיה, המחייבת התמודדות מתמדת עם מציאות משתנה ומתחדשת ורצון לשמור על המסורת ולשלב בסביבה עדכנית.

הוראת הגמרא בישיבות ובאולפנות בהן נלמד המקצוע בהיקף נרחב, נלמדה ונחקרה. במחקרים קודמים נבדקו עמדות של תלמידים ביחסם למקצוע, או לחילופין תכניות הלימודים במקצוע לאורך השנים. המחקרים נערכו באמצעות שאלונים, שכללו שאלות מנוסחות מראש, או באמצעות ניתוחים עיוניים של התכניות הכתובות, ויש אם-כך, מקום למחקר מעמיק על הנרטיב המקצועי של מורי המקצוע, שהם המובילים את המקצוע וחווים אותו לאורך השנים.

מתודולוגיה

ההרצאה תבסס על מחקר היסטורי-חינוכי, בפרדיגמת המחקר האיכותית בסוגה הנרטיבית. האיסוף המחקרי נעשה בשני כלים:

1. איסוף מסמכים וניתוחם: מקורות ראשוניים של תכניות לימודים היסטוריות ספרי עזר ולימוד בחינות הבגרות (ארכיון החינוך - אוניברסיטת תל-אביב, ארכיון הציונות הדתית - אוניברסיטת בר-אילן, ארכיון הציונות הדתית - ירושלים, ארכיון בני עקיבא, ארכיון ישיבת בנ"ע כפר הראוה).
2. ראינות עם שישה-עשר מורים בישיבות תיכוניות. ניתוח הראינות היה לפי המודל של 'תיאוריה מעוגנת בשדה', מתוך השוואה לממצאי הטקסט בסקירת הספרות ובמצאים ההיסטוריים.

ממצאים

בהרצאה יובאו מקטעים מתוך שיח פנימי וחיצוני שמתקיים בנרטיב המקצועי של מורים לתורה שבל-פה, מהם ניתן ללמוד על הדילמות, על התפיסות המכוונות, על ההתחבטויות ועל מפת השינויים שעובר תחום דעת זה, כמייצגות את ההתחבטות התרבותית העוברת על הציבור הציוני - דתי בעשורים האחרונים בכלל ועל מקצוע התורה שבעל-פה בפרט. נציג את ניתוח היגדי המורים, המעידים על השינויים ומניעיהם. הניתוח מצביע על השינוי בעמדות המורים, בין מתן דגש ללימוד המסורתי, לבין הנטייה להפוך את הלימוד למודרני וחינוכי. מתוך המחקר עלה, כי במנעד בין חינוך דתי-מסורתי לבין חינוך ממלכתי-מודרני, המורים נוטים יותר לקוטב הראשון בתפישתם את מעשה הוראת התורה שבעל-פה. השפעה רבה על עמדות המורים ישנה לגיל המורה ולרקע הלימודי שלו (ישיבתי או אקדמי). ניתן גם להבחין בהשתייכות המוסדית של המורים, בין המוסדות הוותיקים, בהם גם המורים הצעירים נוטים לקוטב הראשון, לבין המוסדות היותר חדשים, בהם ישנה נטייה ברורה לקוטב השני.

נציג שאלה לדיון על משמעות ממצאי המחקר, לעתיד הוראת התלמוד בישיבות התיכוניות, כפרט המלמד על כלל הניסיונות של שילוב בין חדשנות למסורת יהודית בכלל?

הקונפליקט כאמצעי לשימור החינוך האידיאולוגי/ ד"ר פנינה שטיינברגר ופרופ' שלמה קניאל

זהות היהודית בישראל מזמנת התנגשויות בין רכיבים שונים ובתוכם. התנגשויות אלו מכונות קונפליקטים ועשויות להניע את הפרט לתהליכים של פעולה ושינוי, המובילים להשגת הלכידות בזהות. המחקר בחן את מקומו של הקונפליקט בתהליך השגת הלכידות בזהות היהודית בקרב נשים צעירות באמצעות עימותן עם קונפליקטים בזהות היהודית.

במחקר השתתפו 257 נשים בגילאי 20-30 משלוש קבוצות - החילונית, הדתית-ציונית והחרדית, המחזיקות בגישות אידיאולוגיות שונות ובמאפיינים ייחודיים. המשתתפות מילאו שאלוני זהות קיימים (צוריאל, 1990; Meeus, 1996) ושאלון למיפוי של קונפליקטים בזהות שנבנה עבור המחקר. שאלון זה, שנבנה על בסיס ראינות עומק, מציג קונפליקטים שכיחים בכל אחת מהסביבות ובוחר אותם במדדים של כמות קונפליקטים, מרכזיות קונפליקט (עצמה ומשמעות), רמת פתרון וכוונה למחויבות. תכני הקונפליקטים מציגים מגוון גדול של קונפליקטים המקיפים תחומים רבים, כמו דת ומדינה, הסכסוך ערבי-ישראלי וסוגיות מגדריות. תכנים אלה מרמזים על החינוך שבהשקפה והחיבור שלה לכל תחומי החיים. אולם ניתוח נתיבים, מטריצת המתאמים ומבחני שונות ורגרסיה מרמזים שההתמודדות עם הקונפליקטים בזהות איננה מיוחסת בהכרח לאידיאולוגיה ואיננה מגבשת בהכרח זהות אידיאולוגית. מספר קריטריונים, הכוללים את מקדם הקונפליקט האידיאולוגי, האופן שבו הסביבה תופסת את מרכזיותה של האידיאולוגיה ו"מתרגמת" אותה למציאות היומיומית, משפיעים על רמת הלכידות בזהות ועל החיבור שבין ההשקפה האידיאולוגית לבין תהליך ההתמודדות כולו.

הסביבה החילונית רואה בדת רכיב היסטורי של מסורת בלתי מחייבת וחושפת מרכזיות אידיאולוגית נמוכה באופן יחסי המביאה לניתוק בין האידיאולוגיה לבין הפרט. **הסביבה הדתית-ציונית** מחזיקה באידיאולוגיה בעלת מקדם קונפליקט גבוה, הכופה פתרונות מורכבים. אלה מובילים לחיבור חלקי בין ההשקפה והפרט ולרמת הלכידות הנמוכה ביותר. **בסביבה החרדית**, ממלא רכיב הדת את כל המרחב האידיאולוגי ומלווה במערך חברתי תומך של דעת תורה, הקטנת החשיפה לקונפליקטים ומחויבות מוקפדת להלכה. אלה ממתנים את הקונפליקטואליות בזהות, מובילים לחיבור הדוק בין האידיאולוגיה לפרט ולרמת הלכידות הגבוהה ביותר.

שימור החינוך היהודית הוא אתגר אמיתי בעת הזו. הוא מניע את אנשי החינוך ליצור את החיבור המשמעותי שבין הקונפליקט לאידיאולוגיה. לצורך כך עליהם להציג חלופות זהותיות משמעותיות, להרחיב את "מרחב הבחירה" הלגיטימי בהשקפה ולהקנות מיומנויות להתמודדות מושכלת המותאמת לאידיאולוגיה.

תפיסת ישותיות (entitativity) כתנאי לקיומה של חינוך יהודית / ד"ר חגית הכהן וולף ופרופ' גבריאל הורנצ'ק הגדרתו של המושג "חינוך תרבותית" (*cultural vitality*) בו יתמקד הכנס טעונה בירור ודיון בהקשר של החינוך היהודי. ההגדרות בספרות למושג החינוך מתייחסות למידה שבה באים לידי ביטוי בחיי היומיום היבטים שונים של התרבות הספציפית, והמידה שבה ביטויים תרבותיים אלה הם בעלי משמעות עבור חברי הקהילה המחזיקה בתרבות זאת (Lietaer & De Meulenaere, 2003). יש המרחיבים הגדרה זאת מעבר לביטוי המנהגים התרבותיים ליצירת תרבות ואמנות, הפצתה ותמיכה בה בפעילויות יומיומיות של הקהילה (Rosario Jackson, Kabwasa-Green & Herranz, 2006). מהם התנאים הנדרשים לקיומה של חינוך תרבותית? כדי לתת מענה לשאלה זאת, ניעזר בתיאוריות פסיכולוגיות חברתיות, המתיחסות לתפיסתם של חברי הקבוצה את הקבוצה אליה הם משתייכים, מאפייניה והיבטיה השונים. זאת מתוך ההנחה שתפיסות אלה מהוות תשתית הכרחית ותנאי מקדים לקיומה של חינוך תרבותית של הקבוצה כפי שהוגדרה לעיל.

במסגרת ההרצאה נציג את מדד הישותיות (*entitativity*), מדד פסיכולוגי-חברתי שפותחו על ידינו במהלך השנים האחרונות במסגרת המחקר על זהות יהודית ואופני מזיידתה כיום בישראל ובתפוצות. הישותיות מוגדרת כתיאוריה סמויה ואינטואיטיבית בה מחזיקים אנשים, לגבי המידה שבה נתפס אוסף פרטים (*aggregate*) חברתי כישות קוהרנטית, מאוחדת ובעלת משמעות (*Campbell, 1958*). השיבות של משתנה הישותיות הנתפסת של הקבוצה, נעוצה בהשפעות שנמצאו לו על תפיסה חברתית, מבחינת עיבוד מידע, זכירתו, ופרשנותו. בנוסף, תוצאות המחקר שערכנו מראות כי משתנה הישותיות תורם תרומה ייחודית לניבוי של הזדהות עם היהדות ועם העם היהודי, מעבר לניבוי המבוסס על משתנים ידועים זה מכבר - רמת הדתיות של האדם והתנהגותו - שמירת מצוות או מנהגים ("מעורבות התנהגותית").

חשיפתה של התיאוריה האינטואיטיבית הסמויה המשפיעה על תפיסתם של יהודים את העם היהודי וזיהוי הממדים המשפיעים על תפיסת הישותיות, עשויים לסייע בפיתוח דרכים חינוכיות חדשות לחיזוק ההזדהות עם העם היהודי שתבוא לידי ביטוי בחייהם היומיומיים של בני העם היהודי ובכך תביא לחיזוקה של החינוכות התרבותית היהודית.

דיאלקטיקה, פרשנות ושמרנות בהוראת תורה שבעל-פה ומחשבת ישראל (כיתה 317)

יו"ר: ד"ר יאיר ברקאי, מכללת ליפשיץ

מגיב: הרב פרופ' נריה גוטל, מכללת אורות ישראל

ד"ר אריאל לוי, מכללת אורות - תכניות הלימודים במחשבת ישראל: מעין טקסטואלי לדיון אקטואלי

ד"ר ענבר גלילי-שכטר, האוניברסיטה העברית - האתגר הפרשני והחינוכי של הוראת מחשבת ישראל בחינוך הממלכתי

ד"ר יעקב אמיד, מכללת שאנן - חדשנות בהוראת גמרא מול שמרנות - מאתיים שנות התלבטות

תכניות הלימודים במחשבת ישראל: מעין טקסטואלי לדיון אקטואלי/ ד"ר אריאל לוי

ללימוד מחשבת ישראל נודעה חשיבות רבה בקרב הוגי הדעות ביכולתו לעצב את אישיות התלמיד ולפתח אצלו השקפת עולם, בכוחו להקנות מיומנויות חשיבה עצמאית וביקורתית וכלים להתמודדות אמונית בזמן אירועי משבר. מכאן עולה משמעותו של תחום זה ביצירת זהות תרבותית קולקטיבית בעלת ערך ומשמעות לעולמו האישי של כל אחד. היכולת של דיסציפלינה זו, כענף במדעי היהדות, להחיות אלמנטים ערכיים בני מאות שנים, תוך יצירת זיקה בינם לבין עולמנו אנו, היא הנותנת לה את החינוכות התרבותית. לאור זאת קיימת ציפייה לשפע של יבול קוריקולרי בתחום – ולא היא. ספרי הלימוד והמאמרים שנכתבו עד כה חסרי זיקה לידע בתחום תכנון ופיתוח תוכן"ל הידוע בישראל מאז שנות השבעים של המאה העשרים. חשיבות לימוד מחשבת ישראל מחד גיסא, ודלות המחקר המדעי בחקר תוכנה"ל בתחום מאידך גיסא, מעלים את הצורך במחקר הנוכחי.

מטרות המחקר הן ניתוח תוכנה"ל במחשבת ישראל בין השנים תש"ל-תשס"ב במגזר הממ"ד בישראל ובדיקת התמורות, שהביאו לשינויים בתכניות אלו, וכן חיפוש קווי דמיון בין שיטות העבודה של כותבי תוכנה"ל במחשבת ישראל לבין גישות שונות בארגון הידע. בנוסף לזאת נותחה הדיסציפלינה מחשבת ישראל בכל הקשור בהגדרת המקצוע ובבעיות בתחום ההוראה הנובעות מכך.

הפרדיגמה המחקרית בה נעשה שימוש במחקר הנוכחי משלבת שני דגמים: הנתורליסטי וההומניסטי. שיטות המחקר לאיסוף המידע ולניתוחו הן איכותניות וכוללות ניתוח מסמכים וראיונות. הגישה בה נוקט המחקר הנוכחי היא עיונית-היסטורית-חברתית המשרתת את המחקר ההשוואתי. במחקר זה נעשה שילוב של שתי גישות מרכזיות לחקר ההיסטורי של תוכנה"ל: הראשונה מתייחסת לתוכנה"ל כשלמות, והשנייה בוחנת נושאים בתוך הדיסציפלינה. על פי גישות אלו בחן המחקר מה עמד מאחורי ההתפתחויות הקוריקולריות במחשבת ישראל בין השנים תש"ל-תשס"ב, התמורות שחלו במעבר בין התכניות השונות וכן התייחס לשינויים בתוך הדיסציפלינה. המחקר נשען על מספר מודלים לניתוח תוכנה"ל תוך התאמתם לצורכי המחקר ולייחודם של הנתונים שנאספו: המודל של גודלד וחוברין, המודל של זילברשטיין ובן-פרץ לפרשנות קוריקולרית אובייקטיבית מנקודת מבט פנימית והמודל של בן-פרץ לפרשנות קוריקולרית אובייקטיבית מנקודת מבט חיצונית.

ממצאי המחקר העלו שמחשבת ישראל כדיסציפלינה עצמאית הופיעה לראשונה בראשית שנות השבעים של המאה שעברה ומאז ממשיך הליך גיבושה. בבדיקת ההבדלים בין התכניות נמצא כי שני קריטריונים הנושקים לשתי שאלות יסוד בהוראת מחשבת ישראל משפיעים על הבידול בין התכניות. האחד עוסק בדרך הוראת הטקסטים הלימודיים, והשני במידת הרלוונטיות הרצויה של המקורות לתלמיד ויכולתו להבין כהלכה את שפתם. בחיפוש קווי דמיון, בין שיטות העבודה של כותבי תוכנה"ל בתחום לבין כמה גישות בארגון הידע, נמצא כי בתכניות, שבפיתוחן נטלו חלק אנשי מקצוע ויועצים קוריקולריים, קיימים משקעים ממשנתם הקוריקולרית של טיילר, שוואב, ברונר, אשר הנחו את כותבי התכניות בעבודתם. עוד נמצא כי כל התכניות מהוות טקסט אידיאולוגי אקלקטי הערוך בהתאם לארבעת הרכיבים של לם. כמו כן העלו הממצאים, שכל אחת מהתכניות על כל חלקיה נמצאת בהלימה לאידיאולוגיה החינוכית של המפמ"ר על הוראת מחשבת ישראל. באשר לתמורות שהשפיעו על תוכנה"ל, נמצאו תמורות חינוכיות-חברתיות, כגון: הרפורמה בבחינות הבגרות והעידן הפוסט מודרני.

במישור התיאורטי קידם המחקר הבניה תיאורית-היסטורית של התפתחות תוכנה"ל במחשבת ישראל לחינוך הממ"ד וכן הצעת תבנית השוואתית להקבלה דיאכרונית בין התכניות. תבניות תיאורטיות אלו יכולות להוות בסיס להערכת תוכנה"ל במחשבת ישראל במגזר הממלכתי והשוואתן לאלו שבמגזר הממ"ד. במישור המחקרי-מתודולוגי תרומת המחקר היא בפיתוח מודל לניתוח משווה עיוני-היסטורי של תוכנה"ל והעמדתו לרשות חוקרי התפתחות תוכנה"ל לצורך החלתו על תוכנה"ל בדיסציפלינות אחרות. במישור היישומי-מעשי תרומת

המחקר היא במודל היכול לשמש כתשתית מעשית בהכשרת מורים לצריכה נבונה של תכנית לימודים במהלך לימודיהם הפדגוגיים וכן במסגרת השתלמויות מוסדיות.

האתגר הפרשני והחינוכי של הוראת מחשבת ישראל בחינוך הממלכתי/ ד"ר ענבר גלילי-שכטר

הוראת מחשבת ישראל בחינוך הממלכתי כרוכה בהתמודדות עם האתגר הפרשני חינוכי של יצירת גשרים בין הלומד הישראלי במערכת חינוך שאינה דתית, לבין טקסטים, עתיקים לעיתים, שנכתבו בתרבות דתית. יצירת הגשרים הללו היא תנאי לחינוך תרבותי, שתבטא בכך שהטקסטים העתיקים יקבלו משמעות מתחדשת ורלבנטית עבור הלומדים.

במחקר שבהן כיצד מורים למחשבת ישראל מתמודדים עם האתגר הזה, נמצא כי המורים, מפעילים שיקולי דעת הרמנויטיים (פרשניים)- חינוכיים מורכבים, המכוונים ליצירת פרקטיקה שנועדה לגשר על הפער בין תלמידיהם לבין הטקסט היהודי הקלאסי. שיקולי הדעת הללו מתארגנים על פי "אוריינטציה הרמנויטית חינוכית" שהיא במידה רבה קוהרנטית, מודעת, ורפלקטיבית.

שנים עשר מורים מומחים למחשבת ישראל בתיכונים ממלכתיים (לא דתיים), השתתפו במחקר. הם רואיינו ראיונות עומק, בוצעו תצפיות בשיעוריהם, ונערכו ראיונות מאזכרים בהם המורים נתבקשו לפרש סיטואציות שעלו במהלך ההוראה בכתה. הנתונים נאספו ונותחו בשיטה האיכותנית בפרדיגמה הקונסטרוקטיביסטית.

נמצאו אצל המורים חמש אוריינטציות הרמנויטיות חינוכיות שונות:

א. המורה מנחיל הידע האובייקטיבי

ב. המורה מוביל החיפוש האינטלקטואלי רוחני

ג. המורה המנחה דו שיח עם שותף בכיר

ד. המורה יוצר המדרש

ה. המורה יוצר הפירוש הסובייקטיבי

המחקר מציע מיפוי אוריינטציות הרמנויטיות-חינוכיות, השונה ממיפויים תיאורטיים קודמים, הן בתחום ההרמנויטיקה והן בתחום של הוראת טקסטים יהודיים. למרות שהשאלות ההרמנויטיות התיאורטיות הן מרכיב בשיקול הדעת של המורים, הרי ששאלות אלו מקבלות אופי שונה לחלוטין, כשהן נידונות בהקשר החינוכי הפרקטי. מצד שני, הבנת בחינת ההבטים ההרמנויטיים של הוראת הטקסטים, מאפשרת הבנה מעמיקה של הגישות השונות.

זיהוי האוריינטציות ההרמנויטיות חינוכיות כמרכיב מרכזי ביידע הפדגוגי של התוכן של המורים למחשבת ישראל, הוא בעל השתמעויות לגבי הכשרת מורים להוראת טקסטים יהודיים קלאסיים בזמננו.

חדשנות בהוראת גמרא מול שמרנות – מאתיים שנות התלבטות/ ד"ר יעקב אמיד

בתשע"א ימלאו 200 שנה לפרסום ספרו של ר' חנניה אלחנן חי הכהן, מאיטליה – "שערי תלמוד" (ריג'יו, תקע"א), שהוא ככל הנראה, הנסיון הראשון של ספר הוראה בגמרא לנערים. מאז נעשו נסיונות שונים בגלויות שונות לכתוב מקראות בלימוד גמרא למתחילים. נדירים הם המקרים שיש לנו עדויות למהדורות נוספות של ספר מחוץ למרחב המקום והזמן של המחבר, כך שניתן להכליל ולומר כי רוב החידושים בהוראת גמרא גם אם היתה להם מהדורה נוספת, היו תלויים בחיי המחבר ובמאמצי השיווק שלו. לאחר מכן חדלו להשתמש בספריו והם נשכחו מן הלב.

בהרצאה אנסה לתאר את הדוגמאות הבולטות של נסיונות אלו, שניתן להבחין בהם בתוכנית לימודים וברציונל דידקטי, ועל כן ניתן לראותם כפריצת דרך דידקטית. דוגמאות כמו: "לקח טוב" (הרובשוב, תקע"ז), "המדריך על במתי ים התלמוד" (פרסבורג, תרמ"ב), "גמרא למתחילים" (וילנא, תרס"ב). נציג את הדוגמאות תוך נסיון למיין ולהשוותן עם מקבילות – חידושים חינוכיים בארץ ישראל במהלך המאה ה-20 – כמו "תלמוד לתלמיד" (ירושלים, תשכ"א) ו"פרקי גמרא" (ירושלים, תשמ"ט) – שגם הם לא האריכו ימים. שאלת מחקר חשובה לדיון היא מה ניתן ללמוד מהעובדה שחידושים חינוכיים אלו נדחו ולא נקלטו בשדה החינוך התורני? האם יש מכה משותף בין סיבות הדחיה, במקום שבו אנו יודעים מהן הסיבות? התשובה לשאלות אלו עשויה להעמיק את התובנות שלנו בקשיים של הוראת גמרא לתלמידים צעירים ובסיכויי הקליטה של חידוש חינוכי במאה ה-21 בתחום זה. אנסה להציע כמה מסקנות אפשריות, מבוססות על מחקרים שכבר פרסמתי על חלק מהספרים ועל מחקרים המתבצעים כעת לגבי ספרים נוספים.

מושב - תפילות הנשים חזרות לרקמת החיים היהודית (כיתה 321)

יו"ר: ד"ר ניצה דוידוביץ, המרכז האוניברסיטאי באריאל

מגיבה: פרופ' טובה כהן - ראש התוכנית ללימודי מגדר, אוניברסיטת בר-אילן

מלכה פיוטרקובסקי, מלמדת תלמוד והלכה

ד"ר נסים ליאון - המחלקה לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה, אוניברסיטת בר-אילן - תפילת נשים כטקסט/תהליך חינוכי.

ד"ר ענת ישראלי, המכללה האקדמית לחינוך אורנים והמדרשה באורנים

ד"ר עליזה לביא, המחלקה למדעי המדינה, אוני' בר אילן - האומץ לחבר תפילות

מנחה-משתתפת: ד"ר רבקה תובל-משיח, המחלקה לפסיכולוגיה, אוני' בר אילן

תפילות נשים כנושאות מידע שכמעט ואבד

תפילות נשים יהודיות הם מקור נדיר לידע על עולמן של נשים לאורך הדורות. הטקסטים מספרים סיפור חיים יהודי שכמעט ולא סופר. רבות מתפילות הנשים נכתבו ונאמרו בשפות המחברות הערבית-היהודית, היידיש, הלאדינו, האיטלקית-היהודית, הגרמנית והאנגלית, משום שהעברית שפת התפילות בסידור הקנוני היתה חסומה בפני נשים, שלרוב לא זכו להשכלה תורנית וללימוד לשון הקודש.

באמצעות התפילות, הטקסטים והנשים היוצרות והודות לעדויות של נשים מסרניות המעידות, חולקות וממחישות בחייהן אנו נחשפים לעולם שכמעט ונעלם. לידע שלא תואר בכלי ההיסטוריה והתיעוד. אנו מגלים מרחב נשי-יהודי נוסף ותוסס שנפגע קשות בשל תלאות ההיסטוריה: פרעות ועלילות דם, שואה ותקומה, עלייה והתבוללות, חילון ורצון להידמות לתרבות הסובבת. התפילה, המנהגים והמרחב הנשי-יהודי איבדו מקומם לנוכח עולם יהודי שבחלקים רחבים ממנו מבקש להשתחרר ממסורת בכלל וממוסר האב ותורת האם ה"מיושנת" בפרט, ולברוא מחדש את מאפייניו ואת זהות המודרנית.

לימוד מעמיק של הטקסטים חושף דרכי התמודדות של נשים עם מצוקות חיים לצד השתפכות לב בשמחות במשך מאות שנים. בטקסטים משתקפים הרגלי חיים, אמונות, נורמות וערכים. זוהי למעשה חלופה אלטרנטיבית של נשים יוצרות, חלופה שיש בה הכוח לעורר עשיית המשך. חובה לפתח את המחקר בתחום ולעודד מחשבה יצירתית בניסיון להשיב את שכמעט ואבד. חובה לקדם את המחקר כיום כל עוד חיות נשים שיש בידן לספר את הסיפור.

לאורך הדורות גילו גברים ונשים אחריות כלפי אחיותיהן לקהילה והטיפו לחינוך הבנות ולמציאת הדרכים אל ליבן (פאני נויא, 1855). היו שגילו דאגה לנשים מבוגרות יותר אנו למדים (שרה בת טובים, ראשית המאה ה-18). היו שמסדו טקסים לציון אירועים נשיים אישיים וקהילתיים כמו טקס בת מצווה קהילתי באיטליה (ורונה, 1844) וכמו "ראש חודש הבנות" ראש חודש טבת, שחל בחג החנוכה, נקרא "ראש-חודש הבנות". יום זה נועד להזכיר את חלק הבנות בנס חנוכה – את הגיבורה היהודית שהרגה את הוליפרנס הרשע. הנשים בקהילות לוב, תוניסיה וגם אלג'יריה גרבה, קושטא וסלוניקי נוהגות שלא לעשות בו מלאכה (תפירה, רקמה וכדומה). הצעירות מבקרות זו את זו ומקיימות מסיבות שמחה ביניהן.

בהרצאתי אבקש להדגים את דרך עבודתי באמצעות איך פענוח טקסט של תפילה נדירה הנאמרת בשבת בבוקר לכבודן של נשים בקהילות איטליה בלבד. לימוד התפילה לימד על מנהג של נשים המוכר גם מעדות אחרות אך כמעט ונשכח מלב. פענוח התפילה התאפשר בעזרת ראיונות אישיים ועדויות שהגיעו לידי משים קשישות מקהילת יהודי איטליה ומצפון אפריקה. ברכת "מי שברך" מיוחדת לנשים הנאמרת בקהילות **איטליה** בכל שבת לאחר קריאת התורה. הקהילה כולה מודה לנשים על תרומתן הייחודית כך: **וְהַמְתַּקְנָתְךָ נִרְ לְקַבּוֹד הַתּוֹרָה. הַקַּב"ה יְשַׁלֵּם שְׂכָרְךָ וְיִתֵּן לָהּ גְמוּלָהּ הַטּוֹב וְנִ אֲמַר אָמֵן.**

בתי מדרש כשדות ליצירת חינוכית תרבותית יהודית (כיתה חדר ישיבות קומה 4)

יו"ר: ד"ר אלכס פומסון, האוניברסיטה העברית

דברי פתיחה: שרה טסלר, החברה למתנ"סים

ד"ר אלון גן, סמינר הקיבוצים ואוניברסיטת תל-אביב - החזרה ל"ארון הספרים היהודי" – על מפעלם הרוחני-תרבותי של בתי המדרש החילוניים

דפנה חורב, אוניברסיטת בן-גוריון – "שפת אם" בית מדרש בין דורי לנשים בקהילה בנושאי חינוך יהודי וערכי.

ד"ר אסתי בראל, מכללת תלפיות - הקוריקולום במדרשות לנשים בישראל: מקרה מבחן לויטאליזם יהודית תרבותית

החזרה ל"ארון הספרים היהודי" – על מפעלם הרוחני-תרבותי של בתי המדרש החילוניים/ ד"ר אלון גן

מטרות המחקר:

אבישי גרוסמן: "החינוך שנתנו לנו אבותינו ומורינו, שמרדו בגלות היהודית וכל הקשור בה, הקים מעין קיר זכוכית אטום ובלתי עביר המונע מאתנו מגע עם התרבות היהודית. ... לפי דעתי, צריך כל אחד מאתנו שהגיע לתחושת החיפוש ולעשות מאמץ מודע, מאמץ נפשי גדול, לחזור ולעבור את קיר הזכוכית הזה. יכול להיות שהפתרון שבבילינו נמצא דווקא מעבר לקיר הזה". ("הקיבוץ והמסורת", פתחים' (10), אב תשכ"ט, עמ' 6).

לפנינו ציטטה מסוף שנות השישים, המצביעה על צימאון וכמיהה למפגש עם "ארון הספרים היהודי" כמקור לגיבוש זהות רוחנית. ציטטה של בן קיבוץ שהיה שותף לחבורה שביקשה לבחון מחדש את יחסה של הציונות החילונית מבית מדרשה של תנועת העבודה לתרבות היהודית. הרצאה זו תעסוק בתיאור תמציתי של המקורות הרעיוניים שיצרו את "קיר הזכוכית" והניסיון למחוק את "היהודי" וליצור את "העברי", הצבר, "שרוליק" תוך הצבעה על תהליך הדרגתי של התעצמות מקורות אי הנחת כלפי הזהות הישראלית/צברית שהלכה ואיבדה את חיוניותה. בשנים האחרונות אנו עדים לפריחה של בתי מדרש חילוניים המבקשים ליצוק משמעות מחודשת לקשר עם "ארון הספרים היהודי". ("המדרשה", "בינה", "עלמה", "אלול", "פנים", "יובלים", הן רק דוגמאות אחדות לארגונים ועמותות העוסקים בשאלת הזהות היהודית). בהרצאה זו אעמוד על המקורות והסיבות לתופעה זו, אציג את מפעלה החינוכי-תרבותי-רוחני של "חבורת שדמות" שהחלה בתהליך זה החל מראשית שנות השישים והיתה במובן מסויים לבית היוצר לגיבוש זיקה חדשה למורשת היהודית מזווית מבט חילונית.

חשיבות העבודה ומשמעותה והקשר לנושא הכנס:

המחקר נוקט במתודולוגיה של ניתוח טקסטים לאורך ציר הזמן המצביעים על תחושות של משבר זהות ומבקשים להתמודד עם שורשי המשבר דרך יצירת זיקה מחודשת לתרבות היהודית. עיון ביצירתם של אנשי "שדמות" מאפשר לנו לראות כיצד חבורת

אנשים שהחלה לפעול בראשית שנות השישים הצליחה ליצור מפעל רוחני-תרבותי-חינוכי שהשכיל לצקת טעם, תוכן ומשמעות לכותרת הכנס: "חיוניות תרבותית יהודית". חבורת "שדמות" היתה לחלוצה ומתוות דרך בשאלת הזהות היהודית והחזרה ל"ארון הספרים היהודי". היא הטיבה להצביע על תחושת השממה הרוחנית והצורך בחיפוש מקורות רוחניים שיאפשרו להיחלץ מניצחון ממלכת החומר על ממלכת הרוח. הרצאה זו מבקשת להראות כיצד ניתן מענה נרחב ויצירתי לביקוש ההולך וגובר בקרב הציבור החילוני לעיסוק בשאלת הזהות היהודית, תוך חיבור פורה בין דרכי לימוד (בתי מדרש) לדרכי עיצוב טקסים וחגים הקשורים למחזור החיים האישי (לידה, בר-מצווה, חתונה, אבלות) ומחזור החיים הלאומי (חגים, שבתות וכו').

"שפת אם" - בית מדרש בין דורי לנשים בקהילה בנושאי חינוך יהודי וערכי/ דפנה חורב

מטרות המחקר:

1. בירור קולן ותפיסתן החינוכית והערכית של נשים מזרחיות המבוגרות בקהילה תוך למידה ודיאלוג בן דורי עם הנשים הצעירות מקהילתן העוסקות בחינוך ילדים בהווה.

2. הצגת מודל של בית מדרש ייחודי- "שפת אם" המבקש ליצור לימוד והתחדשות בקרב נשים, לצד קשר ושמירה על הרצף המסורתי קהילתי. בית המדרש עוסק בהנחלת המסורת הנשית, היהודית, הערכית והחינוכית שמקורה בעל פה למשפחה, לקהילה ולחברה הישראלית תוך מתן הזדמנות לנשים מבוגרות וצעירות ללמוד ולשוחח יחדיו בנושאי חינוך יהודי וערכי. המתודולוגיה:

המחקר יערך על סמך סיפורי חייהן האישיים של הנחקרות וראיונות עימן ובעקבות השתתפותן ב"שפת אם"- בית מדרש בן דורי העוסק בחינוך יהודי וערכי המתקיים בקהילתן.

סיפור החיים והסיפור האישי הם ז'אנר מקובל וטכניקה רווחת במחקרי רוח וחברה רבים כיום, כולל חקר ספרות עממית וכך גם חקר המגדר. במסגרת זאת אערוך ניתוחי עומק והמשגה לסיפורי החיים ולסיפורים האישיים של הנשים, תוך הסתמכות על מחקרים מסוג זה.

תחומי החידוש:

באמצעות תיעוד והמשגת תפיסותיהן החינוכיות והדתיות של נשים מבוגרות אלו והעברת חומר הנמצא כעת בעל פה לתורה שבכתב, ייווצר קורפוס יהודי נוסף של נשים אשר חיו בשוליות תרבותית ושלא זכו שמשנתן תשמר. קורפוס זה יונה בארון הספרים היהודי לצד הספרות אשר נכתבה על ידי גברים (רבנים בדרך כלל) ולצידו יופיעו הסברים וניתוח מחקרי של הכתוב. הנכחת קול חשוב זה של נשים מבוגרות אשר לא זכו לחיות בעולם אורייני, תוסיף למגוון הקולות בחברה הישראלית והיהודית. כמו כן יתרום מחקר ייחודי זה לנשים המשתתפות, לבני משפחותיהן ולקהילה בה הן חיות ויעניק זווית חדשה ושונה לתחומי המגדר, היהדות והמזרחיות בארץ ולחברה הישראלית בכללה.

באמצעות מחקר זה ייווצר קשר ושמירה על הרצף התרבותי המסורתי הנשי והקהילתי אשר יאפשר ללימוד והתחדשות בקרב נשים ואמהות צעירות. אלו מתמודדות כעת, עם סוגיות הקשורות בחינוך ילדים ובניית חייהן ומשפחתן ומצויות בצומת זהותית, תרבותית-יהודית. המפגש עם המסורת החינוכית הנשית תעניק להן פרספקטיבה נוספת להתייחסות. בית מדרש ייחודי זה פועל בישראל ועד כה התקיים במושבי הנגב הצפוני. הסוגיה בין דורית רלוונטית לחיי קהילות בכל העולם היהודי והכללי וניתן להשתמש במודל ייחודי זה שפותח בכל אוכלוסיה בארץ ובעולם, תוך התאמת החומרים.

הקוריקולום במדרשות לנשים בישראל: מקרה מבחן לויטאליות יהודית תרבותית/ ד"ר אסתי בראל

בשנת 1977 הוקמה מדרשה ללימודים גבוהים ביהדות שכונתה "מדרשת ברוריה". בשלושים ושלוש השנים שחלפו מאז, הוקמו כארבעים מדרשות נוספות שבהן בכל שנה לומדות תורה כ- 2000 נשים במסלולים שונים.

בהרצאה זו אבקש להוכיח כי בשדה זה מתבצע מהלך מרתק של חיוניות תרבותית יהודית על ידי שינוי הקוריקולום הישיבתי-מסורתי. למסקנה זו הגעתי בעקבות ניתוח הממצאים בעבודת הדוקטורט שכתבתי, ניתוח שהתבסס על שתי מתודולוגיות של איסוף חומר: א. ניתוח שלוש קלסרי סיכומים של תלמידות ממגוון מדרשות בישראל. ב. ראיונות של מלמדות ומלמדים (מהם מובנים למחצה) ומהם ראיונות מאזכרים).

הקוריקולום בישיבות ובכוללים בעת החדשה, כמו גם בבתי-המדרש בימי הביניים, כלל "חומרי פנים", דהיינו: חומרים העוסקים ישירות בעולם התורה. המידע המפורט ביותר שהצטבר במחקר בנושא זה התמקד בלימוד התורה בישיבות הליטאיות: במוסדות אלו התמקד הלימוד בתלמוד, לצד מעט הלכה, תנ"ך ומוסר. לעומת זאת, בישיבות של בעלי המוסר, למרות הדמיון בחומרי הלימוד, הושם דגש חזק יותר על לימוד המוסר. בין כך ובין כך, בקוריקולום הפורמלי כמעט ולא נכללו "חומרי חוץ".

לעומת זאת, במדרשות לנשים בימינו, מתרחשת **הגמשה של הקוריקולום המסורתי**, הגמשה זו מוצאת את ביטוייה הן במסגרת הקוריקולום הפורמלי (שיעורים ב'כתיבה תורנית יוצרת', 'תורה בתנועה', 'ספרות ויהדות' ועוד). והן בתוך שיעורים "מסורתיים" קלאסיים, כמו בשיעורי תנ"ך או מחשבת ישראל. בשיעורים אלה נעשה שימוש ניכר בטקסטים 'לא מסורתיים', מהם טקסטים ספרותיים ומהם טקסטים מחקרניים. כך, נוכל למצוא בקלסר של בוגרת מדרשת 'מגדל עוז', לדוגמא, דף מקורות ובו פירוש רש"י ומדרש מבראשית רבא על עקידת יצחק, ולצדו מופיע שיר של יהודה עמיחי. בדף מקורות אחר שן לומדת ממדרשת נוב, נוכל למצוא שיר פרי עטו של המשורר אדמיאל קוסמן, לצידו של שיר פרי עטו של ר' יהודה הלוי.

בהרצאה יפורטו תתי קטגוריות של "מקורות חוץ", בהתאם למסלולים השונים של המדרשות, כפי שהעמידה פרופ' תמר רוס במאמרה "שמע בני מוסר אביך ואל תיטוש תורת אמך" המהפכה התורנית של הנשים". הכללת מקורות החוץ נובעת מתוך רצון כן ועמוק לייצר מהלך של ויטאליזם תרבותית יהודית. יש ומקורות ה"חוץ" נחשבים כהרחבה של ה"פנים" התורני, אך יש וחומרי ה"חוץ" מתפרשים כ"חומרי פנים" של ממש. האפשרות האחרונה מבטאת מעתק תרבותי שקשה לאמוד את מלוא משמעויותיו: שרטוט מחודש של קווי המתאר של חומרי המסורת הנלמדים הנחשבים כלימוד תורה של ממש ולא כ"קישוט" ללימוד התורה המסורתי. לזה ייקרא ויטאליזם יהודית תרבותית.

Symposium: The State of Research on the Emerging Field of Jewish Peoplehood Education (418)

Chair: Dr. David Mittelberg, Oranim Academic College of Education

Dr. Zvi Bekerman, Hebrew University - From Isolation to Cooperation: Jewish Education and other Minority and Diaspora groups.

Dr. Ezra Kopelowitz, Research Success Technologies - School twinning programs: What is the educational contribution to Jewish Peoplehood?

Dr. Dina Laron and Dr. David Mittelberg, Oranim College - Between Jewish Identity and Jewish Peoplehood: The World View of Israeli Pre-service Teachers in an Academic College of Education.

Dr. Nurit Chamo, Levinskij College and Tel-Aviv University – Seeds of Peoplehood among Education Agents

Symposium: The State of Research on the Emerging Field of Jewish Peoplehood Education

This conference session will focus on the state of research on the emerging field of Jewish Peoplehood education.

Goal of the Symposium

The goal of this symposium will be to report on the empirical research taking place within the emerging field of Jewish peoplehood education and the contribution of this research to the evolving discourse on Jewish peoplehood itself and its implications for Jewish education worldwide.

The symposium will be chaired by David Mittelberg who will offer a framework of analysis within which to evaluate the vitality of Jewish peoplehood education. Four papers will follow that begin by situating Jewish peoplehood education in a comparative relationship to that of homeland - diaspora education of other peoples. The empirical research will be drawn the field of mifgashim between Israel and Diaspora high schools and the world of College students of Education.

1. From Isolation to Cooperation: Jewish Education and other Minority and Diaspora groups/ Dr. Zvi Bekerman

We all share the goal of developing cultural and educational conceptions and practices that enable us to both embrace our indigenous culture whilst simultaneously integrating, transforming, and also sometimes rejecting aspects of surrounding/external dominant cultures, be these western or other. In the global cultural climate, there has tended to be a widespread disengagement of peoples with their historic traditions out of a sense that they are outmoded. Jews are therefore not the only ones seeking to define themselves by re-connecting to their tradition in ways that are compelling, authentic and sustainable. Jewish education should work towards joining (and maybe helping create) a human network of mutual learning and exchange for diaspora, minority and indigenous groups.

2. School twinning programs: What is the educational contribution to Jewish Peoplehood?/ Dr. Ezra Kopelowitz

The JAFI partnership 2000 school to school twinning program is one of the most prominent expressions of the astounding growth of programs which twin Diaspora and Israeli communities. In the 2009/10 academic year the school twinning programs included 159 Israeli schools with 17,000 Israeli pupils and 211 Diaspora Jewish schools with 11,160 Diaspora pupils and hundreds of educators from both Israel and the Diaspora. The presentation will draw on research currently being conducted by this author with Dr. David Mittelberg, to further explore the standards for educational excellence in school twinning programs. How do educational interventions of this type turn the relationship of students to the global Jewish community and Israel into a core educational process in a school?

3. Between Jewish Identity and Jewish Peoplehood: The World View of Israeli Pre-service Teachers in an Academic College of Education/ Dr. Dina Laron and Dr. David Mittelberg

Programs of educational encounter (mifgash) between Israeli and American Jewish pre service teachers, reveal that both Israeli and Diaspora participants intensify their sense of shared Jewish fate with their opposite peers, while maintaining or increasing their shared high regard for Holocaust memorialization. Based on a representative survey of 144 undergraduates in one Academic College of Education, and in depth interviews with 5 pre service teachers in an international college *mifgash* program, we will examine the degree to which the salience and intensity of a sense of belonging to the Jewish people of Israeli educators, is an outcome of an educational encounter (mifgash) as well as the frequency of current family and friendship networks with Diaspora Jews.

4. ניצני עמיות בקרב פרחי הוראה/ ד"ר נורית חמו

ההיצג יבקש לשרטט תמונה עדכנית, מבוססת ממצאי מחקר שביקש לתאר ולבחון ידע ועמדות בתחום הזהות והעמיות (peoplehood) היהודית, בקרב קבוצה (n=247) של סוכני חינוך הפועלים או עתידים לפעול במערכת החינוך הפורמלית והבלתי פורמלית והמצויים בתהליך של למידה במהלך שנת המחקר. מדובר בקבוצה הטרוגנית המכילה בתוכה שלוש תת-קבוצות: מורים בפועל, (in-service) פרחי הוראה (pre-service) וצעירים חברי גרעין "עתיד" של הצופים בשנת שרות טרום גיוס לצה"ל המתנדבים במערכת החינוך העירונית במרכז הארץ. איסוף נתונים מקבוצת המחקר, ניתוחם והמשגתם נערך בעיקר במהלך שנת הלימודים- תש"ע 2009-2010. מידע לגבי הקבוצה נאסף בשילוב של מתודולוגיה איכותנית וכמותית, כדי לתת תמונת מאקרו על עמדות ותפישות של סוכני החינוך בנושא זהות יהודית ושייכות לעם היהודי, לצד תמונת מיקרו המבקשת לשפוך אור ולהבין את אופיה של הזהות והשייכות לקולקטיב הרחב. בנוסף ביקש המחקר לתאר ולבחון האם תהליך למידה בנושאים הכלולים בתחומים הנחקרים עשוי להשפיע על עמדות בנושא.

רשימת כתובות דואר אלקטרוני:

כתובת דואר אלקטרוני	שיוך ארגוני	שם	
Barbara.Spectre@paideia-eu.org	Paideia	ברברה ספקטר	1
bbacon@Schechter.ac.il	מכון שכטר	ברנדה בקון	2
chamo@post.tau.ac.il	אוניברסיטת תל אביב	נורית חמו	3
d.nitza@ariel.ac.il	המרכז האוניברסיטאי אריאל	ניצה דוידוביץ'	4
david.zisenwine@gmail.com	אוניברסיטת תל אביב	דוד זיסנווין	5
davidm@oranim.ac.il	מכללת אורנים	דוד מיטלברג	6
fishman@brandeis.edu	אוניברסיטת ברנדייס	סילביה ברק-פישמן	7
gabriel@vms.huji.ac.il	האוניברסיטה העברית	גבי הורנצ'ק	8
gaildorph@earthlink.net	Mandel Teacher Educator Institute	גייל דורפ	9
hagitwolf@pluto.mssc.huji.ac.il	האוניברסיטה העברית	הגית הכהן-וולף	10
hanana@construct.haifa.ac.il	אוניברסיטת חיפה	חנן אלכסנדר	11
iram@mail.biu.ac.il	אוניברסיטת בר אילן	יעקב עירם	12
JEN@mandelinstitute.org.il	מכון מנדל	ג'ניפר גלזר	13
lgrant54@gmail.com	היברו יוניון קולג'	ליסה גרנט	14
miriam.raider-roth@uc.edu	אוניברסיטת סינסינטי	מרים ריידר-רות'	15
rosmam@mail.biu.ac.il	אוניברסיטת בר-אילן	משה רוסמן	16
mkrakow1@yu.edu	ישיבה-יוניברסיטי	משה קרקובסקי	17
mshoward@mssc.huji.ac.il	האוניברסיטה העברית	אהרן דיטשר	18
naama@post.tau.ac.il	אוניברסיטת תל אביב	נעמה צבר בן-יהושע	19
richyi@mail.biu.ac.il	אוניברסיטת בר אילן	ישראל ריץ'	20
rina@ohalo.ac.il	מכללת אוהלו	רינה חבלין	21
snemser@brandeis.edu	אוניברסיטת ברנדייס	שרון פיימן-נמסר	22
soen@macam.ac.il	המרכז האוניברסיטאי אריאל	דן סואן	23
suzanne.rutland@sydney.edu.au	אוניברסיטת סידני	סוזאן רוטלנד	24
k.avichai@gmail.com	אוניברסיטת תל אביב	אביחי קלרמן	25
arilavi@gmail.com	אוניברסיטת בר אילן	אהרן אריאל לביא	26
udispie@walla.com	המרכז הבינתחומי	אודי שפיגל	27
ori.katzin@mail.huji.ac.il	סמינר הקיבוצים	אורי קצין	28
OrlyT@yvc.ac.il	מכללת עמק יזרעאל	אורלי צרפתי	29
alongan@013.net	סמינר הקיבוצים	אלון גן	30
elli.schachter@gmail.com	אוניברסיטת בר אילן	אלי שכטר	31
esholzer@netvision.net.il	אוניברסיטת בר אילן	אלי הולצר	32
kohnel@mail.biu.ac.il	אוניברסיטת בר אילן	אלי קון	33
apomson@mssc.huji.ac.il	האוניברסיטה העברית	אלכס פומסון	34
amiraehrllich@gmail.com	מכללת לוינסקי	אמירה ארליך	35
annegordon@gmail.com	האוניברסיטה העברית	אן גורדון	36
estibarel@neto.net.il	מכללת אמונה, מכללת תלפיות	אסתי בראל	37
grosse@barak.net.il	אוניברסיטת בר אילן	אסתי גרוס	38
a3levin@gmail.com	מכללת אורות	אריאל לויץ	39
msaharon@mssc.huji.ac.il	אוניברסיטת בר אילן	אריק כהן	40
natornan@netvision.net.il	אוניברסיטת בר אילן	אתי אורנן	41
galia.heled@gmail.com	מכון שכטר	גליה חלד	43
tzuried@mail.biu.ac.il	אוניברסיטת בר אילן	דוד צוריאל	44
drbiu1@gmail.com	אוניברסיטת בר אילן	דוד רזניק	45
dina_l@staff.oranim.ac.il	מכללת אורנים	דינה לרון	46
liranalper@gmail.com	המכללה למנהל	דליה לירן אלפר	47
Marom@mandelinstitute.org.il	מכון מנדל	דניאל מרום	48

dafihorev@gmail.com	אוניברסיטת בן גוריון	דפנה חורב	49
hillelweiss1@gmail.com	אוניברסיטת בר אילן	הלל ויס	50
grossz10@gmail.com	אוניברסיטת בר אילן	זהבית גרוס	51
zoharrottem@gmail.com		זוהר רותם	52
cgorsetm@yu.edu	ישיבה יוניברסיטי	חיה גורסטמן	53
chaya4321@gmail.com	מכללת לוינסקי	חיה בן-איון	54
yaozha@mail.biu.ac.il	אוניברסיטת בר אילן	חנה יעוז	55
hanakeh@gmail.com		חנה קהת	56
hanmoz8807@walla.com	אוניברסיטת בר אילן	חנן מוזס	57
talits@bgu.ac.il	אוניברסיטת בן גוריון	טלי שמעוני	58
bhoro@bezeqint.net	מכללת הגליל המערבי	טליה הורוביץ	59
yehudabar2@yahoo.com	מכללת דוד ילין	יהודה בר שלום	60
yoel.finkelman@gmail.com	אוניברסיטת בר אילן	יואל פינקלמן	61
ydmnhm@aol.com	אוניברסיטת בר אילן	יוכבד דיבאו	62
yonina@yagur.com	מכללת אורנים	יונינה דור	63
yturner@schechter.ac.il	מכון שכטר, אוניברסיטת אינדיאנה	יוסי טרנר	64
yosefa_r@macam.ac.il	מכללת לוינסקי	יוספה רחמן	65
katzya@mail.biu.ac.il	אוניברסיטת בר אילן	יעקב כץ	66
amid@macam.ac.il	מכללת שאנן	יעקב אמיד	67
yaacovmaoz@gmail.com	החברה למתנ"סים	יעקב מעוז	68
izuzy@013.net	מכללת בית ברל	יצחק עזוז	69
leawohl@gmail.com		לאה ווהל-סגל	70
brettler@brandeis.edu	אוניברסיטת ברנדייס	מארק ברטלר	71
kohanmk@UCMAIL.UC.EDU	אוניברסיטת סינסינטי	מארק קוהן	72
mbmichal@netvision.net.il	מכון שכטר	מיכל מושקט-ברקן	73
shenvald@gmail.com	מכללת תלפיות, מכון מופ"ת	מלכה שנוולד	74
msshilo@mscc.huji.ac.il	אוניברסיטת בר אילן	מרגלית שילה	75
RShargel@towson.edu	Towson University	רבקה שרגל	76
hellinm1@mail.biu.ac.il	אוניברסיטת בר אילן	משה הלינגר	77
gutel@orot.ac.il	מכללת אורות	נריה גוטל	78
Steve34nyc@aol.com	היברו יוניון קולג'	סטיבן כהן	79
msmarko@mscc.huji.ac.il	האוניברסיטה העברית	סטיבן מרקוביץ	80
ezra@researchsuccess.com	Research Success Technologies	עזרא קופלוביץ	81
droryuvl@post.tau.ac.il	אוניברסיטת תל אביב	יובל דרור	82
segalaliza@gmail.com	האוניברסיטה העברית	עליזה סגל	83
aliza.lavie@gmail.com	אוניברסיטת בר אילן	עליזה לביא	84
Inbar.GaliliS@mail.huji.ac.il	האוניברסיטה העברית	ענבר גלילי שכטר	85
etamir88@brandeis.edu	אוניברסיטת ברנדייס	ערן טמיר	86
pninast@gmail.com	מכללת אורות	פנינה שטיינברג	87
ravzvi@hotmail.com	אוניברסיטת חיפה	צבי ברגר	88
mszviman@mscc.huji.ac.il	האוניברסיטה העברית	צבי בקרמן	89
tassif@gmail.com	אוניברסיטת בר אילן	צמח אסיף	90
dnraviv@013.net	מכללת אורות	רבקה רביב	91
wolfu@walla.com	אוניברסיטת בר אילן	רות וולף	92
riki@macam.ac.il	מכללת אורות	ריקי גלזנר	93
manzura@mscc.huji.ac.il	האוניברסיטה העברית	שולמית מנצורה	94
shlomo@yesodot.org.il	אוניברסיטת בר אילן	שלמה פישר	95
shifra@bgumail.bgu.ac.il	אוניברסיטת בן גוריון	שפרה שגיא	96
sara.tesler@gmail.com	החברה למתנ"סים	שרה טסלר	97
tomerpersico@yahoo.com	אוניברסיטת תל אביב	תומר פרסיקו	98

tammy.eisenmann@gmail.com	האוניברסיטה העברית	תמי אייזמן	99
tammy.jacobowitz@gmail.com	ABD, JOFA	תמי יעקובוביץ	100
tketko@bezeqint.net	סמינר הקיבוצים	תמר קטקו	101
msamia@mscc.huji.ac.il		עמיה ליבליך	102
tuvalmr@gmail.com		רבקה תובל-משיח	103
saramoti@hamidrasha.org.il		מוטי זעירא	104
roberta_b@staff.oranim.ac.il		רוברטה בל-קליגר	105
kaniels@mail.biu.ac.il		שלמה קניאל	106